

Grofovi Zrinski za vrijeme osmanske ugroze (1463. - 1593.)

Džafić, Silvio

Master's thesis / Diplomski rad

2021

Degree Grantor / Ustanova koja je dodijelila akademski / stručni stupanj: **University of Pula / Sveučilište Jurja Dobrile u Puli**

Permanent link / Trajna poveznica: <https://urn.nsk.hr/urn:nbn:hr:137:607390>

Rights / Prava: [In copyright](#) / [Zaštićeno autorskim pravom.](#)

Download date / Datum preuzimanja: **2024-11-23**

Repository / Repozitorij:

[Digital Repository Juraj Dobrila University of Pula](#)

Sveučilište Jurja Dobrile u Puli
Filozofski fakultet
Odsjek za povijest

SILVIO DŽAFIĆ

**GROFOVI ZRINSKI ZA VRIJEME OSMANSKE UGROZE
(1463. – 1593.)**

Diplomski rad

Pula, 2021.

Sveučilište Jurja Dobrile u Puli
Filozofski fakultet
Odsjek za povijest

SILVIO DŽAFIĆ

**GROFOVI ZRINSKI ZA VRIJEME OSMANSKE UGROZE
(1463. – 1593.)**

Diplomski rad

JMBAG: 0303062845

Studijski smjer: diplomski studij povijesti

Predmet: Radionica za srednjovjekovnu povijest

Znanstveno područje: humanističke znanosti

Znanstveno polje: povijest

Znanstvena grana: hrvatska i svjetska srednjovjekovna povijest

Mentor: prof. dr. sc. Ivan Jurković

Pula, rujan 2021.

IZJAVA O AKADEMSKOJ ČESTITOSTI

Ja, dolje potpisani Silvio Džafić, kandidat za magistra povijesti ovime izjavljujem da je ovaj diplomski rad rezultat isključivo mogega vlastitog rada, da se temelji na mojim istraživanjima te da se oslanja na objavljenu literaturu kao što to pokazuju korištene bilješke i bibliografija. Izjavljujem da niti jedan dio diplomskog rada nije napisan na nedozvoljen način, odnosno da je prepisan iz kojega necitiranog rada, te da ikoji dio rada krši bilo čija autorska prava. Izjavljujem, također, da nijedan dio rada nije iskorišten za koji drugi rad pri bilo kojoj drugoj visokoškolskoj, znanstvenoj ili radnoj ustanovi.

Student

U Puli, _____

Sadržaj:

1. Uvod	1
2. Ekonomska podloga grofova Zrinskih	3
2.1. Uvodno o stanju u Kraljevstvu	3
2.2. Posjedi i ekonomska podloga Zrinskih u Pounju	4
2.3. Ekonomska podloga Zrinskih u Međimurju	11
2.4. Zrinski u Pokuplju i Primorju	15
2.5. Zrinski kao trgovci	18
2.6. Otkup zarobljenika	19
3. Obitelj Zrinski i Crkva	21
3.1. Konfesionalne promjene na granici s Osmanlijama	21
3.2. Zrinski i Katolička Crkva	25
3.3. Obitelj Zrinski i pojava protestantizma	27
4. Obitelj Zrinski i odnos sa suvremenicima	31
4.1. Odnos Obitelji Zrinski prema podanicima	31
4.2. Odnos Zrinskih s neprijateljima	35
4.3. Kako su se Zrinski predstavljali drugima	40
4.4. Odnos obitelji Zrinski s vladarima	43
5. Bračne strategije obitelji Zrinski za vrijeme osmanske ugroze	51
6. Pitanje nacionalnosti obitelji Zrinskih	57
7. Uloga obitelji Zrinski u obrani Ugarsko-Hrvatskog Kraljevstva	60
7.1. Uloga Petra II.	60
7.2. Uloga Nikole III.	61
7.3. Uloga Nikole IV.	64
7.4. Nikola IV. i opsada Sigeta	66
7.5. Uloga Jurja IV.	70
8. Zaključak	74
9. Izvori	75
10. Popis literature	76
11. Mrežne stranice	84
12. Sažetak	85
13. Summary	86

1. Uvod

Kada pratimo hrvatsku povijest kroz minula stoljeća vidimo da je ona ispunjena mnogim teškim trenucima i borbama protiv stranih i nadmoćnijih neprijatelja. No, smatram da 1463. godina označava početak katastrofe koja će obilježiti hrvatske zemlje sve do danas. S padom Bosne sultan Mehmed II. dolazi do snažnog Ugarsko-Hrvatskog Kraljevstva koje će pružati otpor osmanskom osvajanju Europe. Do tada balkanske državne tvorevine nisu mogle zaustaviti osmansko prodiranje i s vremenom su pružajući otpor ipak poklekle i došle pod vlast Osmanlija. S padom Bosne u izravni doticaj s osmanskim osvajačem došli su mnogi hrvatski plemići, te se među njima našla i obitelj Zrinski. Nakon što su se Zrinski aklimatizirali tijekom druge polovice XIV. stoljeća u Slavonskom Kraljevstvu zamijenivši prije toga Ostrovicu za Zrin, počeli su širiti svoje posjede te je njihova moć postupno rasla u Slavoniji. No gotovo nitko nije bio svjestan osmanske ugroze koja je dolazila s istoka, a koja se padom balkanskih država sredinom XV. st. pojavila na granicama srednjovjekovnih hrvatskih zemalja i u narednih stotinu godina zaprijetila samom opstanku hrvatskoga naroda. Jedan od glavnih razloga zašto Hrvatska nije pala pod osmansku vlast jesu upravo plemići, koji su bili nositelji političkog i vojnog otpora. Boreći se svim raspoloživim sredstvima i koristeći sve mogućnosti nastojali su opstati na obiteljskim starim plemenščinama čime su istovremeno štitili i Kraljevstvo i kršćanstvo općenito. U takve obitelji koje su davale sve od sebe da obrane hrvatsko i ugarsko područje spada i obitelj Zrinskih. Posjedi obitelji Zrinski u Pounju predstavljali su *de facto* barijeru osmanskim prodorima do druge polovice XVI. st., a nakon njihova gubitka, istu su ulogu preuzeli novostečeni posjedi u Međimurju. Od pada Bosne 1463. do kraja takozvanih Hrvatsko-osmanskih ratova 1593. godine gotovo su uvijek bili na granici, i svojim vojnim i političkim djelovanjem branili interese Hrvatske i Hrvata ne samo od Osmanlija, već i od zapadnih vladara koji nisu shvaćali potrebu da im se pomogne u zaustavljanju akindžijskih i martoloških napada i pustošenja. Ovaj diplomski rad trebao bi pratiti povijest obitelj Zrinskih u za nju novonastaloj situaciji nakon pada Bosne, odnosno kako su se njezini članovi nosili u dugotrajnoj i neprestanoj borbi s osvajačem s istoka – Osmanskim Carstvom. Zatim kako su unatoč nepovoljnoj situaciji uspjeli postati jednom od najjačih aristokratskih obitelji u Ugarsko-Hrvatskom Kraljevstvu i doživjeti renesansu roda kakvu nisu imali od Pavla Šubića Bribirskog.

Smatram stoga da je zanimljivo donijeti sintetski prikaz povijesti ove poznate plemićke obitelji u vrijeme najvećeg pritiska na Ugarsko-Hrvatsko Kraljevstvo. Pripovijest o njoj je ujedno i priča o obrani, ne samo Kraljevstva, nego i hrvatskog naroda u jednoj od najtežih epoha njegove povijesti. Pored toga, frapantno je kako je ta obitelj unatoč svim problemima i nedaćama uspjela ne samo preživjeti, nego i iz cijele situacije izaći snažnija nego što je bila na početku osmanske ugroze.

Tema je izuzetno važna ne samo za hrvatsku nego i za mađarsku historiografiju, jer je obitelj Zrinski kroz svoju aklimatizaciju prvo u Pounju zatim u Međimurju i u ugarskim županijama postala nezaobilaznim čimbenikom u prošlosti obaju kraljevstva. Štoviše, stečeni je status zadržala i tijekom stvorene naddržavne monarhije pod kućom Habsburg, te je i u toj političkoj zajednici odigrala iznimno važnu ulogu u zaštiti austrijskih zemalja koje su graničile, ili bile u neposrednom zaleđu Zrinskih (vele)posjeda. Kako je riječ o Kranjskoj, Štajerskoj i Donjoj Austriji, tema je stoga važna i za slovensku i austrijsku historiografiju.

S obzirom na vojnu, političku/diplomatsku, te uloge u zaštiti ili kreiranju etničkih i vjerskih zajednica, kao i uloge u kreiranju gospodarskih i kulturnih okvira djelovanja te obitelji, neka od istraživačkih pitanja u ovom radu su: doprinos Zrinskih u obrani granice; uspješnost u očuvanju statusa, ali i života članova obitelji; ovisnost o vanjskoj ili unutarnjoj pomoći u ratu protiv Osmanlija; odnos prema narodu kojim su vladali; odnos prema reformama u Katoličkoj Crkvi i novim kršćanskim pokretima; uspješnost prilagođavanja u novonastaloj situaciji i konačno, materijalna i kulturna ostavština obitelji.

Premda se o Zrinscima puno pisalo u publicističkim, književnim, stručnim i znanstvenim tekstovima, oni kao tema budućih studija, pa tako i mojega rada, ostaju izuzetno zanimljivi. Smatram da je za to zaslužna njihova povijesna uloga u razvoju hrvatske borbe za slobodu, a zahvaljujući do početka XX. st. izgrađenom kultu i za nacionalno jedinstvo Hrvata. U radu dakle donosim pregled s nekoliko manje poznatih epizoda u povijesti ove poznate plemićke obitelji za trajanja najvećeg osmanskog pritiska na Ugarsko-Hrvatsko Kraljevstvo od 1463. do 1593. godine.

2. Ekonomska podloga grofova Zrinskih

Tema početnog poglavlja ovog rada je ekonomska moć obitelji Zrinskih zato što je u hrvatsko-osmanskom sukobu stoljećima stjecana materijalna podloga članovima te obitelji omogućila dugotrajnu postojanost u obrani baštinenih posjeda, odnosno kako su grofovi Zrinski podnosili ekonomske gubitke uzrokovane akindžijskim pljačkanjima, preseljavanjima i otimanjima stanovništva te pustošenjima njihova zemljišta i nekretnina. Kako bi se bolje razumjeli ti gubitci valja ukratko pojasniti opći kontekst stanja i zbivanja u Ugarsko-Hrvatskom Kraljevstvu tog razdoblja.

2.1. Uvodno o stanju u Kraljevstvu

Nakon pada Bosne 1463. osmanska su osvajanja ozbiljno ugrozila ne samo istočne granice Hrvatskog Kraljevstva, nego i dubinu hrvatskog teritorija. Hrvatsko-ugarski kralj Matija Korvin (1458. – 1490.; iz mađ. Mátyás Corvin izveden i drugi hrv. oblik Matijaš, lat. Mathias Corvinus) odigrao je ključnu ulogu u obrani Kraljevstva preotimajući prvotno Osmanlijama preko 30 utvrđenih gradova na sjeveru i zapadu Bosne od kojih su najvažniji bili Jajce i Srebrenik. U ta je dva grada potom smjestio vojno-civilne upravitelje (banove) čime je započelo postupno organiziranje obrambenoga protuosmanskog sustava. Na koncu su do 1476. god. sustav činili Jajački, Srebrenički, Šabački, Beogradski i Temišvarski banat te Senjska i Kliška kapetanija s ostalim utvrđenim gradovima u južnoj Hrvatskoj od kojih jedan bio i Ostrovica. Sustavom obrambenih utvrda koje su bile vojnički uređene upravne jedinice Matija Korvin uspješno je zaustavio osmanske prijetnje prema srcu Kraljevstva. Iako je spriječio daljnje širenje Osmanskog Carstva, nakon njegove smrti obrambeni sustav počeo je slabiti zbog nedostatne materijalne i financijske podrške novog vladara. Naime, Vladislav II. Jagelović (1490. – 1516.; mađ. Jagelló Ulászló, polj. Władysław Jagiellończyk) je prilikom izbora za kralja podlegao pritiscima ugarskih magnatskih obitelji te nije, odrekavši se Korvinova poreznog sustava, mogao iskoristiti ekonomsku snagu svog kraljevstva kao što je to uspješno činio Matija Korvin. Zbog tog razloga za vrijeme Vladislavljeve vladavine dolazi do jačanja magnatskih plemićkih obitelji na sjeveru, zapadu i u središnjim dijelovima Ugarske, jer nisu bile dužne kao u Korvinovo vrijeme plaćati poreze, a na pozive se za obranu istočnih i južnih županija nisu odazivali, jer su svoje banderijalne vojske čuvali za

obranu svojih patrimonija. S druge su strane na područjima ugroženim osmanskim vojnim operacijama magnatske obitelji zbog izostanka vladareve pomoći nosile teret obrane granice i vlastitih posjeda, pa tako na rijeci Uni obitelj Zrinski sa svojim banderijem podnosi i odbija glavninu osmanskih udara. U ovom će se poglavlju dakle opisati kakva je to bila njihova ekonomska podloga, gdje im je bio centar moći, izvori iz kojih su dobivali prihode, kako su ih trošili i kako su se nosili s osmanskim ugrozom.

2.2. Posjedi i ekonomska podloga Zrinskih u Pounju

Nakon pada Bosne 1463. godine područje Pounja na kojem su Zrinski i Babonići Blaganjski te zagrebački biskupi i Zagrebački kaptol imali posjede dolaze pod izravnu prijetnju od osmanskih napada. Granica na Uni postaje dodatno utvrđena s gradnjom novih kaštela i branič kula.¹ U to vrijeme Hrvatska se branila zahvaljujući upravo tim tvrđavama u Pounju koje su pored sustava obrane kralja Matije Korvina uvelike onemogućavale probijanje osmanskih četa prema unutrašnjosti Kraljevstva. U vrijeme pojave osmanske ugroze matični posjed i središte moć Zrinskih nalazio se na zapadnom području gornjeg Pounja sa Zrinom kao centrom.²

Grad Pedalj se kao centar južne polovice zrinskih posjeda u izvorima spominje od 1408. godine. Od zamjene Ostrovice za Zrin, Šubići Bribirski su se u Slavoniji tijekom pet nastupajućih generacija integrirali u novu okolinu, redovito ističući obiteljski pridjevak po novostečenom Zrinu te su povećali svoj utjecaj u Pounju politikom rješavanja pograničnih sporova s plemenitim ili crkvenim vlasnicima zemljišta.³ Time su se posjedi oko Zrina polagano, ali sigurno počeli formirati u jednu veću cjelinu. Jedini trn u oku Zrinskih bili su knezovi Kostajnički i sam grad Kostajnica koji je bio nedostajući element u konačnom zaokruživanju vlastelinstva na

¹ Zorislav Horvat, Kašteli knezova Zrinskih potkraj 15. i početkom 16. stoljeća u Pounju (dalje: Horvat, Kašteli knezova Zrinskih), u: Zoran Ladić – Đuro Vidmarović (ur.), *Povijest obitelji Zrinskih* (dalje: Ladić – Vidmarović (ur.), *Povijest obitelji Zrinskih*), Zagreb: Matica hrvatska, 2007., str. 131.

² Zamjenom Ostrovice za Zrin 1347. Zrinski drže stolni grad Zrin uz široko područje koje se protezalo od Pastuše i Prekvršja na sjevernoj strani do Žeravniče, Jamnice i Dobretina na jugu; *usp.* Damir Karbić – Suzana Miljan, Knezovi Zrinski u 14. i 15. stoljeću između starog i novoga teritorijalnog identiteta (dalje: Karbić – Miljan, Knezovi Zrinski), u: Sándor Bene – Zoran Ladić – Gábor Hausner (ur.), *Susreti dviju kultura. Obitelj Zrinski u hrvatskoj i mađarskoj povijesti* (dalje: Bene – Ladić – Hausner (ur.), *Susreti dviju kultura*), Zbornik radova, Zagreb: Matica hrvatska, 2012., str. 17.

³ Emilij Laszowski (prir.), *Monumenta Habsburgica Regni Croatiae Dalmatiae Slavoniae*, knj. 2 (dalje: *Monumenta Habsburgica 2*), *Od godine 1531. do godine 1540.*, ser. Monumenta spectantia historiam Slavorum meridionalium, knj. 38, Zagreb: JAZU, 1916., str. 96.

zapadnom području donjeg Pounja. Upravo će posjedi u Pounju postati temeljom gospodarske moći Zrinskih sve do kasnije selidbe u sigurnije krajeve Kraljevstva (1556. – 1577.).⁴ Na području Pounja prije osmanske ugroze nalazilo se izuzetno puno ljudi i kao takvo Pounje je bilo jedno od najmnogoljudnijih područja cijele Slavonije. Većinsko hrvatsko stanovništvo bili su slobodni seljaci, kmetovi na vlastelinstvima Zrinskih i neslobodni seljaci.⁵ Pored seljaka i kmetova na njihovim je posjedima, osobito u podgrađima Zrina, Gvozdanskog i Pedlja bilo i trgovaca, obrtnika i rudara zbog rudnog bogatstva na tom području. Zanimljivo je da srednjovjekovnih tvrđava/gradova na području Pounja u XIII. i XIV. stoljeću nije bilo puno. Bilo ih je vrlo vjerojatno dovoljno za obranu i očuvanje stanja posjeda na tom području. Stanje se nije mijenjalo sve do neposredne opasnosti koju je predstavljalo Osmansko Carstvo.

Naime pojavom osmanske ugroze mijenja se politika Zrinskih i u nastojanju da ojačaju obrambenu liniju i zaštite svoje posjede i ljude, počinju graditi kaštelle na potezu uz rijeku Unu.⁶ Kašteli su projektirani i građeni prema suvremenim fortifikacijskim idejama kako bi se obranili od opsadnih oružja kojim se koristilo Osmansko Carstvo.⁷ Nakon toga se kao odgovor na osmansku ugrozu zrinski posjedi dijele na osam manjih jedinica, a činili su ih tvrdi gradovi Zrin, Pedalj i Gvozdansko te kašteli Pastuša, Prekoveršje, Lišnica s Jamnicom, Divuša i Žirovnica.⁸ Tako su ti posjedi već krajem XV. stoljeća činili protuosmanski pojas na prvoj crti obrane s Unom kao jakom prirodnom granicom.

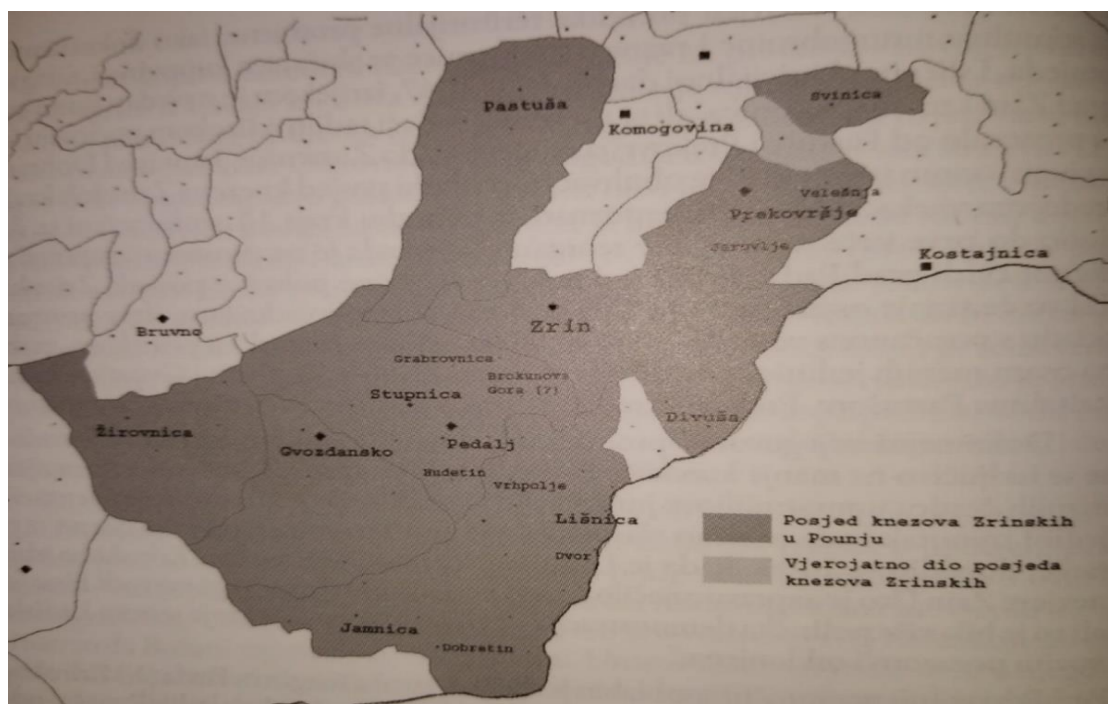
⁴ Krešimir Regan, Plemički gradovi, kašteli i tvrđave obitelji Zrinski (dalje: Regan, Plemički gradovi, kašteli i tvrđave obitelji Zrinski), u: Ladić – Vidmarović (ur.), *Povijest obitelji Zrinskih...*, str. 138.

⁵ Ovdje treba upozoriti na razliku između kmeta i neslobodnog seljaka. Kmet je imao slobodu promjene mjesta stanovanja, odnosno u slučaju da kmet nije zadovoljan s feudalnim gospodarom mogao je potražiti povoljnije mjesto za život kod drugog feudalca, dok kod neslobodnih seljaka to nije bio slučaj; *usp.* János M. Bak – Leslie S. Domonkos – Paul B. Harvey (prir.), *The Laws of the Medieval Kingdom of Hungary, 1458–1490*, vol. 3, Los Angeles: Charles Schlacks Publisher, 1996., str. 128 i 134.

⁶ Horvat, Kašteli knezova Zrinskih..., str. 135.

⁷ Milan Kruhek, Stari gradovi i feudalni posjedi, u: Mile Joka (ur.), *Dvor na Uni: zbornik naučnih i publicističkih radova*, Dvor na Uni: Skupština općine, 1991., str. 103.

⁸ Karbić – Miljan, Knezovi Zrinski..., str. 17.

Karta posjeda Zrinskih u gornjem Pounju.⁹

Sva imena posjeda koja se spominju u XIII. i XIV. stoljeću predstavljala su već tada formirana naselja. Zanimljivo je da su unatoč čestim migracijama stanovništva koje je potaknulo Osmansko Carstvo, od migriranja starosjedičkog hrvatskog stanovništva prema sjeveru preko dolaska podanika Osmanskog Carstva do doseljavanja pravoslavnog stanovništva, imena naselja s tek neznatnim preimenovanjima preživjela sve do danas. Riječ je o naseljima na području uz rijeku Unu od Matijevića do Divuše, te o onima na pritocima rijeke Žirovca, prostoru oko Pedlja, uz potok Stupnicu i u Zrinskoj dolini. Nalazila su se na najkvalitetnijim dijelovima zrinskih posjeda, a njima je dominirala Zrinska gora i utvrda Zrin kao centar cijelog tog područja.¹⁰

Zrin je između XIV. i XV. stoljeća bio stolni grad odnosno središte ogranka plemenitog roda Šubića koji su nosili pridjevak Zrinski (*de Zrino*) uzetu upravo prema ovom tvrdom gradu. Utvrda Zrin nalazila se na kraju doline na izdvojenom kamenom brijegu što je pružalo dodatne fortifikacijske prednosti i funkcije. Zahvaljujući приходima koje su Zrinski dobivali iz rudnika srebra i olova, grad je nekoliko puta nadograđivan i dodatno utvrđivan.

⁹ Preuzeto iz: Horvat, Kašteli knezova Zrinskih..., str. 18.

¹⁰ Petar Šimunović, Imena naselja u banijskoj općini Dvor na Uni (dalje: Šimunović, Imena naselja), *Rasprave: Časopis Instituta za hrvatski jezik i jezikoslovlje*, vol. 17, no. 1 (1991.), str. 257.

Ostaci utvrde Zrin.¹¹

Pod utvrdom s njezine južne strane nalazilo se istoimeno naselje u kojem su obitavali gradski sluge, kmetovi, familijari Zrinskih, obrtnici i trgovci. Uz zidne utvrde kao dodatno osiguranje sagrađena je branič kula (koja se vidi na slici), potom trapezasta kula i bastion u zidinama. Zidine utvrde sagrađene su tik uz rub litice. Od sakralnih objekata u utvrdi su se nalazile župna crkva Blažene Djevice Marije s franjevačkim samostanom. Naselja koja su pripadala pod grad Zrin bila su Divuša i Grabovica.¹²

Utvrđeni grad Pedalj s pripadajućim vlastelinstvom obitelj Zrinski stekla je, kao i Zrin, zamjenom 1347. godine za Ostrovicu. On je predstavljao centar i kontrolni punkt južne polovice zrinskih posjeda. Uz Gvozdansko predstavljao je područje koje je bilo bogato rudačama srebra i olova, a time i velikog izvora prihoda za obitelj Zrinski. Grad je bio opasan zidinama i kulama te je za osmanske ugroze bio jednim od ključnih uporišta protuosmanskog pojasa na rijeci Uni.¹³ Uz grad Pedalj postajala su i naselja koja su bila pod zaštitom utvrde: Novi Trg, Novo Brdo, Hudetin i Vrhpolje.

¹¹ Silvio Džafić, *Ostaci utvrde Zrin*, fotografirano 2018.

¹² Šimunović, *Imena naselja...*, str. 258.

¹³ Horvat, *Kašteli knezova Zrinskih...*, str. 119-123.

Gvozdansko s pripadajućim kmetskim selištima i rudokopima je zapravo predstavljao glavni izvor prihoda obitelji Zrinski za vrijeme osmanske ugroze. Zahvaljujući upravo Gvozdanskom i rudnicima podno grada, obitelj Zrinski je uspijevala odolijevati osmanskoj ugrozi. Naime rudarstvo i rudača je u srednjem vijeku bilo kraljevsko pravo, koje je kralj mogao dodjeljivati zaslužnicima na čijim su posjedima postojala područja bogata rudačom. Iste godine kada je palo Bosansko Kraljevstvo, Petar II. Zrinski je od Matije Korvina dobio pravo na eksploataciju rudnih bogatstava.¹⁴ Ovaj čin bio je poticaj za gradnju kaštela Gvozdanskog. Na tom je mjestu i prije podizanja kaštela postojala neka vrsta naselja ili drvene utvrde, međutim dobivanjem ove privilegije važnost je ovog mjesta izrazito porasla.¹⁵ Kaštel je stoga izgrađen prvenstveno radi zaštite rudnika srebra i olova. Bez ovog izvora zarade Zrinski zasigurno ne bi uspjeli odolijevati osmanskim napadima toliko dugo koliko su izdržali do konačnog preseljenja u mirniji pojas Kraljevstva. Štoviše, prihod koji su dobivali iz rudnika omogućio je Zrinskima da moderniziraju postojeće utvrde i izgrade nove kaštele u cijelom Pounju. U sklopu rudnika srebra osnovana je i kovnica novca u kojoj je Nikola III. Stariji kovao srebreni novac. Odmah nakon otvaranja rudnika počelo se razvijati i metalurško naselje sa specijaliziranim radnicima, počevši od rudara pa do majstora kovača. Nije bila ni rijetkost da kraljevi šalju svoje nadglednike i majstore kako bi pomogli i nadgledali proces vađenja rudače, njezine prerade i kovanja srebrnjaka.¹⁶ Eksploatacija srebra i olova u Gvozdanskom trajala je gotovo stotinu godina, sve do konačnog sloma obrambenog pojasa u Pounju i osmanske okupacije. Zanimljiv je podatak da je su Zrinski pozivali rudare da na području oko Gvozdanskog traže i otvaraju nove rudnike.¹⁷ Unatoč osmanskoj ugrozi ova vrsta djelatnosti privlačila je ne samo specijalizirane obrtnike, nego i obične seljake da dođu i zaposle se u rudnicima i kovnicama Zrinskih u Gvozdanskom. Nakon Smrti Nikole III. Starijeg (1534.) kovnica novca prestaje s radom dok su rudnici još bili u funkciji. Godišnji prihod od rudnika, ljevaonice i

¹⁴ Usp. Darko Varga, *Hrana, kuhinja i blagovanje u doba Zrinskih* (dalje: Varga, *Hrana, kuhinja i blagovanje*), Zagreb: Meridijani, 2016., izvor na str. 97-98.

¹⁵ Ivan Mirnik, *Srebra Nikole Zrinskog: gvozdanski rudnici i kovnica novca* (dalje: Mirnik, *Srebra Nikole Zrinskog*), knj. 56 Društva povjesničara umjetnosti Hrvatske, Zagreb: Društvo povjesničara umjetnosti Hrvatske, 1992., str. 27.

¹⁶ Milan Kruhek, *Gvozdansko – Kaštel Zrinskoga srebra*, Split: Muzej hrvatskih arheoloških spomenika Split, 2007., str. 7-8; objavljen izvor u: Mirnik, *Srebra Nikole Zrinskog...*, str. 76.

¹⁷ Emilij Laszowski (prir.), *Monumenta Habsburgica Regni Croatiae Dalmatiae Slavoniae*, knj. 1, *Od godine 1526. do godine 1530.* (dalje: *Monumenta Habsburgica 1*), ser. Monumenta spectantia historiam Slavorum meridionalium, knj. 35, Zagreb: JAZU, 1914., str. 136.

kovnice novaca bio je od 15.000 do 30.000 zlatnih ugarskih florena.¹⁸ Iz podatka o godišnjim prihodima Gvozdanskog možemo vidjeti da su raspolagali velikim kapitalom i to u srebrnim talirima.

Talir Nikole III. Zrinskog iskovan u Gvozdanskom 1533. g., lice.

Talir Nikole III. Zrinskog iskovan u Gvozdanskom 1533. g., naličje.

Talir Nikole III. Zrinskog iskovan u Gvozdanskom 1533. g., lice.

Talir Nikole III. Zrinskog iskovan u Gvozdanskom 1533. g., naličje.

Primjeri talira visoke kvalitete za vrijeme Nikole Zrinskog III. Starijeg.¹⁹

Zrinski su svakako na tom sektoru obrambenog sustava igrali nezaobilaznu i ključnu ulogu u ratu s Osmanlijama, jer su svojim novcem financirali popravke fortifikacija kaštela, kupovali oružje za svoje ratnike i logistički ih podupirali hranom, barutom i drugim potrepštinama. Izuzetnu važnost Gvozdanskog vidjeli su i Osmanlije, jer su ga tokom stotinjak godina nekoliko puta pokušavali osvojiti. Kaštel

¹⁸ Mirnik, *Srebra Nikole Zrinskog...*, str. 41.

¹⁹ Dostupno na: <http://virtualna.nsk.hr/zrinski/2019/03/19/privilegij-vadenja-ruda-srebra-i-olova/> (preuzeto 7.5.2020.).

je konačno pao 13. siječnja 1578., kada su nakon mjesec dana opsade vojnici Ferhat-paše ušavši jurišom u grad zatekli sve branitelje i civile od studeni i gladi smrznute. Šokiran prizorom, u čast je junačkih branitelja Gvozdanskog Ferhat-paša naredio doličan katolički ukop sviju njih, a obred je vodio franjevac kojega su Osmanlije doveli iz okolice.²⁰ Žalosno je što se u prebogatoj hrvatskoj povijesti ovaj događaj gotovo u potpunosti zaboravio.

Kaštel Prekoveršac bio je jednim od četiri uporišta obrambenog pojasa zrinskog Pounja, a nalazi se na sjevernoj strani Zrinske gore. Sagrađen je radi zaštite posjeda i rudnika nakon 1463. godine kada je opasnost od osmanskih provala bila sve realnija i češća pojava. Bio je više puta rušen i obnavljan, a danas je zapušten i obrastao vegetacijom usred šume.

Jedna od glavnih ekonomskih grana u Pounju uz eksploataciju rude bila je i stočarstvo koje se vezivalo za šume. Na posjedima Zrinskih uzgajala se stoka krupnog zuba, svinje i ostale domaće životinje. Povoljna za ovu vrstu stočarstva je geografija Pounja koja je prepuna šumovitih mjesta pogodnih osobito za hranjenje svinja. S obzirom na šumovitost razvijala se i eksploatacija šuma i drvene građe neophodne prilikom izgradnje fortifikacijskih i stambenih objekata. No, glavni prihodi od 1463. godine dolazili su, kao što je istaknuto, iz rudarskog pogona u Gvozdanskom.

Utvrde obitelji Zrinskih u Pounju zaustavile su osmansko napredovanje na neko vrijeme. Izvor snage za obranu tog pojasa bilo je srebro i olovo kod Gvozdanskog.²¹ Upravo zbog toga uspjeli su dosta rano sagraditi niz kaštela i drugih utvrda u Pounju. Iako je prije osmanske ugroze postojao određeni broj kaštela Zrinski su očito taj broj smatrali nedovoljnim. Petar II. Zrinski bio je osoba koja je bila ključna za gradnju novih manjih kaštela postavljenih na ključnim strateškim točkama u Pounju. Pomoću arhitekata koje je pozvao iz Venecije i Italije kašteli i utvrde u Pounju su modernizirane.²² S vremenom su se prihodi koje su Zrinski dobivali iz Gvozdanskog počeli smanjivati, a i sve malobrojniji branitelji su bili na izmaku snaga u konstantnim borbama na granici. Demografska i materijalna opustošenost je s godinama ratovanja bila sve većom tako da su svi posjedi Zrinskih u Pounju počeli propadati zbog nedostatka opskrbe, popravljanja fortifikacija i nezadovoljavajućeg

²⁰ Isto, str. 38; Ive Mažuran, *Hrvati i Osmansko Carstvo* (dalje: Mažuran, *Hrvati i Osmansko Carstvo*), ser. Biblioteka Povijesna istraživanja, Zagreb: Golden marketing, 1998., str. 145.

²¹ Mirnik, *Srebra Nikole Zrinskog...*, str. 42.

²² Horvat, *Kašteli knezova Zrinskih...*, str. 134.

broja posadnika u tvrđavama. Naime, preseljenjem Zrinskih i zamjetnog broja njihovih podanika u daleki i sigurniji Čakovec, posjedi u Pounju su ostali bez ljudskog potencijala i postali obiteljskim teretom u financijskom i materijalnom smislu. Zemlju koju su branili gotovo dva stoljeća, zbog nemogućnosti daljnjeg učinkovitog otpora osmanskim pljačkaškim postrojbama i zbog blizine granice, odlučili su prepustiti kralju na brigu i njegovoj vojnoj upravi. Odlazak u sigurniju zonu ne treba nas čuditi – to je bio jedini izlaz u nuždi onih plemića koji su sa svojim obiteljima desetljećima živjeli u neposrednoj svakodnevnoj opasnosti od akindžijskih pljačkaških pohoda.²³ S obzirom na izuzetno tešku situaciju u Pounju, već je Nikola III. Stariji pod svaku cijenu tražio povoljno mjesto za bilociranje svoje obitelji u sigurnije krajeve Zrinski su dakle ulazili u brojnu skupinu plemićkih prognanika, jer su do krajnjih granica izdržljivosti pokušavali obraniti svoj patrimonij. Bilo je pokušaja da se presele u Pazinsku Knežiju i u Kastav, a zatim i u Medvedgrad.²⁴ Tek za vrijeme Nikole IV. Sigetskog uspjeli su se preseliti iz Zrina. Zahvaljujući vojničkim zaslugama i dužnostima kao kompenzaciju za nagomilano dugovanje krune, Nikola IV. Zrinski dobiva bogato vlastelinstvo u gradu Čakovcu 1546. godine. Time je stolni grad Zrin, prema kojem obitelj i nosi ime, prestao biti centrom njihove moći, a novo središte postaje Čakovec.

2.3. Ekonomska podloga Zrinskih u Međimurju

Od vremena Nikole III. počelo je postupno širenje posjeda Zrinskih izvan njihovog matičnog područja u Pounju. Nikola III. i krbavska kneginja Jelena, sestra hrvatskoga bana Ivana Karlovića, stupili su u brak vjerojatno 1507. godine. Nakon ženidbe Nikola III. i Ivan Karlović potpisali su 1509. god. ugovor o međusobnom nasljeđivanju u slučaju izumrća jedne od tih dviju obitelji po muškoj liniji. Zanimljiv je pregled posjeda Ivana Karlovića. U posjedu je imao 25 “tvrdih gradova” i premda je većina tih gradova u vrijeme sklapanja ugovora već bilo u prvoj zoni ratne opasnosti, činjenica je da njihov broj, razmještaj i veličina s obzirom na njihovu fortificiranost (poput Komića, Mrsinja, Obrovca, Ostrovice, Udbine, Vrbovca, ili Preskovca) pokazuje koliko su moćni bili knezovi Krbavski u vrijeme pojave osmanske

²³ *Usp.* Ivan Jurković, Klasifikacija hrvatski raseljenika za trajanje osmanske ugroze (od 1463. do 1593.) (dalje: Jurković, Klasifikacija hrvatski raseljenika), *Migracijske i etničke teme*, vol. 19, no. 2/3 (2003.), str. 159.

²⁴ *Isti*, Nikola Stariji i Nikola Sigetski (dalje: Jurković, Nikola Stariji), u: Ladić – Vidmarović (ur.), *Povijest obitelji Zrinskih...*, str. 14.

opasnosti. Premda su Osmanlije većinu tih posjeda do 1528. god osvojili, potvrdu je tog ugovora iz 1529. između Nikole III. i Ivana Karlovića osnažio nakon smrti potonjega kralj Ferdinand 1534. godine.²⁵ Zrinski su dakle u tom času barem “na papiru” i po broju i po vrijednosti nadmašili svoje posjede u Pounju.²⁶ Nikola IV. napravio je još više za svoju obitelj. Bračnom je vezom s Katarinom Frankopan Ozaljskom proširio obiteljske posjede. Naime, on je s Katarininim bratom Stjepanom Frankopanom 1544., poput svojega oca, sklopio ugovor o međusobnom nasljeđivanju cjelokupne pokretne i nepokretne imovine, u slučaju izostanka vlastitih muških nasljednika, što se Stjepanu i dogodilo. Zrinski su tako naslijedili frankopanske posjede od Ozlja do Hrvatskog primorja.²⁷

Zahvaljujući uspješnoj vojnoj karijeri, banskoj službi, kojoj je troškove dok ju je obnašao podmirivao vlastitim sredstvima, Nikola IV. je konačno dobio novo veliko vlastelinstvo u Međimurju sa sjedištem u Čakovcu. Poput svojega pretka Jurja I., koji se s obitelji iz Ostrovice preselio u Zrin, i Nikola se silom prilika morao s obitelji iz Zrina preseliti u Čakovec. Čakovec je dakle bila kompenzacija za dug koji se nagomilao zbog vojne službe Nikole IV. Zrinskog koju je Nikola odmah prihvatio i smatrao odličnom zamjenom. Čakovec je s pripadajućim imanjem u trenutku kada ga je Nikola dobio 1546. godine bilo izvrsno mjesto za obiteljski stolni grad u mnogo sigurnijoj zoni od Zrina, a posjedi u Međimurju nisu bili popaljeni niti porušeni poput onih u Pounju. Dugovi kralja Ferdinanda iznosili su Nikoli za razdoblja od 1542. do 1544. godine 20.000, od 1544. do 1546. godine 27.233, od 1546. do 1548. godine 57.000, odnosno ukupno 102.333 zlatnih ugarskih florena.²⁸ Ti su dugovi Nikoli bili dijelom isplaćeni predajom vlastelinstva u Međimurju, koji je u kraljev fisk ušao izumrcem obitelji Ernušt (mađ. Ernuszt) po muškoj liniji. Vlastelinstvo se rasprostiralo u međurječju Drave i Mure, a sastojalo se od ogromnih oranica, pašnjaka, šuma,

²⁵ Juraj Rattkay, *Spomen na kraljeve i banove Kraljevstava Dalmacije, Hrvatske i Slavonije* (dalje: Rattkay, *Spomen na kraljeve*), prev. Zrinka Blažević i dr., ser. Biblioteka Hrvatska povjesnica. Hrvatska latinistička historiografija, knj. 5, Zagreb: Hrvatski institut za povijest – Hrvatski studiji, 2016., str. 207.

²⁶ Nataša Štefanec, *Heretik Njegova Veličanstva: povijest o Jurju IV. Zrinskom i njegovu rodu* (dalje: Štefanec, *Heretik Njegova Veličanstva*), ser. Homines, tempora, loci, Zagreb, BARBAT, 2001., str. 16.

²⁷ Anđelko Mijatović, *Obrana Sigeta o 420. obljetnici (1566. – 1986.)* (dalje: Mijatović, *Obrana Sigeta*), Zagreb: Školska knjiga, 2010., str. 40.

²⁸ Dragutin Feletar, *Značenje zrinskog Legrada i Novog Zrina u obrani od Osmanlija* (dalje: Feletar, *Značenje zrinskog Legrada*), u: Bene – Ladić – Hausner (ur.), *Susreti dviju kultura...*, str. 167.

naselja urbanog karaktera i kmetskih selišta dobre kvalitete.²⁹ Ekonomska se moć vlastelinstva može znanstveno procijeniti zahvaljujući sačuvanom popisu kraljevskog poreza koji je Nikola IV. Zrinski 1549. godine, zahvaljujući dobivenom privilegiju, sam prikupljao.³⁰ No, dobra napućenost vlastelinstva se iz korijena promijenila tijekom kužne epidemije, koja se dogodila 1553. te je trajala do 1555. godine. Tada je na području Međimurja umrlo otprilike 12.000 ljudi, što je činilo oko polovicu stanovništva! Stoga se Nikola odlučio na preseljavanje kmetova i slugu sa svojih ratom opustošenih posjeda Pounja i Slavonije, koji su bili pod izravnom opasnošću i na granici,³¹ u sigurniju zonu Međimurja.³² Zanimljiva je činjenica da je 1561. Nikola IV. Zrinski od kralja Ferdinanda dobio privilegij kojim su kmetovi naseljeni na međimurske, a potom i na posjede koje su imali u Ugarskoj,³³ bili oslobođeni na 12 godina određenih davanja i poreza kralju i državi.³⁴ Sve ove pogodnosti navodile su kmetove, slobodne seljake, obrtnike i druge stanovnike Pounja da se presele i nastave život u sigurnijim krajevima.³⁵ Tako su revitalizirana sela i trgovišta vlastelinstva.³⁶ Među važnija trgovišta valja spomenuti, Štrigovu, Prelog i Središće, a utvrde koje su štatile Međimurje od osmanskih napredovanja i pljačkaških pohoda

²⁹ Dragurin Feletar – Hrvoje Petrić – Nevio Šetić, *Zrinski i Frankopani 100 godina od povratka u domovinu* (dalje: Feletar – Petrić – Šetić, *Zrinski i Frankopani*), Zagreb: Meridijani, 2019., str. 43.

³⁰ Vladimir Kalšan, *Međimurska povijest* (dalje: Kalšan, *Međimurska povijest*), Zagreb: vlast. naklada, 2006., str. 58.

³¹ Osmanska strategija bila je sljedeća: uzastopnim provalama na sigurno područje lakom konjicom nanijeti što više štete neprijatelju ne samo u vojnom nego i ekonomskom i demografskom smislu. Primjer je pljačkanje pokretnine, paljenje nekretnina, zaliha hrane te otimanje ljudi i njihova prodaja u roblje.

³² Mirko Valentić, Turski ratovi i hrvatska dijaspora u XVI. stoljeću (dalje: Valentić, Turski ratovi i hrvatska dijaspora), *Senjski zbornik: prilozi za geografiju, etnologiju, gospodarstvo, povijest i kulturu*, vol. 17, no. 1 (1990.), str. 53.

³³ Migracija je hrvatskih raseljenika, koji su samoinicijativno napuštali zavičaj bez organizacije i vojne zaštite plemića ili Crkve obično završavala izuzetno loše po njih. Mnogi su na putu uhvaćeni i prodavani kao roblje, a ako bi se i domogli sigurnih kršćanskih država u kojima nisu imali mogućnost zapošljavanja ubrzo bi prosjačili. Takve su sudbine osobito pogodile Bernardina Frankopana kada je vidio članove aristokratskih i vladarskih obitelji koji su kao prosjaci na stranim dvorovima i gradovima skraćivali život u dijaspori: ... *Nos certe mendicare nolumus, quemadmodum ipse Romae Graecos, Misos, Seruianos, Albanenses plerosque magnos ac principes viros mendicare vidí, et in paupertate mori...*: Bernardin Frankapan, *Oratio pro Croatia – Govor za Hrvatsku*, prir. Ivan Jurković – Violeta Moretti, ser. Posebna izdanja, knj. 1, Zagreb: Katedra Čakavskog sabora Modruše, 2010., str. 104.). Kako bi se izbjegle takve situacije u koje su upadali hrvatski prognanici Zrinski su im nastojali osigurati novi život u Međimurju i Ugarskoj pod svojom zaštitom.

³⁴ Josip Adamček, Zrinsko-frankopanski posjedi u XVII. stoljeću (dalje: Adamček, Zrinsko-frankopanski posjedi), *Radovi Zavoda za hrvatsku povijest Filozofskoga fakulteta Sveučilišta u Zagrebu*, vol. 2, no. 1 (1972.), str. 23; Kalšan, *Međimurska povijest...*, str. 69-70.

³⁵ Jurković, *Klasifikacija hrvatski raseljenika...*, str. 159-155.

³⁶ Kako bi se ljudi što brže privikli i aklimatizirali u novoj sredini, Zrinski su naseljenike oslobađali raznih nameta, pa tako i kralju, Crkvi i plemićima u službi Zrinskih, zbog čega su često vodili sudske sporove: Feletar – Petrić – Šetić, *Zrinski i Frankopani...*, str. 51.

bile su Lapština i Legrad. Potonja je bila lako branjiva s obzirom da se nalazila na utoku rijeke Mure u Dravu i bila je prvom u lancu protuosmanskog tvrđavnog međimurskog sustava obrane.³⁷ Kasnije će biti sagrađena utvrda Novi Zrin nedaleko od Legrada.³⁸ Zahvaljujući tim migracijama, nije se samo međimursko vlastelinstvo populacijski obnovilo, već je Zrinskima uspjelo osigurati regrutni potencijal vlastite banderijalne vojske, a doseobom mnogih kmetskih i obitelji plemenitih familijara iz Hrvatske pomicalo se i hrvatsko ime, odnosno politički identitet u Međimurje, premda je do tada taj prostor teritorijalno pripadao Ugarskom Kraljevstvu.³⁹

Vrlo važna stavka u gospodarskoj priči Zrinskih bilo je i vinogradarstvo.⁴⁰ Na međimurskom vlastelinstvu dobivalo se oko 100 bačava vina čija je vrijednost bila oko 5.800 zlatnih florena godišnje. Na svim posjedima Zrinskih, i onih u Međimurju, ili onih u Ugarskoj i Primorju, gotovo svaki grad je imao skladišta vina koja su se punila s obližnjih vinograda. Primjerice, najizraženiji vinski prihodi Zrinskih ostvarivali su se na Medvedgradskom imanju. Na tom imanju od ukupnog poljoprivrednog prihoda gotovo 40% činili su vinogradi, iz čega se vidi važnost vina u kasnom srednjem vijeku.⁴¹ Sličan tip poljoprivredne proizvodnje bio je i na međimurskom vlastelinstvu. Naime, Zrinski su ubirali u ime vinskih nameta 7.600 florena godišnje. Kakva je važnost tih prihoda bila, vidi se iz usporedbe s prihodima sviju žitarica – tek 970 florena, pa se može zaključiti da su vinska podavanja bila najvažnija u prihodovnoj strani poljoprivredne proizvodnje na zrinskim međimurskim imanjima.⁴²

Međimurski kmetovi bili su obavezni davati daće i u naturi i u novcu. Kada bi se ubrajala sva davanja (zemljišni porez, naturalna davanja vina, žitarica i ostalih poljoprivrednih proizvoda i radnih daća) jednog selišta na međimurskom vlastelinstvu, ona su iznosila oko 8 florena godišnje. Treba uzeti u obzir da je takvih selišta bilo blizu 2.000 na oko 2.700 jutara obradive zemlje (oranice, vrtovi i livade),⁴³ pa se s prihodima koje su Zrinski namicali trgovinom stokom i drveom, carinama, putarinama, skelarinama i prihodima iz trgovišta može lako zaključiti da su imali pozamašne godišnje prinose zahvaljujući međimurskom vlastelinstvu.

³⁷ Regan, *Plemićki gradovi, kašteli i tvrđave obitelji Zrinski...*, str. 150-153.

³⁸ Feletar, *Značenje zrinskog Legrada...*, str. 178.

³⁹ Valentić, *Turski ratovi i hrvatska dijaspora...*, str. 53; Mirko Valentić – Lovorka Čoralić (ur.), *Povijest Hrvata, knj. 2, Od kraja 15. st. do kraja Prvog svjetskog rata*, Zagreb: Školska knjiga, 2005., str. 19-25.

⁴⁰ Varga, *Hrana, kuhinja i blagovanje...*, str. 169-178.

⁴¹ Adamček, *Zrinsko-frankopanski posjedi...*, str. 31.

⁴² Kalšan, *Međimurska povijest...*, str. 61-62.

⁴³ *Isto*, str. 61.

Iz svega gore navedenog vidi se da je upravo međimursko vlastelinstvo bilo glavnim izvorom zarade i prihoda Zrinskih.

2.4. Zrinski u Pokuplju i Primorju

Nikola IV. Zrinski posjede od Ozlja do Kvarnera dobio je putem braka sklopljenog s Katarinom Frankopan. Katarinin brat Stjepan bio je jedini muški nasljednik Frankopana Modruških i Ozaljskih te su tako svi posjedi i vlastelinstva naslijedili sinovi Katarine i Nikole. Stjepan Frankopan je, dakle, umro bez potomstva, a ugovorom o nasljeđivanju (1544.)⁴⁴ s njim su Zrinski zadobili nove posjede od kojih su, osim vlastelinstava Ozalj i Modruš, svakako važni gradovi u Vinodolu i Čabar koji je služio kao talionica željeza za oklope i oružja.⁴⁵ Nakon Stjepanove smrti Zrinski su preuzeli s pripadajućim imanjima ove gradove: Ozalj, Ribnik, Dubovac, Novigrad, Zvečaj, Skrad, Lipu, Mlaku, Modruš, Vitunj, Ogulin, Plaški, Jesenicu, Ključ, Peć, Junac, Lukovdol, Grobnik, Trsat, Bakar, Hreljin, Drivenik, Grižane, Bribir i Novi u Primorju. Riječ je o teritorijalno homogenoj cjelini koju su Frankopani Modruški i Ozaljski u Bernardinovo vrijeme obrambeno modernizirali i ojačali te zahvaljujući tome populacijski donekle i očuvali.⁴⁶ Po veličini taj je posjed od Ozlja do Novog bio prostorno veći od bilo kojeg drugog zrinskog vlastelinstva. Grad (burg i dvorac) Ozalj, sagrađen na stijeni ponad rijeke Kupe, je bio jednim od najvećih feudalnih gradova i sjedišta vlastelinstava u srednjovjekovnoj Hrvatskoj, a koji je zahvaljujući moderniziranim fortifikacijama pružao sigurnost njegovim stanovnicima. Zrinski su u Ozlju sagradili i novu palaču u kojoj su povremeno ili trajno boravili.⁴⁷ Najčešće su to

⁴⁴ Ugovori o međusobnom nasljeđivanju nisu bili rijetki. Njihova prvenstvena zadaća je bila spriječiti prelazak imanja u ruke kralja. Kralj je imao pravo nakon izumrća plemićke loze po muškoj liniji preuzeti posjede. No adoptivnim i ugovorima o međusobnom nasljeđivanju nukalo se kralja da ih potvrdi i time se odrekne ošasnog prava; *usp.* Ivan Jurković, Osmanska ugroza, plemeniti raseljenici i hrvatski identitet (dalje: Jurković, Osmanska ugroza), *Povijesni prilozi*, vol. 25, no. 31 (2006.), str. 54-60.

⁴⁵ Regan, *Plemićki gradovi, kašteli i tvrđave obitelji Zrinski...*, str. 176.

⁴⁶ U vrijeme grofa Bernardina Frankopana (1453. – 1530.) trajalo je moderniziranje starih burgova, a potom i izgradnja posve novih kaštela na posjedima njegove obitelji. Ojačani su tako naslijedeni burgovi Ozalj, Modruš, Vitunj, Grobnik i Dubovac, a izgrađeni su posve novi renesansni kašteli Drivenik, Grižane, Novigrad na Dobri, Ogulin, Plaški, Tounj, Ribnik, Zvečaj i Jesenica Lička. U takvim je tvrđavama omogućeno posve neometano i zaštićeno djelovanje po neprijatelju iz puškarnica i braništa na vrhovima zidina i (polu)kula, a i projektirane su tako da su bile prilagođene ustaljenom vojnom djelovanju akindžija i martolosa; *usp.* Zorislav Horvat, Fortifikacijska djelatnost Bernardina Frankopana, *Modruški zbornik*, sv. 3 (2009.), str. 237-286.

⁴⁷ Regan, *Plemićki gradovi, kašteli i tvrđave obitelji Zrinski...*, str. 167.

bila mlađa braća sa svojim obiteljima, dok su najstarija braća kao starješine i glave Zrinskih s obiteljima stolovali u Čakovcu.⁴⁸

Po poljoprivrednoj proizvodnji je u Pokuplju pored Ozaljskog, za Zrinske vrlo važno bilo Ribničko vlastelinstvo. Riječ je o prostranom posjedu jugozapadno od Ozlja na granici s Kranjskom austrijskih nadvojvoda. Prihodi su sa ta dva posjeda uglavnom dolazili s mnogih vinograda. Nakon što bi se podmirile sve vlastite potrebe, Zrinski su od prodaje vina s tih posjeda dobivali i do 1.400 florena godišnje. Iz toga se vidi da je vino proizvedeno na tim vlastelinstvima bilo dobre kvalitete. Zanimljivo je da većina navedenoga godišnjeg utrška nije dolazila s alodijalnih vinograda, već zahvaljujući vinskim podavanjima ribničkih i ozaljskih kmetova.⁴⁹ S vinodolskih imanja su pak Zrinski znali godišnje uprihodovati i preko 3.000 florena, također mahom od prodaje poljoprivrednih proizvoda (vina, žitarica, sitne i krupne stoke, sira, koža i vune) te od paušalnih iznosa (*bir*) koje su bili dužni isplatiti gradovi.⁵⁰ No, tim su dijelom zrinske imovine upravljali provizori primorskih posjeda, kojima je sjedište bilo u Bakru – glavnoj uvozno-izvoznoj luci Zrinskih preko koje se uvelike odvijao trgovački promet luksuznom robom s mletačkih i mediterantskih tržišta prema ostacima Hrvatske, Slavonije i Ugarske, ali i sa zrinskih imanja sirovinama (osobito mesom i drvnom građom) prema Veneciji i ostalim jadranskim lukama.⁵¹

Premda su se tijekom XVI. st. prihodi Zrinskih umnažali kako su zadobijali nove posjede, rashodi su trošeni uglavnom u ratne svrhe bili većim od prihoda. Gubitkom posjeda u Pounju, a time i rudnika srebra i kovnice novca, Zrinski su se počeli snalaziti na razne načine kako bi došli do gotovine. Koristili su također i prokušani model davanja za gotov novac dijelova svojih posjeda nižim plemićima (familijarima uključenim u banderij kao konjanici ili niži zapovjednici, službenicima,

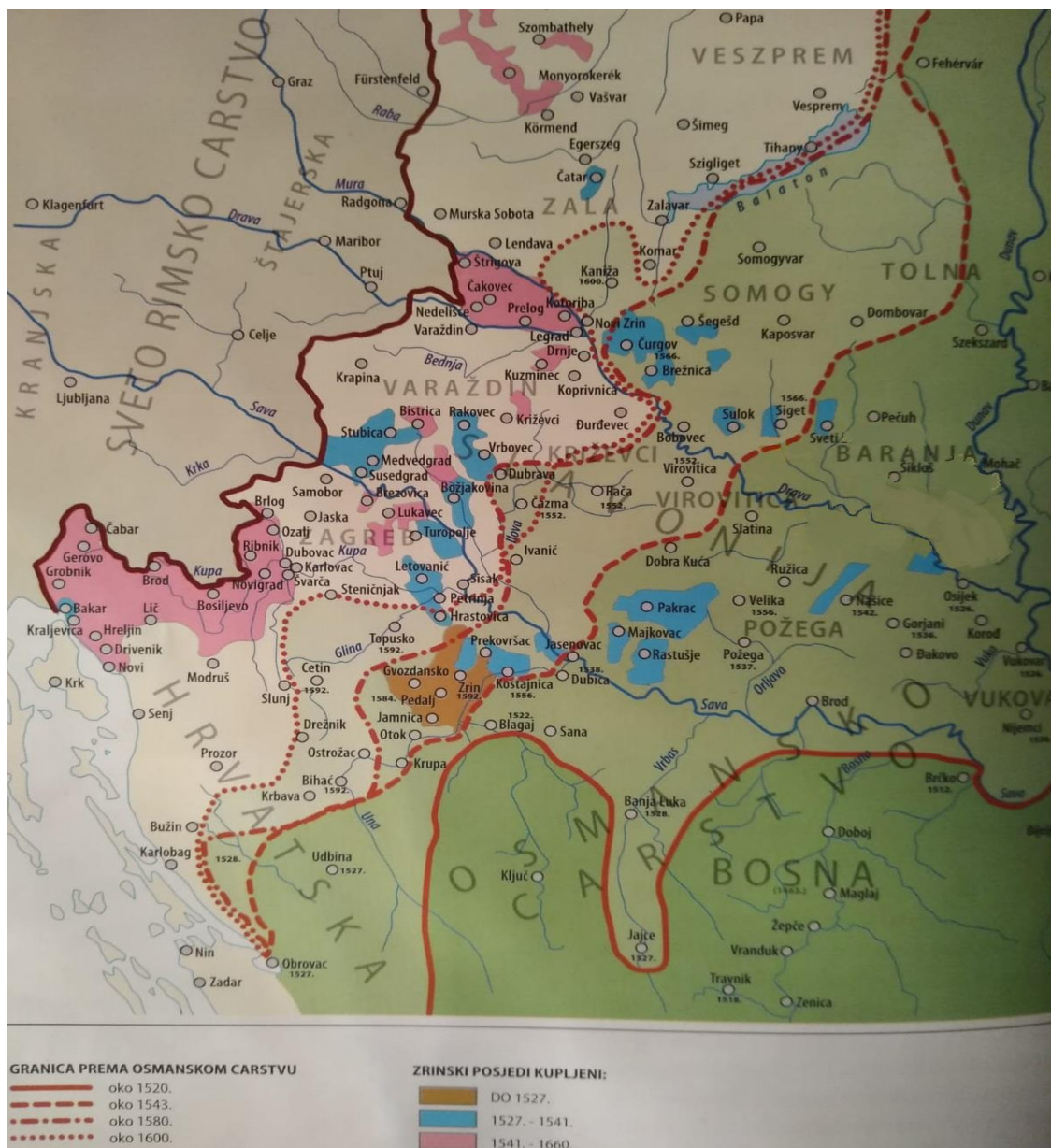
⁴⁸ Primjer Juraja IV. Zrinskog koji je kao glava obitelji stolovao u Čakovcu i mlađeg mu brata Nikole V. koji je bio zadužen za grad Ozalj.

⁴⁹ Adamček, Zrinsko-frankopanski posjedi..., str. 31.

⁵⁰ Krajem XVI. st. su Zrinski s vinodolskih imanja ubirali oko 16.600, a i svaki je grad plaćao *bir* u iznosima između 330 i 960 libara malih mletačkih denara, što je bio ekvivalent za nešto više od 3.000 florena: *usp.* Štefanec, *Heretik Njegova Veličanstva...*, str. 151.

⁵¹ Istovremeno su Zrinski u Ozlju imali i gubernatora za krajeve od Save do mora, plaćenog službenika koji je kao i provizor prikupljao poreze, organizirao opskrbu dvorova u Ozlju i Čakovcu, nadzirao trgovinu, administraciju i novčano poslovanje zrinskih posjeda: *usp. isto*, str. 149; Varga, *Hrana, kuhinja i blagovanje...*, str. 209.

dvorjanicima) u zakup, zalog ili u nasljedno vlasništvo po muškoj liniji.⁵² Ta je praksa otišla tako daleko da su primjerice u Međimurskom vlastelinstvu do sredine XVII. st. familijari Zrinskih po raznim osnovama u rukama imali čak 65% kmetskih selišta.⁵³ Tek su braća Nikola i Petar Zrinski od sredine tog stoljeća prestali s praksom “dodjeljivanja” dijelova vlastitih posjeda svojim sljedbenicima.

Karta posjeda Zrinskih u XVI. stoljeću.⁵⁴

⁵² Borislav Grgin, *Počeci rasapa – Kralj Matijaš Korvin i srednjovjekovna Hrvatska* (dalje: Grgin, *Počeci rasapa*), Zagreb: Zavod za hrvatsku povijest Filozofskog fakulteta Sveučilišta u Zagrebu, 2002., str. 116-118.

⁵³ Štefanec, *Heretik Njegova Veličanstva...*, str. 153; Kalšan, *Međimurska povijest...*, str. 60.

⁵⁴ Preuzeto iz: Feletar – Petrić – Šetić, *Zrinski i Frankopani...*, str. 26.

2.5. Zrinski kao trgovci

Zahvaljujući prvenstveno Nikoli III. i Nikoli IV. Zrinski su krenuvši iz matičnih posjeda u Pounju s vremenom stekli (vele)posjede koji su se rasprostirali od jugozapadne Ugarske do Hrvatskog primorja. Sredinom XVI. st. oni su pored Frankopana Tržačkih bili jedinim magnatima koji su unatoč osmanskim upadima držali pod kontrolom odvijanje trgovine iz Ugarske i Slavonije preko Hrvatske prema Jadranskom moru. Kako su Zrinski bračnim vezama stekli mnoge gradove na moru, od mora su mogli imati i financijske koristi. Na uvoz i izvoz roba preko njihovih luka zakonito su strancima naplaćivali carine, kao i niz dadžbina na kopnenim komunikacijama koje su išle preko njihovih posjeda. Naime, gašenjem poljoprivredne i obrtničke proizvodnje na njihovim ratom ugroženim posjedima te povlačenjem trgovačkog prometa prema zemljama Srednje Europe na sigurnije zapadne pravce (od sjevernojadranskih luka preko austrijskih zemalja prema Panoniji), gurnula je Zrinske prema preostaloj ekonomskoj aktivnosti – onoj ratnog tipa. U takvoj je ekonomiji trgovina ratnim potrepštinama (prije svega prehrambenim namirnicama potrebnim vojnicima na Krajini) Zrinskima postala jednom od nezamjenjivih financijskih izvora, koji su koristili i za obranu postojećih i za kupovinu novih posjeda na ratom pošteđenim prostorima Kraljevstva. S obzirom na višestruke profite koji su se ostvarivali na ratom ugroženim područjima, razvila se bespoštedna borba među zainteresiranim stranama (primjerice između Zrinskih i austrijskih plemića koji su kao plaćenici služili na Krajini ili između domaćih i stranih trgovaca) oko monopola nad trgovinom provijantom potrebnim u Krajini.⁵⁵ No, Zrinski su znali zadržati pravo prvenstva prodaje, osobito vina, mesa i žitarica, na Krajini i pokazali su se vještim organizatorima takve trgovine bez obzira na svoj društveni status.⁵⁶ Pored toga su ubirali i prihode od tranzitne trgovine koja se račvala upravo u Međimurju. Vrlo važan pravac trgovine nepreglednim stadima goveda iz Ugarske išao je preko Međimurja na zapad kroz Kranjsku prema sjevernotalijanskim tržištima,⁵⁷ ali i na jug kroz

⁵⁵ S austrijske strane su često dolazile objede da su hrvatski i ugarski prognani plemići "plaćenici" i "ratni profiteri", kako bi ih se eliminiralo iz trgovine na Krajini; *usp.* Štefanec, *Heretik Njegova Veličanstva...*, str. 139-141; Jurković, *Osmanska ugroza...*, str. 42-43.

⁵⁶ Prema srednjovjekovnim normama plemstvo se nije smjelo baviti trgovačkim poslovima, jer se to smatralo nedostojnim poslom za tako visoko rangirane pripadnike društva. Naime, plemići su u prosjeku bili bogati, pa bi vrlo lako ostvarili monopol u trgovanju i time ugrozili ostale trgovce. Stoga su plemići koristili usluge iskusnih trgovaca koje su plaćali, a istovremeno preko njih ubirali prihode; *usp.* Jurković, *Osmanska ugroza...*, str. 60 i literaturu navedenu u bilj. 73-75.

⁵⁷ Hrvoje Petrić, Prilozi poznavanju veza Zagreba i Zrinskih, u: Ladić – Vidmarović (ur.), *Povijest obitelji Zrinskih...*, str. 219.

Hrvatsku preko njihovih posjeda do Bakra i dalje morem prema srednjotalijanskim tržištima.⁵⁸ Trgovali su dakle s Venecijom te su izvozili mahom drvenu građu i stoku, a uvozili raznu robu (sukno, skerlet, granat i granatni konci, baršun, staklo, sapun, knjige, ali i sredozemne delicije) iz Venecije.⁵⁹ Za prijevoz roba su koristili brodove i na moru i na rijekama Muri, Dravi i Kupi. Pošto su zbog osmanske prijetnje Zrinski uglavnom boravili u Čakovcu na posjedima su od Drave do Primorja imali posebne upravitelje, gubernatora u Ozlju i provizora u Bakru.⁶⁰ Razdoblje Jurja IV. Zrinskog bilo je vrijeme, trgovinskog procvata međimurskog vlastelinstva kao glavnog prometnog pravca za povezivanje sjevera Ugarske, Slavonije s Dalmacijom i glavnom lukom Bakar. Bakar je zbog svoje važnosti kasnije postao trn u oku Habsburgovaca jer je predstavljao suparničku luku naspram njihove Rijeke.

2.6. Otkup zarobljenika

U ratnoj je ekonomiji otkup i prodaja zarobljenika igrala vrlo važnu ulogu. Predstavnici lokalnih uprava (i svjetovnih i crkvenih) koji su djelovali u ili neposredno kraj protuosmanskih obrambenih sustava (od Sigismundova preko Korvinova do Habsbrškoga) nastojali su izbjegavati posrednike u otkupu, razmjeni ili prodaji zarobljenika. No, potrebe su s obzirom na nedostatak novca i na broj zarobljenika bile takve da se posrednici, naročito trgovci koji su raspolagali gotovinom, nisu mogli izbjeći.⁶¹ S vremenom su se u takvu vrstu poslovanja uključili plemići koji su tijekom XVI. st. živeći i ratujući na područjima protuosmanskih obrambenih sustava svakodnevno komunicirali s neprijateljskom stranom pa su iz nužde ustalili norme ponašanja i sustav razmjena, otkupa, odnosno, prodaje zarobljenika, koji je vrijedio i u kasnijim stoljećima.⁶² Posredovanje prilikom otkupa zarobljenika s financijskom koristi se može tretirati kao određeni vid moralne degradacije hrvatskoga i ugarskog

⁵⁸ Štefanec, *Heretik Njegova Veličanstva...*, str. 157-178; Varga, *Hrana, kuhinja i blagovanje...*, str. 264-269.

⁵⁹ Za potrebe dvorova u Ozlju i Čakovcu Zrinski su kupovali bademe, pistacije, maslinovo ulje, datulje, naranče, muškatne oraščiće, papar, portugalsku malvaziju i slično; Štefanec, *Heretik Njegova Veličanstva...*, str. 191; Varga, *Hrana, kuhinja i blagovanje...*, str. 318-326.

⁶⁰ Vidi gore osnovni tekst uz bilj. 51.

⁶¹ Posredništvo je donosilo profit od čak 10% novčane vrijednosti otkupnine uz zanemariv rizik takvog poslovanja; *usp.* Jurković, *Osmanska ugroza...*, str. 62.

⁶² *Usp.* primjerice: Bruna Kuntić Makvić (prir.), Šesto putno pismo Jakova Tolla, u: Jadranka Damjanov (ur.), *Zrinski i Europa* (dalje: Damjanov (ur.), *Zrinski i Europa*), Zagreb: Društvo mađarskih znanstvenika i umjetnika u Hrvatskoj, 2000., str. 155-156; Boris Nikšić, *Osmansko Carstvo 17. stoljeća očima bivšeg zarobljenika: Opis osmanskog dvora i države Nikole Matije Iljanovića*, Zagreb: Hrvatski institut za povijest, 2001.; Ekrem Čaušević (prir.), *Autobiografija Osman-age Temišvarskog*, Zagreb: Srednja Europa, 2004.

plemstva, premda je ono zapravo bilo posljedicom nametnutog stila ratovanja i vida ratne privrede s osmanske strane. Kakogod, dugotrajna ratna pustošenja rezultirala su velikim brojem zarobljenika s obje zaraćene strane. Stoga je grofovima Zrinskim bilo svakako u interesu sačuvati živote njihovih ljudi koji su dopali osmanskog, ali i živote osmanskih vojnika koji su dospjeli u njihovo zarobljeništvo, osobito onih koji su bili pripadnicima višeg društvenog statusa Osmanskog Carstva.

Indikativan slučaj koji pokazuje odnos Zrinskih prema zarobljenicima jest onaj koji je eskalirao tijekom primirja s Osmanlijama krajem 1553. godine, kada je Nikola (tada hrvatski ban) odbio naređenje kralja Ferdinanda proslijeđeno preko zapovjednika Krajine Ivana Ungnada da preda bosanskom paši Mehmedu izvjesnoga vojvodu Murata, zatvorenog u Čakovcu. Nikola je u pismu Ungnadu istaknuo svoju vjernost kralju, ali da "... Murata u zarobljeništvu ne drži niti radi novaca, niti radi darova, niti radi konja, niti radi ma kakve otkupnine, nego da njime iskupimo kršćane, kojih su Turci za ovoga primirja samo između naših ljudi, ne računajući druge, blizu sto i pedeset zarobili". Takav je stav zadržao i pod cijenu prekida primirja pa se čak pregovaralo i oko dvoboja između njega i Mehmed-paše kao moguće rješenje tog problema, odnosno obranila čast i bana i paše!⁶³ Premda je u ovom slučaju Nikola inzistirao na razmjeni, sin mu je primjerice s Franjom Nadaždijem (Nádasdy) god. 1584. zarobio požeškog alajbega Kalemdera za kojega su tražili otkupninu – 12.000 florena. Kako je bila riječ o velikoj svoti, Juraj Zrinski je pristao kao sužnja i jamca držati brata umjesto Kalemdera, kako bi ovaj prikupio traženu otkupninu u gotovu novcu.⁶⁴ Nije se visokorangirane zarobljenike uvijek mijenjalo za novac ili zarobljene prijatelje nego ponekad i za stoku, hranu, opremu i druge potrepštine koje su mogle Zrinskim ustrebatu u njihovoj konstantnoj borbi protiv Osmanskog Carstva.⁶⁵

Otkup zarobljenika bio je dakle izuzetno unosan posao, ali je i korektan odnos prema zarobljenicima u pravilu bio nagrađivan sličnim odnosom ako bi se palo u

⁶³ Vjekoslav Klaić, *Povijest Hrvata, Knjiga peta* (dalje: Klaić, *Povijest Hrvata* 5), Zagreb: Nakladni zavod MH, 1980., str. 252; Kalšan, *Međimurska povijest...*, str. 68.

⁶⁴ Varga, *Hrana, kuhinja i blagovanje...*, str. 220. Kao i u ovom, postojalo je niz slučajeva u kojima su umjesto zarobljenika kao jamci bila zatvorena njihova braća, ili njihovi suborci podjednakog ranga kao svojevrsno osiguranje da će otkupnina na vrijeme biti isplaćena. Naime, ako je bio zarobljen visoko pozicioniran osmanski vojskovođa, tada je bez njegove prisutnosti u svojem obiteljskom i krugu suboraca, prijatelja i poznanika bilo teško prikupiti traženu svotu pa se osmislila praksa sjedenja u tamnici druge osobe umjesto njega.

⁶⁵ Anđelko Vlašić, Obitelj Zrinski u Putopisu Evlije Čelebija i usporedba s neosmanskim izvorima, *Povijesni prilozi*, vol. 36, no. 52 (2017.), str. 22.

zarobljeništvo. Nakon pada Sigeta 1566. god. je primjerice Hasan iz Šikloša (Siklós) spasio preživjeloga familijara Nikole Zrinskog, Stjepana Oršića, jer se ovaj prema njemu časnio ponio kada je bio u njegovu zarobljeništvu.⁶⁶ Navodno je i Nikolino dekapitirano tijelo s pijetetom pokopao Mustafa Vilić iz Banja Luke, jer se Nikola ranije prema njemu kao zarobljeniku odnosio na doličan način.⁶⁷ Bez obzira na ukorijenjeno neprijateljstvo, s obje su se zaraćene strane vlasnici zarobljenika brinuli da ih se tretira tako da ostanu živi i zdravi kako bi se za njih dobila otkupnina, ili razmjenom zarobljene članove obitelji, svoje sljedbenike, ratnike i podanike.⁶⁸

3. Obitelj Zrinski i Crkva

3.1. Konfesionalne promjene na granici s Osmanlijama

Padom Bosne u osmanske ruke nije se samo u Pounju pojavila svakodnevna ratna opasnost, već se osmanskim napredovanjem širio i islam. Stoga je potrebno kratko prikazati i vjerske promjene koje su se događale tijekom XV. i XVI. stoljeća na prostorima južno od Drave do Jadrana.⁶⁹

Religijsko se stanje u bosanskoj državi radikalno mijenjalo tijekom XIV. i prve polovice XV. stoljeća. U tom su razdoblju zahvaljujući naporima Šubića, a potom i Kotromanića, koji su podržavali misionarski rad franjevac, uvelike "rekristijanizirali" većinu pripadnika heretičke Crkve bosanske – krstijane. Pretpostavlja se da je u vrijeme osmanske okupacije Bosne manje od petine ukupne populacije pripadalo krstijanima. Upravo su u njihovu lojalnost sumnjali pojedini hrvatski i ugarski crkveni, ali i svjetovni velikodostojanstvenici te ih okrivili da su potajno pomagali Osmanlijama u rušenju države. Bosanski su krstijani zahvaljujući takvim "svjedočanstvima" u modernoj historiografiji prikazivani kao oni koji su brže prelazili na islam od ostalih kršćana. No, islamizacija Bosne se podjednako brzo širila među svim kršćanima i u

⁶⁶ Pored Oršića je i ostale preživjele familijare, Franju Črnka, Berta Gerecija i Gašpara Alapića, nakon Sigetske bitke iz sužanjstva otkupio Nikolin sin Juraj; *usp.* Klaić, *Povijest Hrvata* 5, str. 332; Mijatović, *Obrana Sigeta...*, str. 94.

⁶⁷ Nikolinu glavu je Mehmed-paša Sokolović preko budimskog paše i potom grofa Egona Salma u Đeru poslana Nikolinu sinu Jurju; Klaić, *Povijest Hrvata* 5, str. 332; Mijatović, *Obrana Sigeta...*, str. 95.

⁶⁸ Jurković, *Osmanska ugroza...*, str. 61-63; Varga, *Hrana, kuhinja i blagovanje...*, str. 220.

⁶⁹ Štefanec, *Heretik Njegova Veličanstva...*, str. 199.

pedesetak godina osmanske vlasti je znatno uznapredovala, uglavnom na dobrovoljnoj bazi.⁷⁰

Pored uznapredovale islamizacije, Osmansko Carstvo je unutarnjim migracijama u Bosni jačalo i pravoslavlje, jer se na katoličanstvo gledalo kao na vjeru neprijatelja (Sv. Stolice, Svetoga Rimskog Carstva, Ugarsko-Hrvatskog Kraljevstva i Mletačke Republike). Pored toga su i praktični razlozi bili u igri, jer su se poglavari pravoslavnih crkava nalazili u Carigradu, ili u osmanskim vilajetima na Balkanu, pa su bili pod sulatanovom "kontrolom". Papa je pak stolovao u dalekom Rimu i s pravom je percipiran kao vodeća moralna sila Zapada koja je poticala obračune s "neprijateljima vjere" – muslimanima. Stoga je osmanska vlast preferirala djelovanje pravoslavnih, a ne Katoličke Crkve, što je na koncu rezultiralo zamjetnim brojem doseljenih pravoslavaca u Bosnu.⁷¹

Valja dakle istaknuti kako su do pojave protestantizma postojale skupine kršćana sviju denominacija (katolika, pravoslavaca, krstjana) koje su pružale veliki otpor islamizaciji, jer ugroza koju je predstavljalo Osmansko Carstvo nije bila samo fizičke nego i duhovne prirode. Starosjedoci, ali i prognani doseljenici pravoslavne ili krstjanske vjeroispovijesti na hrvatsko-ugarskim prostorima pokušavali su očuvati svoj identitet ratujući s Osmanlijama, pa nije bilo vremena niti resursa u XVI. st. boriti se, primjerice za ili protiv Luthera. Dok su druge zemlje zapadne i sjeverne Europe imale taj luksuz unutarnjih sukoba i religijskih borbi, ljudi su se u pograničju s Osmanskim Carstvom borili za голу egzistenciju i s vremenom izgradili identitet i mentalitet pripadnika Predziđa kršćanstva.⁷² Premda su u XVI. st. buktali sukobi katolika, protestanata i pravoslavaca u Europi, još uvijek je u očima europskih

⁷⁰ Franjo Šanjek, *Crkva i kršćanstvo u Hrvata* (dalje: Šanjek, *Crkva i kršćanstvo u Hrvata*), Zagreb: Kršćanska sadašnjost, 1993., str. 224-225. Usp. također temeljnu studiju: Nedim Filipović, *Islamizacija u Bosni i Hercegovini*, Tešanj: Centar za kulturu i obrazovanje, 2005.; potom sažet, ali znanstveno utemeljen pregled uzroka i posljedica islamizacije ruralnih prostora Bosne: Nenad Močanin, *Turska Hrvatska. Hrvati pod vlašću Osmanskoga Carstva do 1791. Preispitivanja*, ser. Povijesna knjižnica, knj. 2, Zagreb: Matica hrvatska, 1999., str. 102-113; i konačno diskusiju s pobornicima teorije o starosjedilačkom podrijetlu moderne bošnjačke nacije temeljene na konverziji bosanskih krstjana u muslimane: Dubravko Lovrenović, O historiografiji iz Prokrustove postelje (Kako se i zašto kali(o) bogumilski mit), *Status: magazin za političku kulturu i društvena pitanja*, br. 10 (2006.), str. 256-286.

⁷¹ Detaljna studija o prelasku katolika na pravoslavlje: Krunoslav Stjepan Draganović, *Masovni prijelazi katolika na pravoslavlje hrvatskog govornog područja u vrijeme vladavine Turaka*, ser. Biblioteka "Crkve na kamenu", knj. 29, Mostar: Biskupijski ordinarijat, 1991.

⁷² Štefanec, *Heretik Njegova Veličanstva...*, str. 199; Jurković, *Osmanska ugroza...*, str. 42-54.

vladara i javnog mnijenja obrana od Osmanlija vođena pod zastavom križa, a naročito u pograničju s Osmanlijama gdje su se konfesionalne razlike zaboravljale.⁷³

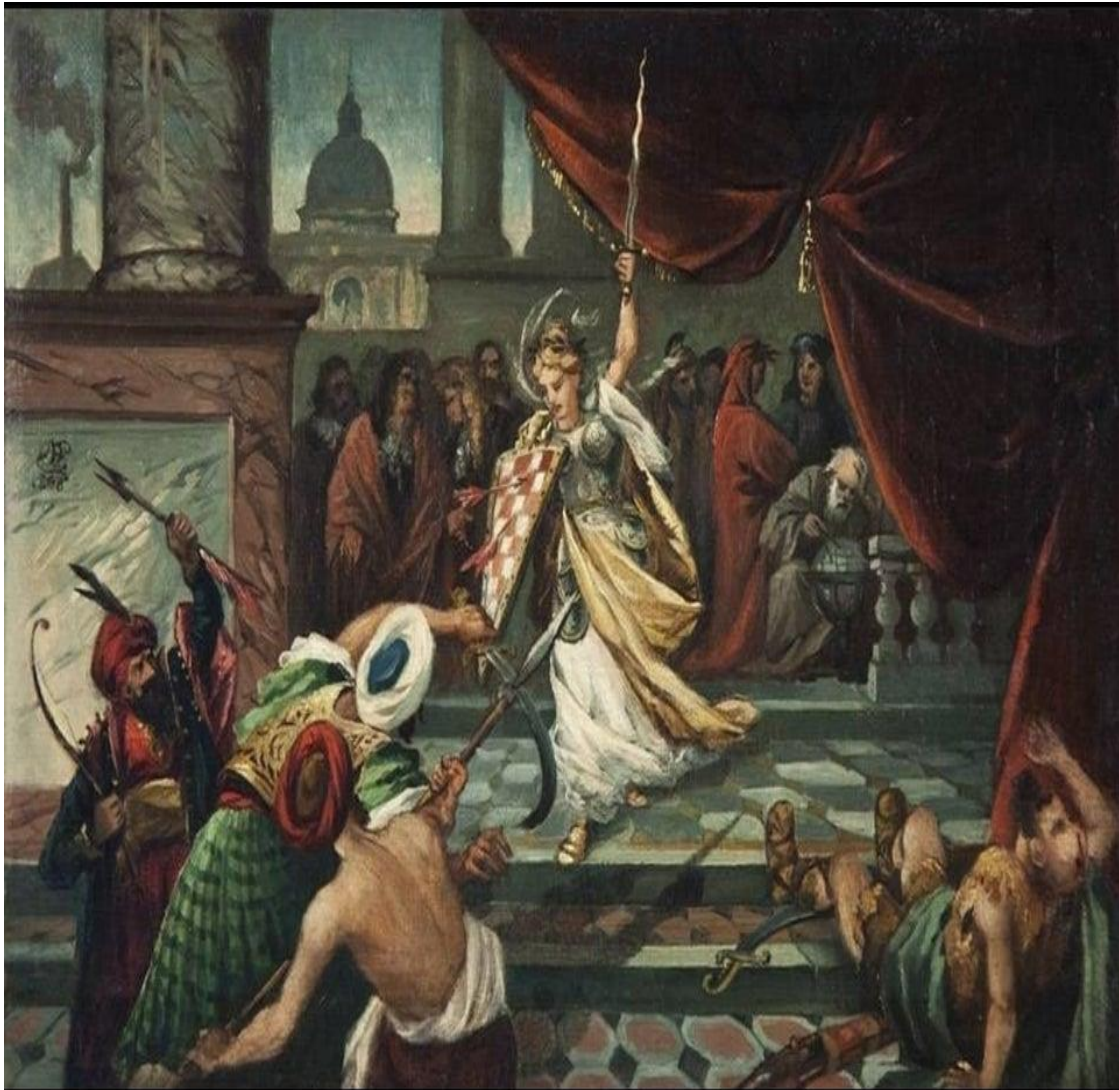
Ipak, najmoćnija institucija koja je mogla pružiti pomoć ugroženim osobama na granici jest ostala Katolička Crkva.⁷⁴ Kao bogata utjecajna institucija Crkva je sa svojom organizacijom neprestano nastojala pozvati i pokrenuti nove pohode u kojem bi sudjelovali vladari europskih zemalja. Upravo je ona prepoznala i upozoravala na prijetnju koju su Osmanlije donosili na europsko ozemlje. Zbog neslaganja vodećih država Europe nekakvi veći pohodi poput prvih križarskih ratova nikada nisu započeti na prostorima koje su Osmanlije zauzeli.⁷⁵ Jedino udruženo djelovanje protiv Osmanlija događalo se uglavnom na Sredozemnom moru. U kratkotrajnim razdobljima kada su Osmanlije bili fokusirani na Sredozemno more događao se i njihov slabiji vojni pritisak na kopnu prema ugarsko-hrvatskim i austrijskim zemljama. Bilo kako bilo, prvenstvena i glavna borba nije bila borba Hrvata, Mađara, Nijemaca ili bilo kojeg drugog naroda protiv Osmanlija nego kršćanstva protiv islama. U nastojanju očuvanja identiteta bila su ključna dva faktora, očuvanje teritorija i duhovno vodstvo. Nositelji političkog otpora prema Osmanskom Carstvu bile su velikaške obitelji poput Zrinskih, Frankopana, Batthyányia i mnogih drugih. Nije čudno da su se plemići poput Bernardina i Krste Frankopana obraćali putem pisama i govora papama i uredu Svete Stolice.⁷⁶ Pojavom protestantizma Osmanlije su se ponadali novom "savezniku", ali bez većeg uspjeha. Naime, područje je austrijskih zemalja (Koruška, Šatjerska, Kranjska) u zaleđu hrvatsko-ugarskoga protuosmanskog obrambenog sustava koje je tijekom tridesetih godina XVI. st. masovno prihvaćalo protestantizam bilo i područje koje je trpjelo osmanska pustošenja te stoga nesklono suradnji s Osmanlijama. Ostaci su hrvatskih i ugarskih zemalja bez obzira na novonastale vjerske razlike imali potporu austrijskih u srazu s Osmanlijama.

⁷³ Poput križarskih ratova, u obrani od Osmanskog Carstva sudjeluju svi – katolici, protestanti i pravoslavci. Nije niti čudno da su se posljednji križarski pohodi pozivali upravo protiv Osmanskog Carstva koji su duboko zakoračili na europski kontinent.

⁷⁴ Šanjek, *Crkva i kršćanstvo u Hrvata...*, str. 539.

⁷⁵ Osim bitaka kod Nikopolja (28. rujna 1396.) i Varne (10. studenog 1444.) u kojima su sudjelovali brojni križari iz europskih zemalja, drugih većih križarskih pohoda prema Osmanskom Carstvu nije bilo.

⁷⁶ Petar Strčić, Bernardin Frankopan i njegovo doba, *Modruški zbornik*, vol. 3, no. 3 (2009.), str. 16.

Quiquerez, *Antimurale Christianitatis*.⁷⁷

Naziv predziđe kršćanstva (*Antemurale Christianitatis*) Hrvatskoj i Slavoniji potvrdio je papa Lav X. 1519. godine.⁷⁸ Taj je naziv primjerice koristio 1523. u govoru i knez Krsto I. Frankopan pred papom Hadrijanom VI. u Rimu.⁷⁹ Većina plemića i vladara u XVI. stoljeću je i dalje bilo uvjerenja da se osmanska ugroza mogla eliminirati jednim velikim križarskim pohodom ili jednom presudnom bitkom.

⁷⁷ Hrvatska je prikazana u obliku žene koja drži mač i štit s hrvatskim grbom. Ona stoji na ulazu u Europu i čuva je od Osmanlija: Ferdinand Quiquerez, *Antimurale Christianitatis*, 1892., u: Zbirka slika, grafika i skulptura Hrvatskog povijesnog muzeja u Zagrebu.

⁷⁸ Antemurale, u: *Hrvatska enciklopedija*, dostupno na: <https://www.enciklopedija.hr/natuknica.aspx?id=2940> (pristupio 11.2.2021.).

⁷⁹ ... *Sveti Oče! Hrvatska je predziđe ili dveri kršćanstva, a naročito pograničnih zemalja Koruške, Kranjske, Istre, Furlanije i Italije. Ako bi ona, sačuvaj Bože, bila zauzeta, onda one gore spomenute muke prijete i međašnim zemljama i put će do njih Turcima biti širom otvoren. Jer kad imadu Hrvatsku, ne treba im više prelaziti ni rijeka, ni gora, ni mora i od toga (Zapadu) prijete veća opasnost...*: Vedran Gligo, *Govori protiv Turaka*, ser. Humanisti, sv. 7, Split: Splitski književni krug, 1983., str. 356.

Obrambeni je sustav nazivan Predziđem kršćanstva, međutim, trajao tijekom dva naredna stoljeća i tek kada je Osmansko Carstvo oslabilo dogodio se pohod/rat kojim je oslobođen čitav teritorij Ugarske, Slavonije i dijelom Hrvatske. Do tada su se branitelji Predziđa kršćanstva s ponosom Europi predstavljali kao Kristovi vitezovi, a učinkovito su im, pored Katoličke Crkve, u ratu s Osmanlijama pomagali uglavnom njihovi prvi susjedi odnosno oni koji su bili blizu granice Osmanskog Carstva.

3.2. Zrinski i Katolička Crkva

Obitelj Zrinski kao i ostatak plemića i puka u Ugarsko-Hrvatskom Kraljevstvu bili su do pojave osmanske ugroze katolici. Kao takvi štitili su i poštovali baštinu svojih predaka u što je bila uključena zaštita svećenstva te čuvanje, ili obnavljanje naslijeđenih i gradnja novih crkvenih objekata. Na svakom posjedu i u svakoj utvrdi nalazili su se katolički sakralni objekti – kapelice, manje ili veće crkve, samostani raznih crkvenih redova. Primjerice u stolnom gradu Zrinu nalazilo se nekoliko sakralnih objekata od kojih su najvažniji župna crkva Blažene Djevice Marije i samostan Reda braće franjevac. Bitno je spomenuti da su Zrinski često dolazili u sukobe s crkvenim predstavnicima na granicama njihovih posjeda prvenstveno zbog sporova posjedovne prirode.⁸⁰ Crkva kao organizacija je bila jedan od većih zemljoposjednika ne samo u Hrvatskom Kraljevstvu nego i u Europi.⁸¹ Nije bila rijetkost da grofovi Zrinski uskrate Crkvi neka od osnovnih primanja i oslobode kmetove plaćanja crkvenih daća na posjedima kojima su upravljali i vladali. Upravo zato što su se često sporili oko raznih posjeda i uskraćivanja plaćanja crkvenih daća, obitelj Zrinski nije uvijek bila u najboljim odnosima s predstavnicima Crkve. No za vrijeme osmanske ugroze u Crkvi su pronalazili saveznika koji im je pomagao i materijalno i duhovno u njihovim naporima zaustavljanja napredovanja Osmanlija. Zrinski su kao predstavnici aristokracije i svjetovne vlasti, baš kao i Crkva, koja je bila osnovna duhovna snaga, pokušavali zajedničkim snagama osigurati opstanak kršćanstva na području pod osmanskom ugrozom.⁸² Crkva je u više navrata priznala

⁸⁰ Franjo Šanjek, *Crkva u Hrvata u doba Petra Zrinskog i Frana Krste Frankopana* (dalje: Šanjek, *Crkva u Hrvata u doba Petra Zrinskog*), *Radovi Zavoda za znanstveni rad Varaždin*, no. 12-13 (2001.), str. 16.

⁸¹ Crkva je najčešće do zemljišnog posjeda dolazila donacijama i oporukama bilo vladara, plemića, bogatih građana, ili običnih ljudi koji su to smatrali "kartom" za vječni život i raj.

⁸² Crkva je bila jedan od dva ključna faktora održavanja hrvatskog etnikuma a drugi su bili hrvatski plemići; *usp.* Franjo Šanjek, *Kršćanstvo na hrvatskom prostoru* (dalje: Šanjek, *Kršćanstvo na hrvatskom prostoru*), Zagreb: Kršćanska sadašnjost, 1996., str. 302.

Zrinskima da su zahvaljujući njihovim višestoljetnim naporima doprinijeli civilizacijskom toku u Hrvatskoj i očuvali je od “nevjernika i barbara” s druge strane granice pa su kao takvi Zrinski bili percipirani kao odani i vjerni sinovi i kćeri Katoličke Crkve.

Zrinski su na svojim posjedima stoljećima poticali dvije izuzetno značajne posebnosti hrvatskog katolicizma, a to su glagoljaštvo i redovništvo.⁸³ Glagoljaštvo i liturgija na narodnom jeziku povezuje vjerski i duhovno krajeve Dalmacije, Hrvatske i Slavonije. Prvim nosiocima glagoljaštva su bili redovnici benediktinci, a potom na zrinskim imanjima franjevci i pavlini.⁸⁴ U gradu Zrinu primjerice, pored župne crkve i franjevačkog samostana, podignute su i dvije nove crkve. Jedna je bila posvećena svetoj Mariji Magdaleni, a druga svetom Križu.⁸⁵ Tako su pomažući svećenstvu Zrinski indirektno pomagali očuvanju i rastu prosvjete, književnog stvaralaštva, umjetnosti, školstvu, razvitku socijalnog života i obrazovanju novih savjetnika i ambasadora. Takav se odnos prema svećenstvu dodatno razvio nakon što su Zrinski zadobili posjede u Međimurju, a osobito nakon što su naslijedili brojne posjede od Kupe do Kvarnera na kojima su baštinili izrazito blisku suradnju Frankopana Modruških i Ozaljskih s glagoljaškim svećenstvom.

Unatoč dakle čestim sukobima obitelji Zrinski s crkvenim veleposjednicima postojao je savez Crkve i Zrinskih pred zajedničkim neprijateljem i osmanskom ugrozom. Nakon što su zamijenili Zrin s Čakovcem memorijalnim mjestom obitelji postaje kapela svete Jelene, koja je dakle služila kao mjesto ukopa većine članova obitelji Zrinski.⁸⁶ Naime Nikola Zrinski 1561. daje sagraditi uz samostansku crkvu obiteljsku grobnicu. U toj grobnici su pokopani: njegova prva supruga Katarina Frankopan Zrinski, zatim njegova glava nakon Sigetske bitke, te do 1670. godine svi preminuli muški članovi obitelji sa svojim suprugama. Mauzolej je nažalost uništen za vrijeme Jugoslavije.⁸⁷

⁸³ *Isti*, Crkva u Hrvata u doba Petra Zrinskog..., str. 18.

⁸⁴ *Isti*, Crkva i kršćanstvo u Hrvata..., str. 318.

⁸⁵ Kristina Babić – Ante Milošević – Željko Peković, *Zrinski u Pounju* (dalje: Babić – Milošević – Peković, *Zrinski u Pounju*), Split – Dubrovnik: Muzej HAS – Core d.o.o., 2020., str. 206.

⁸⁶ Judit Zágorec-Csuka, *Tragom Zrinskih: zbirka studija* (dalje: Zágorec-Csuka, *Tragom Zrinskih*), prev. Helena Molnar, Zagreb: Društvo mađarskih znanstvenika i umjetnika u Hrvatskoj, 2009., str. 36.

⁸⁷ Zvonimir Bartolić, *Sjevernohrvatske teme. Knjiga IX. Studije i građa. Memoari podmaršala baruna Vinka Kneževića od Sv. Jelene & Dosje Zrinski mauzolej*, Čakovec: Matica hrvatska, 2008., str. 211.

3.3. Obitelj Zrinski i pojava protestantizma

Nakon povijesnog događaja kada je Martin Luther 31. listopada 1517. objavio svojih 95 teza počinje povijest Reformacije. Reformacija je došla i do hrvatskih zemalja, doduše ne tako jakim i izraženom snagom kao drugdje u Europi. Unatoč ratnoj svakodnevici neka od Lutherovih i Calvinovih razmišljanja naišla su i na simpatije u Hrvatskoj. Protestantsko zauzimanje za narodni jezik u bogoslužju odgovaralo je višestoljetnim nastojanjima i trudu Crkve u Hrvata, ali je istovremeno upravo zbog rada glagoljaških protestantskih tiskara takva djelatnost izazvala nepovjerenje Svete Stolice prema glagoljici, koju su koristili katolički svećenici.⁸⁸ K tomu, Hrvati nisu imali previše vremena za razmišljanje o raznim dogmama i teološkim tezama zato što je preko granice postojala stvarna opasnost koja je zahtijevala jedinstvo, a ne sukobe unutar ionako opustošene zemlje. Zbog svega toga protestantizam nije uhvatio dubljeg i trajnog korijena u Hrvatskoj.⁸⁹

Ipak postojali su pojedinci koji su prihvatili novu religioznost koju sa sobom nosi protestantizam, a među njima su bili i pojedini Zrinski. Od hrvatskih zemalja u Slavoniji se najviše osjetio protestantizam zbog blizine s Ugarskom koja je prihvaćala nove teze i razmišljanja, a bilo je u Ugarskoj i simpatizera husita.⁹⁰ Protestantima je u Hrvatskoj nedostajala institucija koja bi ih organizirala i zbog toga se nisu uspjeli, unatoč potpori pojedinih plemićkih obitelji, oduprijeti i održati kao posebna snaga na našim područjima. S druge strane granice je osmanska uprava podupirala širenje Reformacije, osobito kalvinizma što je dodatno izazivalo otpor širenju protestantizma u Hrvatskoj.⁹¹ Ipak, Zrinski zbog ratne opasnosti s obiteljima uglavnom borave u Međimurju i na ugarskim veleposjedima gdje dolaze u sve veći doticaj s protestantizmom koje je tamo hvatalo sve veći zamah.

Za Nikolu IV. Zrinskog se ne zna je li prihvatio nove ideje koje je nosio protestantizam, ali zasigurno ga je simpatizirao. Smatrao je da su osmanska

⁸⁸ Osim toga je i stav, ne samo glagoljaškog svećenstva već i drugih u Istri, Hrvatskoj, Slavoniji, Dalmaciji i Bosni kojima su protestantska glagoljička izdanja bila namijenjena, da knjige nisu sredstvo kojim se smije što rušiti ili koga napadati, polako rezultirao osipanjem i zamiranjem poduhvata glagoljaške tiskare u Urachu; *usp.* Josip Bratulić, *Istarske književne teme*, Pula: Istarska naklada – Međunarodni slavistički centar SR Hrvatske, 1987., str. 110-137.

⁸⁹ Dakle činjenica da su Hrvati još krajem prvog tisućljeća kršćanstva posjedovali solidan prijevod dijelova Biblije i liturgijskih tekstova doprinijela je čuvanju katoličke vjere, jer ih po tom pitanju Martin Luther i ostali reformatori nisu imali što novo naučiti; *usp.* Šanjek, *Kršćanstvo na hrvatskom prostoru...*, str. 350.

⁹⁰ Štefanec, *Heretik Njegova Veličanstva...*, str. 200.

⁹¹ Jasmin Milić – Ivan Balta, *Povijesni razvoj protestantizma s posebnim osvrtom na kalvinizam u Slavoniji, Život i škola: časopis za teoriju i praksu odgoja i obrazovanja*, vol. LI, no. 14 (2005.), str. 46-50.

osvajanja bila Božja kazna zbog nemoralnosti Europljana pa mu je i porast religioznosti, a time i etičkih vrijednosti koje je proklamirao protestantizam bio vjerojatno prihvatljiv. Na koncu je svoju vjernost katoličanstvu ipak potvrdio darovnicom koju je 1563. god. dodijelio župi svetog Jurja na Bregu.⁹² Nikola se dakle se do kraja života smatrao katolikom i kao kršćanski vitez je i položio život u opsadi Sigeta 1566. godine. Nikolina smrt bila je velikim uzorom ne samo njegovim nasljednicima već i cijeloj Europi.

Kod Nikolinih sinova postojala je međutim i druga, pragmatička crta. Naime, plemići koji bi prihvatili protestantizam bili bi oslobođeni crkvene desetine, a i nekretnine Katoličke Crkve pripale bi tim plemićima. Dodatan motiv prihvaćanja protestantizma kod Zrinskih je nakon zadobivanja Međimurja bio brži ulazak i integracija u visoke aristokratske krugove zapadne Ugarske i južnih austrijskih zemalja.⁹³ Možda su u protestantizmu Zrinski vidjeli i priliku znatnih povećanja obiteljskih primanja koje bi pritom iskoristili u borbi protiv Osmanlija.

Dok se za Nikolu IV. ne može sa sigurnošću tvrditi da je prihvatio protestantski nauk za njegova sina Jurja IV. tu nema dvojbe. Još od rane mladosti prihvatio je ideje protestantizma što je kod hrvatskih i slavonski plemića izazivao kontroverze jer je većina tih plemića bilo na strani Katoličke Crkve i Habsburgovaca katoličke vjeroispovijesti koji su im pružali financijsku pomoć. Ipak kao što je rečeno, prilike u Hrvatskoj i Slavoniji bile su u potpunosti različite naspram zapadne i sjeverne Europe. Međusobna borba između katoličkog i protestantskog hrvatsko-slavonskog plemstva značila bi lakše osmansko osvajanje tih krajeva, a to nije bilo nijednoj strani u interesu. Nezadovoljstvo hrvatskog i slavonskog plemstva s činjenicom da su Zrinski na čelu s Jurjom IV. prihvatili protestantizam ostajala je stoga samo na verbalnom protestu.⁹⁴ Jedina osoba koja je mogla pružiti otpor je bio Juraj Drašković. Kao hrvatski ban i zagrebački biskup utjecao je i sprečavao ostale plemiće u širenje protestantizma u krajeve južno od Ugarske i Austrije.⁹⁵ Zagovarao je sazivanje općega katoličkog sabora i polagao je velike nade u vjersko jedinstvo Crkve nakon što takav sabor otkloni opravdane prigovore protestanata te jedinstvo u

⁹² Nikola IV. Šubić Zrinski, Matica hrvatska, dostupno na: <https://www.matica.hr/hr/530/nikola-iv-subic-zrinski-27448/> (pristupio 5.4.2021.).

⁹³ Đuro Škvorc, Protestantizam u Pokuplju i obitelj Zrinski (dalje: Škvorc, Protestantizam u Pokuplju), u: Ladić – Vidmarović (ur.), *Povijest obitelji Zrinskih...*, str. 256.

⁹⁴ Štefanec, *Heretik Njegova Veličanstva...*, str. 202.

⁹⁵ Drašković, Juraj II., u: *Hrvatska enciklopedija*, dostupno na: <https://www.enciklopedija.hr/natuknica.aspx?ID=16194> (pristupio 6.4.2021.).

suprotstavljanju osmanskoj ugrozi. Provodio je sustavnu protureformaciju pomoću svog položaja hrvatskog bana i kardinala. Nakon Tridentskog koncila Drašković je s Hrvatskim saborom izglasao novi zakon 1567. godine kojim svi koji napuste Katoličku Crkvu ne smiju posjedovati nekretnine i pokretnine.⁹⁶ U praksi su temeljem tog zakona protjerivani protestantski propovjednici iz hrvatskih zemalja, a plemići protestanti nisu uznemiravani, jer nitko nije htio provoditi "rušenje" glavnih obrambenih snaga u Hrvatskoj i Slavoniji. Kao odgovor tom zakonu su zrinski posjedi postajali utočišta za protjerane propovjednike protestantske vjere.⁹⁷ To nije slučaj samo sa Zrinskima nego i sa svim većim aristokratskim obiteljima u Ugarskoj i Slavoniji poput obitelji Erdödy. Razlog zašto su snažnije plemićke obitelji zaobišli takvi zakoni jest slaba centralna vlast koja im je dopuštala da obnašaju slične funkcije kao neovisni kneževi u njemačkim zemljama. Znači da su imali slobodu po pitanju religioznih, ekonomskih i sličnih prava na svojim posjedima.⁹⁸ Zanimljivo je da Juraj IV. nije imao ni volje, niti vremena i resursa za bilokakvu borbu protiv katolika. On je u protestantizmu vidio crkvena dobra, novac i čistu vlasničku situaciju na svojim posjedima. Što se tiče puka koji je bio pod Zrinskima, bilo je razlike ovisno o geografskom položaju i blizini Čakovcu. Ljudi na posjedima koji su graničili s Osmanskim Carstvom većinski su bili katolički i manjinski novodoseljeni Vlasi pravoslavno nastrojeni, jer nije bilo vremena ni razmišljanja o novim duhovnim tezama i pitanjima dok islam kuca na vrata granice. Kako se ide sjevernije na zrinskim posjedima sve više se kod puka prihvaćao protestantizam pod pokroviteljstvom Jurja IV. koji se zalagao za zaštitu svojih podanika. Situacija u Ugarskoj bila je gotovo neupitna i ondje su gotovo svi na posjedima Zrinskih prihvaćali vjeru svoga gospodara. Nije zato bilo ni čudno da su tako Zrinski na svojim posjedima umjesto katoličkog svećenstva doveli protestantske propovjednike. Važno je spomenuti da je Juraj IV. pomagao otvaranje tiskare u Nedelišću u kojoj su se tiskale mnoge protestantske knjige pa ta tiskara zakratko preuzima vodeću ulogu širenja reformatorskih knjiga i traktata na hrvatskom jeziku i glagoljici.⁹⁹ Juraj IV. Zrinski je umro kako je i živo – kao protestant 1603. godine.

⁹⁶ Iva Mandušić, *Povijest obitelji Drašković u 16. i prvoj polovici 17. stoljeća*, Doktorska disertacija, Zagreb: Filozofski fakultet Sveučilišta u Zagrebu, 2020., str. 9.

⁹⁷ Štefanec, *Heretik Njegova Veličanstva...*, str. 206.

⁹⁸ Josip Bedeković, *Knjiga o sv. Jeronimu, Iliriku i Međimurju*, prev. Marko Rašić, Zagreb: Meridijani i dr., 2017., str. 62-63.

⁹⁹ Škvorc, *Protestantizam u Pokuplju...*, str. 245.

Juraj IV. Zrinski.¹⁰⁰

Jurjevi su sinovi Nikola VI. i Juraj V. bili odgajani u protestantskoj vjeri, ali su se pod utjecajem ostrogonskoga nadbiskupa Pétera Pázmánya 1605. godine vratili katoličanstvu.¹⁰¹ Nakon toga su prognali protestantske propovjednike koje je njihov otac pozivao i obnovili su katoličke župe na svojim posjedima.¹⁰² Osim toga, braća su već godinu ranije (5. srpnja 1604.) bila suočena s odlukom Hrvatsko-Slavonskog sabora kako je plemstvu katolička vjeroispovijest jedinom prihvatljivom te da se protestantima zabrani useljavanje u Hrvatsku s obrazloženjem da u “ostacima ostataka” nisu potrebne i vjerske podjele, koje bi ionako slab položaj domovine još

¹⁰⁰ Juraj IV. Zrinski, dostupno na:

[https://hu.wikipedia.org/wiki/Zrinyi_György_\(tárnokmester\)#/media/Fájl:Juraj_IV._Zrinski_\(konjanik\).JPG](https://hu.wikipedia.org/wiki/Zrinyi_György_(tárnokmester)#/media/Fájl:Juraj_IV._Zrinski_(konjanik).JPG) (preuzeto 25.6.2021.).

¹⁰¹ Nataša Štefanec, Braća Nikola i Petar Zrinski. Velikaška obitelj u srednjoeuropskim vojno-političko-ekonomskim konstelacijama, u: Damjanov (ur.), *Zrinski i Europa...*, str. 392.

¹⁰² *Ista*, *The ascend of the Zrinski family and their role in the spread of Protestantism in the second half of the 16th century*, Magistarski rad, Budimpešta: CEU, 1997., str. 69-77.

više oslabile unutarnjim trzavicama.¹⁰³ Stoga možemo zaključiti da su Zrinski prihvatili Reformaciju iz dva razloga. Prvi razlog bila je njihova osobna korist odnosno izvlačenje resursa koji su prije pripadali Katoličkoj Crkvi. Drugi razlog bio je pristupačnost literature i ideja koje je njome širila Reformacija, a koje je Juraj IV. prihvaćao pa je oko sebe nastojao okupiti visokoobrazovane slična svjetonazora.

4. Obitelj Zrinski i odnos sa suvremenima

4.1. Odnos Obitelji Zrinski prema podanicima

Kada govorimo o odnosu obitelji Zrinski prema svojim podanicima trebamo uzeti u obzir vrijeme i mjesto na kojim su se našli i Zrinski i njihovi podanici. Odnos Zrinskih prema osobama koje su bile na njihovoj zemlji mijenjao se s obzirom na blizinu ratne opasnosti i intenzitet osmanskih pljačkaških pohoda na njihove posjede. Prije pada Bosanskog Kraljevstva 1463. godine kmetovi, seljaci i ostali podanici Zrinskih nisu se standardom života i društvenim položajem razlikovali od onih po ostalim (vele)posjedničkim imanjima u srednjovjekovnoj Slavoniji. Podanici Zrinskih ispunjavali su svoje feudalne dužnosti (tlaka, davanja u naturi i novcu i sl.), a zauzvrat su im Zrinski jamčili sigurnost i zaštitu. Život i rad na posjedima Zrinskih odvijao se, mogli bismo reći, nesmetano što je u XIV. i u XV. st. do pojave Osmanlija rezultiralo demografskim rastom i gospodarskim napretkom u Pounju.¹⁰⁴ Do promjene dolazi kada Osmansko Carstvo zauzima Srbiju i Bosnu. Tada se granica Osmanskog Carstva približila zrinskim posjedima, pa su i stanovnici tih posjeda postali metom novog načina ratovanja koji su prakticirali Osmanlije. Padom Bosanskog Kraljevstva počinje demografska kataklizma hrvatskog stanovništva na granici s Osmanskim Carstvom. Od pada Bosne do Sisačke bitke 1593. srednjovjekovne zemlje južno od Drave izgubile su više od polovice starosjedilačkog stanovništva.¹⁰⁵ Na novonastalu surovu i okrutnu svakodnevicu morali su se

¹⁰³ Usp. Ferdo Šišić, *Acta comitialia regni Croatiae, Dalmatiae et Slavoniae (Hrvatski saborski spisi)*, IV. svezak (1578. - 1608.), dodatak (1573. - 1605.) (dalje: *Acta comitialia* 4), ser. Monumenta spectantia historiam Slavorum meridionalium, knj. 41, Zagreb: JAZU, 1917., str. 449-453.

¹⁰⁴ Nikša Varezić, Transmigracijske sudbine knezova Šubića Zrinskih. *Kristina Babić, Ante Milošević, Željko Peković, Zrinski u Pounju, Dubrovnik/Split: Cored.o.o. / Muzej HAS, 2020, 335. str.* (dalje: Varezić, Transmigracijske sudbine), u: *Radovi Zavoda za hrvatsku povijest Filozofskoga fakulteta Sveučilišta u Zagrebu*, vol. 52, no. 2 (2020.), str. 444.

¹⁰⁵ Jurković, Nikola Stariji..., str. 11.

priviknuti svi, od kmetova do plemića. Osmanski osvajači donose u hrvatske zemlje nemilosrdan način ratovanja – otimanje ljudi koji se mogu dobro unovčiti prodajom u roblje ili otkupom, ubijanje ljudi koji nisu imali vrijednost na tržištu roblja, pljačku materijalnih dobara koje se moglo unovčiti (osobito stoke sitnog i krupnog zuba) odnosno uništavanje paležom svega što se nije moglo ponijeti. Cilj takve strategije ratovanja bio je populacijski i gospodarski oslabiti potencijal te konačno slomiti otpor protivnika i prisiliti ga, ili na predaju, ili na raseobu.¹⁰⁶ Što se selidbe tiče, kod običnog puka nije bilo previše razmišljanja kamo pobjeći – tražilo se mjesto koje je bilo pošteđeno stalnih osmanskih napada, pljački i otimanja. Takvu su svakidašnjicu proživljavali i preživljavali žitelji zrinskih pounjskih imanja do pada posljednjih protuosmanskih uporišta, negdašnjih sjedišta zrinskih vlastelinstava, Gvozdanskog 1578. i konačno Zrina 1579. godine.

Upornost Zrinskih u obrani svoje djedovine direktno je utjecao na njihove podanike koji su bili podvrgnuti gore navedenim osmanskim strategijama ratovanja.¹⁰⁷ No unatoč činjenici da su osvajanjem Bosne Osmanlije izbili na granicu s Ugarsko-Hrvatskim Kraljevstvom, imanja Zrinskih u Pounju nisu do sloma Jajačkog banata bila učestalom rutom, osobito manjih, osmanskih pohoda. Čak i pogibija glave obitelji, Petra II. i njegova najstarijeg sina Pavla II., na Krbavskom polju 1493. nije oslabio obrambene kapacitete Zrinskih. Razlog tomu jest dobra prirodna granica koju je tvorila rijeka Una, ali i tvrdi gradovi koji su do tada bili obrambeno modernizirani i učinkoviti. Tek dakle padom Jajačkog banata 1528. godine posjedi u Pounju postaju izravno ugroženi što ne znači da do te godine nisu bili pošteđeni nasrtaja većih dobro organiziranih osmanskih postrojba.¹⁰⁸ S obzirom na sve ubrzaniju depopulaciju i ratne gubitke plemenitih familijara koji su djelovali u sastavu banderija, Zrinski su u svojim podanicima vidjeli ne samo ljude koji su im donosili prihode već i one koje su mogli regrutirati kao vojnike u slučaju napada. Upravo zbog gubitaka ratnika plemenita podrijetla, tijekom XVI. stoljeća Zrinski su svojim seljacima na ratom ugroženim posjedima davali čestice zemlje te su ih oslobađali

¹⁰⁶ Valentić, *Turski ratovi i hrvatska dijaspora...*, str. 46.

¹⁰⁷ Kada gledamo na koji način se branilo Ugarsko-Hrvatsko Kraljevstvo u početnoj fazi od velike su važnosti bile porezne reforme koje je proveo Matija Korvin i time četiri do pet puta povećao kraljevske prihode, što je omogućilo osnivanje stalne vojske. U prvom razdoblju vlasti Matija je izgradio uspješan obrambeni sustav protiv Osmanlija. No nakon njegove smrti na prijestolje dolazi dinastija Jagelović koja napušta efikasni sustav obrane i taj teret pada na hrvatsko plemstvo i vojsku velikaških banderija. Zbog pogodne prirodne granice na rijeci Uni, Zrinski su prvi na braniku Kraljevstva i tako trpe najviše pustošenja, demografske i na koncu teritorijalne gubitke.

¹⁰⁸ Mijatović, *Obrana Sigeta...*, str. 24.

svih feudalnih i državnih davanja u zamjenu za vojnu službu. Takvim privilegijima su Zrinski pokušavali zadržati nužan broj seljaka na populacijski i gospodarski devastiranim posjedima, pa čak njima privući nove naseljenike, što seljaštvu nevještom u obavljanju (polu)profesionalne vojne službe u najvećem broju nije bila realna egzistencijalna opcija pa je krajeve Zrinskih u Pounju nakon pada Jajačkog banata vrlo brzo napuštalo.

Posjedi su imali vrijednost samo ako su bili naseljeni radnom snagom pa su se zbog toga Zrinski trudili na svoje novostečene ratom neopterećene posjede naseliti kmetove i seljake s ne samo svojih, već i opustošenih vlastelinstava drugih plemića u Hrvatskoj i Slavoniji. Kako bi ih privukli morali su im ponuditi povoljnije uvjete.¹⁰⁹ Zrinski su masovnije počeli naseljavati kmetove u Međimurje s ugroženih posjeda u Pounju i Slavoniji oko 1546. godine.¹¹⁰ Razlika naseljenosti glavnih posjeda Zrinskih najbolje se vidi u broju aktivnih kmetskih selišta. Naime u drugoj polovici XVI. st. najgušće su nastanjenja vlastelinstva bila ona sa sjedištima u Čakovcu i u Monyorókeréku. Takvi pokazatelji upozoravaju da je odnos obitelji Zrinski prema novonaseljenim ljudima bio dobar.¹¹¹ Zanimljivo je spomenuti da su se ostali hrvatski plemići žalili Hrvatskom saboru kako Zrinski zbog raznih povlastica na svoje posjede privlače kmetove s okolnih vlastelinstva.¹¹² S druge pak strane, Nikola IV. Zrinski je u nekoliko navrata vodio sporove sa Zagrebačkim kaptolom i susjednim plemićima, jer je bio optužen zbog nasilničkog i strogog odnosa prema kmetovima, što svjedoči da niti on nije olako prihvaćao odluke novonaseljenih seljaka na njegovim posjedima da "promijene" gospodara kada bi im isteklo vrijeme tijekom kojeg mu nisu trebali plaćati poreze.¹¹³

¹⁰⁹ Nataša Štefanec, *Struktura posjeda na Zrinskim imanjima i porezni popisi Međimurja i okolice (1550. – 1610.)* (dalje: Štefanec, *Struktura posjeda na Zrinskim imanjima*), u: Juraj Kolarić (ur.), *Politička, kulturna i društvena djelatnost Zrinskih i Frankopana u Hrvatskoj* (dalje: Kolarić (ur.), *Politička, kulturna i društvena djelatnost Zrinskih*), Zbornik radova sa znanstvenog skupa održanog 6. i 7. listopada, 2010., Čakovec: Zrinska garda Čakovec, 2011., str. 18.

¹¹⁰ Hrvoje Petrić, *Prilozi poznavanju povijesti stanovništva Međimurja u vrijeme Zrinskih*, u: Kolarić (ur.), *Politička, kulturna i društvena djelatnost Zrinskih...*, str. 27.

¹¹¹ Kralj Ferdinand je dopustio 29. ožujka 1561. Nikoli IV. Zrinskom da na svoje posjede slobodno naseljava kmetove. Kmetovi su time bili oslobođeni plaćanja poreza na dvanaest godina. Povod je bila velika epidemija kuge (1553. – 1555.) kada je u Međimurju umrlo pedeset posto stanovništva.

¹¹² *Acta comitialia* 4, str. 325. Valja upozoriti da su kmetovi u Hrvatskom Kraljevstvu imali pravo napustiti feudalnog gospodara i potražiti bolje uvjete kod susjednog feudalca. Hrvatski su i ugarski kmetovi dakle imali slobodu kretanja i odabira feudalnog gospodara.

¹¹³ Emilij Laszowski (prir.), *Monumenta Habsburgica Regni Croatiae Dalmatiae Slavoniae*, knj. 3, *Od godine 1544. godine do godine 1554.* (dalje: *Monumenta Habsburgica* 3), ser. *Monumenta spectantia historiam Slavorum meridionalium*, knj. 40, Zagreb: JAZU, 1917., str. 80.

Što se tiče familijara, oni su bili pripadnici nižeg i srednjeg plemstva koji su služili kao profesionalni vojnici ili administrativni službenici na posjedima velikaških obitelji. Obitelj Zrinski si je mogla dopustiti kao jedna od nekoliko aristokratskih obitelji u Kraljevstvu i takvu vrstu "podanika" i službenika.¹¹⁴ Korist takva odnosa je bila obostrana – pripadnici nižeg plemstva su u službama Zrinskima vidjeli koliko toliko sigurnu egzistenciju, a Zrinski su preko njih lakše organizirali sve vidove djelatnosti i života na svojim imanjima. Uz funkciju vojnika (zapovjednika manjih postrojba, kaštelana, kapetana i sl.) familijari su na posjedima Zrinskih mogli služiti kao ljudi koji bi upravljali njihovim imanjima (gubernatora, provizora i sl.) te obnašali sudske, diplomatske, trgovačke i ostale privredne funkcije. Očigledno su se s puno pouzdanja oslanjali na svoje familijare, a kako im je gospodarska, politička i vojna moć porasla i rasprostirala se od zapadne Ugarske preko Međimurja i Pokuplja do Hrvatskog primorja, tako se i mreža njihovih familijara naglo širila. Sustav je radio tako što bi Zrinski familijare nagrađivali plaćom (u gotovini ili nekretninama u vrijednosti obavljene službe) i raznim oblicima zaštite i potpore.¹¹⁵ Premda je mreža takvih suradnika teritorijalno bila velika, Zrinski su većinom za potrebe funkcioniranja pojedinog vlastelinstva uzimali i pozivali u službu familijare s područja tog istog ili susjednog njihova vlastelinstva. Tako su primjerice za poslove u Pounju birani ljudi iz Pounja. Zahvaljujući takvim službama obitelji Zrinski, pripadnici su se dakle nižeg plemstva i bogatog građanstva mogli uzdići u red dobrostojećih plemića. Zanimljivo je spomenuti i pripadnike klera koji su također pripadali užem krugu domačinstva Zrinskih, premda su zahvaljujući kanonskom pravu uživali zaseban status pa oficijelno nisu tretirani kao službenici Zrinskih. Za Jurjeva života i prihvaćanja protestantizma, pastori su i zvanično bili na plaći Zrinskih.

Sve u svemu možemo zaključiti kako je obitelj Zrinski prema svojim podanicima nastupala zaštitnički, ali je zato tražila lojalnost u obavljanju njihovih službi od koje su Zrinski imali korist. Kao i svi plemići Ugarsko-Hrvatskog Kraljevstva, na području osmanske ugroze trebalo je pronaći i prihvatiti sve moguće načine kako bi obitelj opstala.¹¹⁶ Bez mnoštva familijara, klijentele, kmetova, slobodnih seljaka, obrtnika, trgovaca, građana, dakle njihovih podanika, opstanak ne

¹¹⁴ Štefanec, *Struktura posjeda na Zrinskim imanjima...*, str. 19.

¹¹⁵ Karbić – Miljan, *Knezovi Zrinski...*, str. 24-25.

¹¹⁶ Ivan Jurković, *Raseljena plemićka obitelj za osmanske ugroze: primjer Berislavića de Werhreka de Mala Mlaka* (Dio drugi – Nasljednici Stjepana Berislavića tijekom 16. st.), *Zbornik Odsjeka za povijesne znanosti Zavoda za povijesne i društvene znanosti HAZU*. vol. 21 (2003.), str. 125.

bi bio moguć – ljudski potencijal koji su umješno uspjeli sačuvati ili pribaviti, dao im je snagu suprotstaviti se osmanskoj ugrozi.

4.2. Odnos Zrinskih s neprijateljima

U ovom poglavlju prvenstveno se misli na Osmanlije, ali ću spomenuti i okršaje Zrinskih sa susjednim plemićima i ostalim protivnicima opasnim po njihovu obitelj. U predosmanskom razdoblju nakon zamjene Ostrovice za Zrin, Šubići Zrinski su bili prisiljeni voditi pogranične sporove sa susjednim plemićima.¹¹⁷ Postoji mnoštvo isprava koje nam govore o parnicama koje su Zrinski vodili kako bi se učvrstili na novom području odnosno tadašnjoj Slavoniji.¹¹⁸ Neki od plemića koji su bili u sukobu sa Zrinskim su gospodari Kostajnice, plemići od Brokunove gore, a osobito knezovi Babonići Blagajski snage kao najmoćniji aristokrati sa stoljetnom tradicijom nazočnosti u Pounju.¹¹⁹ Tek će ženidbenim vezama između Zrinskih i Blagajskih biti riješeno pitanje pograničnih rasprava. Naime Petar II. Zrinski je u eri osmanske ugroze spoznao kako suparništvo s Babonićima Blagajskim šteti objema obiteljima te je s njima sklopio ugovor o nenapadanju, a kasnije se i oženio s Jelenom Babonić kneginjom Blagajskom.¹²⁰ Uspon Zrinskih u Slavoniji započinje s eksploatacijom rudnika srebra i olova u Gvozdanskom te svoj vrhunac doseže u XVI. stoljeću do kada su od njih moćnije slavonske magnatske obitelji, ili izumrle po muškim linijama, ili izgubile osmanskom okupacijom svoje posjede.

U vrijeme kada su pod osmansku vlast padale državne tvorevine na Balkanu, Zrinski su mogli vidjeti mnoštvo uglednih članova plemićkih obitelji koji su bili prisiljeni otići u prognanstvo, poput Srba, Bosanaca, Albanaca, Bugara i Grka.¹²¹ Stoga su članovi hrvatskih velikaških obitelji i njihovih familijara koji su sudjelujući i u vojnim pohodima kralja Sigismunda (Nikopolj 1496.), kralja Ladislava (Varna 1444.) i osobito Ivana Hunjadija na balkanskim područjima, mogli uvidjeti da s jugoistoka dolazi neprijatelj s kakvim se prije nisu susreli.¹²² Oni pak plemići Ugarsko-Hrvatskog

¹¹⁷ *Monumenta Habsburgica* 2, str. 71.

¹¹⁸ Varezić, *Transmigracijske sudbine...*, str. 445.

¹¹⁹ Karbić – Miljan, *Knezovi Zrinski...*, str. 18.

¹²⁰ Hrvoje Kekez, *Plemićki rod Babonića do kraja 14. stoljeća* (dalje: Kekez, *Plemićki rod Babonića*), Doktorska disertacija, Zagreb: Hrvatski studiji Sveučilišta u Zagrebu, 2012., str. 281.

¹²¹ Ivan Jurković, *Socijalni status i prisilni raseljenici podrijetlom iz hrvatskih plemićkih obitelji u zemljama njihovih doseoba za trajanja osmanske ugroze*, *Zbornik Odsjeka za povijesne znanosti Zavoda za povijesne i društvene znanosti HAZU*, vol. 23 (2005.), str. 69-70.

¹²² *Usp. primjerice: Zef Mirdita, Sudjelovanje vojske Hrvatskog Kraljevstva u Bitci naroda kod Varne, Povijesni prilozi*, vol. 13 (1994.), str. 9-25.

Kraljevstva koji nisu imali takva iskustva, nisu niti sanjati mogli kakvu će promjenu dolazak Osmanlija na njihove granice donijeti, ne samo za njih, nego i za kompletan dotadašnji način života. Zsigurno znamo da je nakon pada Bosne 1463. obitelj Zrinski morala od početka lipnja do Božića te godine čuvati granice na Uni. No, oslobođenjem Jajca i osnutkom banata sa sjedištem u tom gradu, granica je pomaknuta s Une na rijeke Vrbas i Usoru. Razloga za opuštanje nije bilo. Naime, nakon organizacije obrambenog sustava, kralj Matija Korvin je fokus svojih političko-vojnih interesa preusmjerio s granice na jugu prema zapadu i sjeveru Kraljevstva. Tako je obrana pala na teret najmoćnijih plemića u Pounju i Povrbasju, a među njima i na Petra II. Zrinskog.¹²³

Petar II. bio je svjestan opasnosti koja prijete preko granice i nije podcjenjivao Osmanlije koji su ugrožavali egzistenciji njegove obitelji. Kako bi što djelotvornije branio južnu granicu on se za pomoć u novcu i ratnoj opremi obraćao svima koji su bili svjesni opasnosti Osmanlija.¹²⁴ Pomoć koja je obećana Zrinskima bila je malena, i zato je došlo do promjene u politici obitelji Zrinski. Naime dotadašnji rivali Zrinskih u Pounju, knezovi Blagajski, bili su u istoj poziciji kao i ostali feudalci Pounja, pa su međusobne sukobe zaboravili kako bi se zajednički suprotstavili stvarnoj prijjetnji preko granice. Zrinski su dakle od početka bili veliki protuosmanski borci i epopeja njihove žrtve na Predziđu kršćanstva započinje pogibijom Petra II. i njegova sina Pavla u Krbavskoj bitci 1493. godine.¹²⁵

Petrovom je pogibijom njegov četverogodišnji sin Nikola III. postao čelnikom obitelji. Do smrti (1534.) se odupirao svim sredstvima osmanskom pritisku te je s vremenom promijenio odnos prema neprijatelju preko granice. Među prvim je vojskovođama na granici predložio kralju Ferdinandu promjenu taktike ratovanja – da se odustane od starog viteškog načina i da se prijeđe na primjenu osmanskog načina ratovanja.¹²⁶ Prijedlog je došao od osobe koja je bila u stalnom kontaktu s

¹²³ Detaljnije s navedenom relevantnom literaturom: Grgin, *Počeci rasapa...*, str. 24-28 i 171-186.

¹²⁴ Milan Kruhek, Kostajnica u protuturskoj obrani Hrvatskoga Kraljevstva (dalje: Kruhek, Kostajnica u protuturskoj obrani), *Povijesni prilozi*, vol. 20, no. 21 (2001.), str. 72-73.

¹²⁵ Odmah nakon te bitke hrvatski staleži u pismima papi Aleksandru i caru Maksimilijanu ističu kako je Hrvatska Predziđa kršćanstva (lat. *Antemurale Christianitatis*; njem. *Verpaw der Cristenhayt*); *usp.* Ferdo Šišić (priř.), Rukovet spomenika o hercegu Ivanišu Korvinu i o borbama Hrvata s Turcima (1473-1496), *Starine JAZU*, knj. 38 (1937.), str. 78.

¹²⁶ Akindžije su neredovno konjaništvo Osmanskog Carstva, oni su nosioci pljačkaških napada. Najpoznatiji su zbog pljačke, pustošenja, paljenja naselja, odvođenja roblja i slamanja otpora stanovništva na području planiranom za osvajanje, što je trebalo olakšati buduće operacije redovnih osmanskih trupa. Akindžije su bile strah i trepet u kršćanskim zemljama jugoistočne Europe. Upravo je takvu taktiku ratovanja zagovarao Nikola III.

Osmanlijama. Nikola III. je shvatio da je inovacija odnosno imitacija osmanskog ratovanja neophodna. Za njega su svi preko granice bili neprijatelji, odnosno "Turci", bez obzira na njihov etnički i vjerski identitet, te ih se kao takve trebalo uništiti.¹²⁷ Možemo primijetiti veliki osjećaj antipatije i neprijateljstva u njegovu takvu stavu, što ne iznenađuje s obzirom na nevolje koje su mu neprijatelji čitava života nanosili.

Nije bilo rijetko da se zbog konstantne prijetnje postignu i dogovori o privremenom prestanku oružanog sukoba, čak i plaćanje godišnjeg danka lokalnim predstavnicima osmanske vlasti odnosno bosanskim pašama. To je najčešće bio slučaj kad bi Zrinski bili vojno, ekonomski i demografski iscrpljeni. Kada gledamo na te sukobe moramo ih percipirati kao lokalne sukobe s relativno malim brojem sudionika. Zanimljivo je primijetiti da su Zrinski zbog svog rudnika i kovnice novca u Gvozdanskom raspolagali znatnom gotovinom pa su bili u mogućnosti sačuvati mir tako što bi Osmanlijama plaćali godišnji tribut i dozvolili njihovim četama slobodan prolaz preko njihovih posjeda u pljačkaškim pohodima prema susjednim zapadnim zemljama. Bez takvih separatnih ugovora i plaćanja danka Zrinski ne bi dolazili do predaha potrebnog za daljnju obranu.¹²⁸ U tim su predasima Zrinski činili sve kako bi ojačali obrambene strukture svojih posjeda. Odnos obitelji Zrinskih i Osmanlija promijenio se nakon što su osmanski vojnici i pljačkaši provalili u Pounje 1540. godine zbog odbijanja plaćanja tributa. Nikola IV. i mlađi mu brat Ivan Zrinski uspješno su odbili napad i nakon toga počinje neprestano razdoblje ratnog djelovanja i borbe obitelji Zrinski s bosanskim Osmanlijama.

Dogovori s Osmanlijama izazivali su velike kontroverze kod ostalih plemića i vladara Ugarsko-Hrvatskog Kraljevstva. Često su se Zrinski morali opravdavati pred raznim povjerenstvima i sudovima. Jedan od tih primjera je kraljevo povjerenstvo poslano 1530. godine kada je ljubljanski biskup Krsto Rauber došao ispitati je li uistinu došlo do separatnog primirja. Čak su Zrinski zbog toga morali poduzimati razne akcije kako bi vratili kraljevu naklonost.¹²⁹ Jedna od takvih akcija bila je vezana i s Ivanom Katzianerom. Naime, Katzianer je bio osuđen zbog veleizdaje nakon propasti pohoda na Slavoniju u bitci kod Gorjana 10. listopada 1537. kada je

¹²⁷ Jurković, Nikola Stariji..., str. 14-15.

¹²⁸ Kruhek, Kostajnica u protuturskoj obrani..., str. 74.

¹²⁹ Gradovi u Pounju pod vlašću obitelji Zrinskih bili su prvi na udaru osmanskih snaga. Nikola III. Zrinski tražio je pomoć od svih koji su bili svjesni osmanske ugroze. Obratio se tako i nadvojvodi Ferdinandu pismom 14. travnja 1524. u kojem traži vojnu i financijsku pomoć koja bi mu pomogla u obrani gradova i utvrda na Uni sa stalnom vojnom posadom, izvidničkom i špijunskom službom kako bi lakše prenosio informacije o osmanskim djelovanjima i napadima.

pobjegao uoči bitke. Zbog toga je Katzianer bio optužen, uhićen i zatvoren. Uspio je ipak pobjeći iz zatvora i utočište je kao prijatelj pokojnog Nikole III. pronašao kod Nikole IV. Zrinskog.¹³⁰ Kada je kralj Ferdinand I. izdao potjernicu za Katzianerom, Nikola IV. je nastojeći pod svaku cijenu ponovo steći kraljevu naklonost odlučio uskratiti gostoprimstvo, te je ubio Ivana Katzianera i njegovu glavu poslao u Beč.¹³¹ Unatoč toj epizodi u Nikolinu životu, on je već kao mladi grof i vješt ratnik stekao reputaciju i priznanje svojih neprijatelja kada se 1529. istakao u razbijanju osmanske opsade Beča, a potom mu je prijetio, ali i neizravno mu se divio vezir Ajas 1534. godine.¹³² Nije bilo rijetko kod Nikole IV. Zrinskog da izazove na dvoboj osmanske namjesnike i vojskovođe. U jednoj prilici je pozvao bosanskog pašu Mehmeda na dvoboj u Đurđevac 1554. godine na koji se ovaj nije odazvao tvrdeći da mu Nikola po dostojanstvu i ugledu nije prihvatljiv rival.¹³³

Važno je spomenuti i suparništvo Zrinskih s velikaškom obitelji Erdödy. Naime, dugi sukob započeo je kada su knezovi Nikola IV. Zrinski i Petar Erdödy odlučili 28. kolovoza 1556. putem zaruka osnažiti položaje svojih obitelji na zapadnim ugarskim prostorima uz granicu s austrijskim zemljama. Iz obitelj Erdödy trebala se udati malodobna Ana za isto tako malodobnog Jurja IV. Zrinskog. Potpisan je ugovor kojim je Ana Erdödy poslana obitelji Zrinski na odgoj. U ugovoru se spominje i miraz i posjedi Monyorókerék i Wereswar u županiji Vas. Ni mjesec dana nakon potpisanog ugovora Petar Erdödy odlučio je poništiti ugovor objašnjavajući kako ugovor škodi njemu i obitelji Erdödy. Zaruke su naprasno bile poništene s čime počinje dugo suparništvo između ove dvije velikaške obitelji koje je trajalo sve do propasti Zrinskih i njihove neuspješne urote.¹³⁴

Za vrijeme opsade Sigeta Osmanlije su ponudili Nikoli IV. Zrinskome mjesto vazalnog kralja Hrvatske i Slavonije.¹³⁵ Ta je ponuda vjerojatno predstavljala pokušaj prevare s kojom bi Osmanlije što prije zauzeli Siget, jer taj grad i tvrđava i nije bio izvorni cilj pohoda, već Beč. Bilo kako bilo, osmansko zapovjedništvo vidjelo je

¹³⁰ Ágnes R. Várkonyi, Očevi i sinovi (Naraštaji i vrijednosni sustavi u obitelji Zrinski) (dalje: Várkonyi, Očevi i sinovi), u: Bene – Ladić – Hausner (ur.), *Susreti dviju kultura...*, str. 323.

¹³¹ Rattkay, *Spomen na kraljeve...*, str. 208.

¹³² Mijatović, *Obrana Sigeta...*, str. 39.

¹³³ Klaić, *Povijest Hrvata* 5, str. 252. Vidi gore osnovni tekst uz bilj. 63.

¹³⁴ Štefanec, *Heretik Njegova Veličanstva...*, str. 118; Szabolcs Varga, "Kuća Zrinskih nije nikad bila istinski dom obitelji Erdödy". Poglavlja iz odnosa obitelji Zrinskih i Erdödy u ranom novom vijeku, *Zbornik Odsjeka za povijesne znanosti Zavoda za povijesne i društvene znanosti HAZU*, vol. 34 (2016.), str. 107-123.

¹³⁵ Mijatović, *Obrana Sigeta...*, str. 79.

hrabrost u Zrinskom i njegovim suborcima, hrabrost da se bore do zadnjeg čovjeka. Opsada je završila Pirovom pobjedom Osmanskog Carstva, a branitelji i stanovnici Sigeta su, ili poginuli u borbama, ili su prodani u roblje i otkupljeni. Način na koji su se Osmanlije ponijele prema Zrinskome poslije smrti, govori nam da su tražili neku vrstu osвете za izgubljene živote, potrošeno vrijeme i logistiku kod Sigeta. Glava je Nikole IV. Zrinskoga odrubljena pa nabijena na kolac te naposljetku poslana budimskom paši Mustafi na dar.¹³⁶ Drugi izvori govore da je Mehmed paša Sokolović bio dirnut junaštvom i otporom koji je pružio Zrinski te je naredio da se na lice Zrinskoga stavi žuta svila i da se glava omota u crni baršun te stavi na jastuk i pošalje budimskom paši. Takvim je postupkom pobjednika odana počast dostojnom protivniku.

Protuosmansku djelatnost nastavio je i Nikolin sin Juraj IV. Zrinski – novi gospodar međimurskog vlastelinstva i nasljednik sigetskog junaka. Juraj je odlučio 1573. godine započeti s građenjem fortifikacijskog sustava koji bi osigurao vlastelinstvo od osmanskih napada.¹³⁷ Naslijedio je karakternu crtu hrabrosti od svoga oca. Već je 1572. godine poveo vojni pohod protiv požeškog sandžak-bega. Osmanlije su se zbog toga žalili izravno caru Maksimilijanu. Osmanlije su u tom pismu tvrdili kako su Jurjevi vojnici spalili i poharali desetak sela te da su zarobili stanovnike i stoku u Požeškom sandžaku.¹³⁸ Poput oca Jurju nije bilo strano baratati s oružjem pa je tako 4. studenoga 1593. s budimskim pašom Hasanom Sokolovićem ušao u dvoboj za vrijeme bitke kod Stolnog Biograda (Székesfehérvár). Prema navodima Juraj je posjekao budimskoga pašu sabljom našto su usred dvoboja osmanski vojnici doletjeli u pomoć i uspjeli su spasiti Hasana Sokolovića. Za vladavine Jurja IV. Zrinskog obitelj je stekla nove neprijatelje zahvaljujući prelasku na protestantsku vjeru, o čemu sam detaljnije pisao u gornjem poglavlju "Obitelj Zrinski i pojava protestantizma u Hrvatskoj". Prema svemu navedenom osmanska ugroza u XV. i XVI. stoljeću činila se nezaustavljivom i obilježila je živote više naraštaja obitelji Zrinski.

¹³⁶ *Isto*, str. 95.

¹³⁷ Važno je spomenuti utvrde Legrad i Molnari uz još šest utvrda i devetnaest kula s ulogom izvidnice. Upravo je ovaj fortifikacijski sustav bio 1600. god. dijelom prve crte protuosmanske obrane.

¹³⁸ Štefanec, *Heretik Njegova Veličanstva...*, str. 42.

4.3. Kako su se Zrinski predstavljali drugima

Broj plemića (članova donacionalnih plemenitih obitelji, plemenitih rodova, plemenitih općina i predijalnih plemenitih obitelji) u odnosu na cjelokupno stanovništvo bio je u Ugarsko-Hrvatskom Kraljevstvu u usporedbi sa zemljama zapadne Europe dvostruko ili trostruko veći.¹³⁹ Razlog tome je bio geopolitički, jer se vladari Poljske, Češke, Ugarske, Hrvatske i Bosne tijekom srednjeg vijeka nisu mogli oduprijeti zapadnim i istočnim moćnim carstvima europskog kontinenta bez brojne i solidno naoružane vojske. U tim je zemljama stoga razvijen agnatski sustav nasljeđivanja plemićkih posjeda bez isticanja primogeniture pa je s vremenom brojno plemstvo predstavljalo ratnike koji su bili spremni i u mogućnosti obraniti svoje granice.¹⁴⁰ Iz takvog su sustava potekli i Zrinski, koji su kao ogranak moćnoga plemenitog roda Šubića Bribirskih dospjeli iz središta srednjovjekovne Hrvatske u Slavoniju. Kada su osvajači s istoka krenuli zauzimati Balkanski poluotok s ciljem prodiranja što dublje u Europu, naišli su u Hrvatskoj i Ugarskoj na brojne plemiće pripravne na učinkovit otpor, pa tako i na Zrinske. U razdoblju se sukoba s Osmanlijama način na koji su se Zrinski predstavljali drugima razlikovao od Petra II. do Jurja IV. Zrinskog. Skok na vertikalnoj ljestvici plemićkoga svijeta za to vrijeme i s obzirom na okolnosti čini se gotovo nestvaran, ali uspjesi i naponi koji su Zrinski uložili u tom nesigurnom vremenu urodili su plodom.¹⁴¹ Danas je obitelj Zrinski poznata gotovo svima i to ne samo u Hrvatskoj i Mađarskoj nego i diljem Europe i Svijeta. Zahvaljujući promišljenim i pokazalo se vidovitim vojnim, diplomatskim i bračnim strategijama Zrinski su od velikaška s utjecajem tek na županijskoj razini postali hrvatsko-ugarskim magnatima i jednim od ključnih osoba obaju kraljevstava.

Položaj obitelji Zrinski nije među suvremenima, osobito visokom plemstvu Slavonije, uvijek tretiran kao magnatski. Obitelj se gotovo dva stoljeća morala boriti i dokazivati u novonaseljenom Zrinu i Pounju. Proces aklimatizacije u Slavoniji Zrinskih može se pratiti kroz: odnos prema posjedima s obzirom na njihovu važnost (kao sjedišta obitelji, izvora prihoda i sl.), odnose sa susjedima i familijarima i na kraju, bračne odnose s drugim plemićkim obiteljima.¹⁴² Nakon doseljenja u prvih stotinjak godina života u Pounju Zrinskima je stolno mjesto bio Zrin, a Gvozdansko je

¹³⁹ *Isto*, str. 59.

¹⁴⁰ *Usp.* Damir Karbić, Plemstvo – definicija, vrste, uloga, *Povijesni prilozi*, vol. 25, no. 31 (2006.), str. 11-21.

¹⁴¹ Jurković, *Osmanska ugroza...*, str. 43-44.

¹⁴² Karbić – Miljan, *Knezovi Zrinski...*, str. 15.

na kraju tog razdoblja primarnim izvorom prihoda. Uspjeli su se suprotstaviti rivalima i stabilizirati svoj društveni položaj i ugled u Slavoniji. Nisu gospodarili čitavim donjim Pounjem, ali su s knezovima Babonićima Blagajskim predstavljali sredinom XV. st. najmoćnije velikaške obitelji u Dubičkoj i Sanskoj županiji. S Babonićima se Petar II. Zrinski povezoo brakom oženivši Jelenu, kći Grgura Blagajskog 1488. godine, te od tada počinju zajedno djelovati u obrani od Osmanlija.¹⁴³ Taj je brak, a potom i Petrova pogibija na Krbavi (1493.) dodatno učvrstio ugled Zrinskih u Slavoniji što je udovici Jeleni omogućilo da pod zaštitom banova i kralja Vladislava podigne malodobnog sina Nikolu III. do zrele dobi.

Nikolin brak s Jelenom Karlović, omogućio je njihovim sinovima da smrću ujaka, kneza Ivana Karlovića Krbavskog, naslijede sve njegove posjede među kojima je vlastelinstvo sa sjedištem u Medvedgradu kratkotrajno odigralo vrlo važnu ulogu u životu njihove obitelji.¹⁴⁴ Status je Zrinskih kao jednih od vodećih uglednika u tadašnjoj Hrvatskoj osobito vidljiv kroz odluku Hrvatskog sabora i potvrdu kralja Ferdinanda 1534. god. da se tada udovici Jeleni i sinovima joj Nikoli IV. i Ivanu potvrdi Medvedgrad, premda to vlastelinstvo nije bilo spomenuto u baštinskom ugovoru (1508.) između Ivana Karlovića i Nikole III. Zrinskog.¹⁴⁵ No, tek dobivanjem čakovečkog vlastelinstva omogućeno je Zrinskima da svoj status u Kraljevstvu podignu na nove razine. Takvim akvizicijama Zrinski znatno šire krug sljedbenika (plemića nižeg i srednjeg statusa koji im služe kao familijari i "oružjem i perom") s čime raste i njihova moć na državnoj razini. Važno je spomenuti kako Zrinski od druge polovine XVI. stoljeća sve rjeđe prisustvuju radu Hrvatskog sabora jer su im puno zanimljiviji bili Ugarski sabori. Postavši vlasnicima patrimonija u Ugarskoj su kao indigeno plemstvo imali su pravo prisustvovati njima te su svjesni činjenice da su se ipak na zasjedanjima Ugarskog sabora donosile ključne odluke na taj način aktivno uključivali i politički život Kraljevstva. Ne samo da Zrinske nije zanimalo zasjedanje Hrvatskog sabora nego su neke odluke koje su izglasavane na saboru otvoreno ignorirali i suprotstavljali im se. Djelovali su tako jer im je njihov status kao

¹⁴³ Kekez, *Plemićki rod Babonića...*, str. 26.

¹⁴⁴ Karlovićeve su posjede s 22 "tvrda grada" u Krbavi, Hotuči, Odorju i Lici Zrinski trebali naslijediti na osnovi baštinskog ugovora. Na koncu je Karlović u ratovima s Osmanlijama još za života izgubio sve te gradove, ali je pred kraj života uspio uzeti u zakup vlastelinstvo Medvedgrad. Upravo su to vlastelinstvo s tvrđavama u Medvedgradu, Rakovcu te Lukavcu u Turopolju naslijedili Zrinski nakon njegove smrti.

¹⁴⁵ Nada Klaić, *Medvedgrad i njegovi gospodari*, Ljubljana – Zagreb: ČGP Delo – Globus, 1987., str. 203-214.

magnatskoj obitelji to dopuštao. Njihova uloga u obrani Kraljevstva također im je išla na ruku jer kada bi došlo do unutarnjeg sukoba između Hrvatskog sabora i Zrinskih posljedično bi došlo i do narušavanja kohezivnosti obrambene linije.

Uz bračne strategije postojao je još jedan način podizanja prestiža u Kraljevstvu a to su obnašanje titula i funkcija. Muški članovi obitelji Zrinski su u periodu od pada Bosne 1463. do Sisačke bitke 1593. godine obnašali puno titula i funkcija u Kraljevstvu. Neke od njih bile su više simboličkog značaja, ali su nosile do određene mjere obaveze dužnosti, ponekad i beneficije. Te su pozicije bile u rasponu od počasnih do djelatnih, od vojnih do civilnih.¹⁴⁶ Među tim funkcijama su osobito bile važne banske trojedne kraljevine, velikih kraljevskih tavernika, kapetana važnih utvrda i čitavih regija (kapetani Zadunavlja) te priora vranskih. Od nabrojanih titula najvažnije su dakako bile titule i funkcije bana trojedne kraljevine i titula kraljevskog tavernika.¹⁴⁷ Zrinski postaju tavernici za vremena Nikole IV. Zrinskoga točnije 23. studenog 1556. Još jednu važnu titulu koju su Zrinski kasnije obnašali bila je mjesto velikoga kraljevskog konjušnika (*Agazonum Regalium Magister*). Sama činjenica da su starješine obitelj Zrinski obnašali gore spomenute funkcije i titule daje nam do znanja da su bili u deset najmoćnijih ljudi tadašnjeg Ugarsko-Hrvatskog Kraljevstva.¹⁴⁸ Gospodarski neovisni i jaki, Zrinski su kroz generacije zauzimali najviše državne službe, a njihovo političko djelovanje kroz očuvanje svojih interesa bilo je indirektno usmjereno očuvanju hrvatskog teritorijalnog integriteta i državnosti. Od pojave osmanske ugroze u Hrvatskoj su do kraja XVI. stoljeća Zrinski kroz bračne strategije, obnašanje dužnosti i uspješne vojnim operacije od velikaša lokalnog značaja postali magnatima Kraljevstva. Dogodio im se dakle vertikalni skok na društvenoj ljestvici upravo u vrijeme osmanskih ratova kada je došlo do izumiranja mnogih plemenitih obitelji po muškoj liniji. Zrinski su uspjeli opstati i

¹⁴⁶ Varga, *Hrana, kuhinja i blagovanje...*, str. 22.

¹⁴⁷ Kraljevski tavernik (*magister tavernicorum regalium*) bila je visoka čast i funkcija u Ugarsko-Hrvatskom Kraljevstvu, koja je nastavila postojati i u doba Habsburške Monarhije. Titula se razvila iz dvorske službe nadglednika odnosno čuvara kraljevog blaga. Važnost funkcije je preuzimanje nadgledanja nad gospodarskim poslovima kraljevskog dvora, u tom slučaju tavernik postaje predstavnik kraljevske komore. Funkcija tavernika uglavnom se izjednačava s funkcijama poput blagajnika, rizničara i slično. Tavernik je u suštini predstavljao vlasništvo krune i kralja prema tome pod nadzorom tavernika su se nalazila kraljeva dobra.

¹⁴⁸ Deset funkcija poredanih po važnosti unutar Ugarsko-Hrvatskog Kraljevstva: 1. palatin, 2. državni sudac, 3. ban, 4. veliki kraljevski tavernik, a ostale titule su uvelike simboličnog značaja: 5. veliki kraljevski konjušnik, 6. veliki kraljevski peharnik, 7. veliki kraljevski komornik, 8. veliki kraljevski stolnik, 9. veliki kraljevski vratar, 10. veliki kraljevski dvornik.

preživjeti osmanske udare te istovremeno ostvariti i društveno-politički prestiž u Kraljevstvu.

4.4. Odnos obitelji Zrinski s vladarima

Odnos obitelji Zrinski s vladarima Ugarsko-Hrvatskog Kraljevstva mijenjao se kroz vrijeme. Zrinski su se aktivnije počeli javljati na političkoj sceni Kraljevstva u vrijeme Matije Korvina koji je reformama ograničio moć aristokrata oslanjajući se na niže i slabije u političkom životu eksponirano visoko plemstvo.¹⁴⁹ Ključan događaj za njih bio je Korvinov privilegij prava na eksploataciju rudnih bogatstava iz rudnika u Gvozdanskom.¹⁵⁰ No, Zrinski su kao i drugi hrvatski plemići zamjerali kralju što se u nekoliko navrata vojno i politički angažirao na zapadu i sjeveru Kraljevstva (primjerice ratovi protiv češkog kralja Juraja Podjebradskog) ostavljajući tako teret obrane protiv Osmanlija na plemiće i njihove banderije na granici.¹⁵¹

Sa smrću Matije Korvina dolazi do borbe za prijestolje Ugarsko-Hrvatskog Kraljevstva. Za krunu sv. Stjepana borili su se trojica vladara: češki kralj Vladislav Jagelović, poljski kraljević Ivan Albert i njemački kralj Maksimilijan Habsburgovac koji je smatrao da on ima pravo na krunu prema ugovoru Matije i Fridrika III. iz 1463. godine. Kandidat je bio i Matijin izvanbračni sin, Ivan Korvin, ali samo uz podršku slavonskih plemića. Činjenica da je u Ugarsko-Hrvatskom Kraljevstvu trajala borba za prijestolje išla je na ruku Osmanlijama. Pod zapovjedništvom hrvatskog bana Emerika Derenčina hrvatski plemići sa svojim banderijama odlučili su sačekati osmansku vojsku 9. rujna 1493. na Krbavskome polju. Među plemićima koji su poginuli u toj bitci su bili i Petar II. i sin mu Pavao Zrinski. Naravno da su Zrinski bili nezadovoljni ponašanjem Jagelovića koji su pokazivali nemoć u obrani južnih granica Kraljevstva. Zanimljivo je da su zbog slabosti vladavine Vladislava II. Jagelovića plemići u Slavoniji uspjeli osigurati razne beneficije i oslobađanje poreza.¹⁵² Nezadovoljstvo Zrinskih se može vidjeti u još jednoj njihovoj aktivnosti – tražili su pomoć u obrani od Habsburgovaca, Venecije i Svete Stolice. Među njima je u obrani najviše pomagao Maksimilijan koji je slao financijsku, vojnu i logističku pomoć hrvatskim i slavonskim plemićima pa tako i Zrinskima.

¹⁴⁹ Grgin, *Počeci rasapa...*, str. 36.

¹⁵⁰ Varga, *Hrana, kuhinja i blagovanje...*, izvori na str. 97-98.

¹⁵¹ Mažuran, *Hrvati i Osmansko Carstvo...*, str. 43.

¹⁵² Neven Budak *Hrvatska i Slavonija u ranome novom vijeku* (dalje: Budak *Hrvatska i Slavonija*), Zagreb: Leykam It., 2007., str. 16.

Dolaskom Ludovika II. Jagelovića na prijestolje situacija se dodatno pogoršavala zbog činjenice da je kralj bio mlad i neiskusn. Sukobi među predstavnicima vladajućih magnatskih klika Kraljevstva i napredovanje osmanske vojske gubitkom Srebreničkog banata dodatno su otežali obranu Hrvatske.¹⁵³ Unatoč svemu, Zrinski su imali u odnosu na druge hrvatske plemenite obitelji prednost u obrani od Osmanlija – lako branjivu prirodnu granicu na rijeci Uni, bogatstvo rude i kovnicu novca. Situacija za Zrinske i ostale plemiće pogoršala se dolaskom novog sultana Sulejmana, za čije će vladavine doći do teritorijalnog širenja Osmanskog Carstva ne samo u Europi nego i u Aziji i Africi. Tako između ostalog trpe i posjedi Zrinski na Uni.¹⁵⁴ To vidimo iz činjenice da je Nikola III. Zrinski pokušao osigurati članovima svoje obitelji život siguran od konstantnih osmanskih napada. Naime Nikola je 1522. godine pregovarao s Ludovikom II. o zamjeni Gvozdanskog i Lijesnice za imanja u Ugarskoj koja još nisu bila pod izravnom prijetnjom od osmanskih provala.¹⁵⁵ Do uspješnih pregovora nije došlo pa se Nikola III. odlučio obratiti vanjskoj pomoći. Obratio se nadvojvodi Ferdinandu pismom 14. travnja 1524. tražeći pomoć u vojnicima i novcu. Vanjska pomoć bi olakšala obranu gradova i utvrda na Uni sa stalnom vojnom posadom i izvidničkom i špijunskom službom. Kasnije je 22. listopada 1524. boraveći je u Beču, s Ferdinandom je sklopio ugovor kojim je na dvije godine prepustio svoje dvije utvrde Novigrad na Uni, današnji Dvor na Uni, te Dobru Njivu na Uni za smještaj nadvojvodinih vojnika koji su trebali braniti utvrde. Uvjet je bio da nakon toga budu vraćene Nikoli III. Zrinskom. Habsburgovac je zatim Nikoli III. Zrinskom dao novac za uzdržavanje oko pedesetak konjanika.¹⁵⁶ Nisu to bili jedni dogovori između Nikole III. i nadvojvode Ferdinanda. Pregovarali su i o zamjeni Gvozdanskog i Lijesnice za imanja u Pazinskoj Knežiji i grad Kastav u Istri.¹⁵⁷ Ipak do realizacije ovog dogovora nije došlo zbog prigovora kralja Ludovika II., našto je Nikola bio prisiljen nastaviti ranije započete i nesuspješne pregovore s njim o razmjeni tih gradova za posjede iste vrijednosti u Ugarskoj.¹⁵⁸

¹⁵³ Ferdo Šišić, *Povijest Hrvata: pregled povijesti hrvatskog naroda*, prir. Jaroslav Šidak, Split: Marijan tisak, 2004., str. 240.

¹⁵⁴ Slavko Pavičić, *Hrvatska ratna i vojna povijest i prvi svjetski rat*, Zagreb: "Mato Lovrak", 1994., str. 68.

¹⁵⁵ Jurković, Nikola Stariji..., str. 15.

¹⁵⁶ *Monumenta Habsburgica 2*, str. 23.

¹⁵⁷ Jurković, Nikola Stariji..., str. 15.

¹⁵⁸ Budak *Hrvatska i Slavonija...*, str. 18.

Nakon smrti Ludovika II. Jagelovića dolazi do građanskog rata u Hrvatskoj i Ugarskoj (1527. – 1538.) između pristaša dvaju kandidata za upražnjeno prijestolje – Ferdinanda Habsburškog i Ivana Zapolje. Obitelj Zrinski našla se u taboru koji je podupirao Ferdinanda Habsburškog. Razlog tomu bio je činjenica da je Ferdinand slao vojnu i novčanu pomoć hrvatskim plemićima na granici nego što je to činio kralj Ludovik II. Jagelović.¹⁵⁹ Upravo se zbog te činjenice nakon smrti Ludovika II. u Mohačkoj bitci hrvatski plemići, a među njima i predstavnik obitelji Zrinski Nikola III., odlučili su podržati Ferdinanda Habsburškog za novoga hrvatskoga kralja.¹⁶⁰ Zrinskima je bilo u interesu da na prijestolju bude snažan vladar, a tu su snagu imali Habsburgovci. Za lojalnost koju su pokazali prema Habsburgovcima, Zrinskima je bio omogućen put napredovanja u Kraljevstvu.¹⁶¹ Činjenica da je ime Nikole III. na Cetingradskoj povelji iz 1. siječnja 1527. pokazuje važnost obitelji Zrinski.¹⁶² No motivi kralja Ferdinanda za slanje pomoći hrvatskim plemićima bili su sebični. Ferdinandu je više odgovaralo da se pogranični sukobi zbivaju na hrvatskom prostoru kako Koruška i Štajerska ne bi trpjele osmanska pustošenja. Hrvatska je dakle u njegovim očima predstavljala tampon zonu austrijskih zemalja u sukobu s Osmanlijama, baš kao što su Bosna i Srbija u vojno-političkoj strategiji igrale istu ulogu u vrijeme ugarsko-hrvatskih kraljeva od Sigismunda do Matije Korvina.

Tri mjeseca nakon što su hrvatski staleži priznali Ferdinanda za kralja, dolazi do nezadovoljstva među plemstvom. Naime Ferdinand nije činio dovoljno za obranu Hrvatske. Osmanlijama je išlo na ruku stanje u kojem su se Hrvatska i Slavonija našle ratujući oko dva pretendenta na prijestolje. Hrvatski plemići, a među njima i Zrinski, imali su pravo da budu nezadovoljni zbog neizvršavanja Cetinskim izborom obećane pomoći u ratu s Osmanlijama. Kralj Ferdinand se pravdao hrvatskim plemićima kako trenutno ne može ispuniti svoje obaveze zbog građanskog rata u Kraljevstvu.¹⁶³ Nakon što je kod Varaždina poginuo Krsto I. Frankopan, glavni vojskovođa i sljedbenik Ivana Zapolje, u Hrvatskoj i Slavoniji opada potpora Zapolji. Suradnja Nikole III. Zrinskog i kralja Ferdinanda I. u svakom slučaju bila je puno

¹⁵⁹ *Monumenta Habsburgica* 2, str. 23.

¹⁶⁰ Tomislav Raukar, *Hrvatsko srednjovjekovlje: prostor, ljudi, ideje*, II. izdanje, Zagreb, Školska knjiga, 2007., str. 108-109.

¹⁶¹ Sándor Bene, *Povijest jedne obiteljske povijesti (Rađanje i žanrovska pozadina genealogije Zrinskih)* (dalje: Bene, *Povijest jedne obiteljske*), u: Bene – Ladić – Hausner (ur.), *Susreti dviju kultura...*, str. 255.

¹⁶² Cetinska povelja, dostupno na: https://hr.wikisource.org/wiki/Cetinska_povelja (pristupio 15.6.2021.).

¹⁶³ Mažuran, *Hrvati i Osmansko Carstvo...*, str. 72.

bolja nego s pripadnicima dinastije Jagelovića. No to ne mijenja činjenicu da su baš za vrijeme tih dinastičkih borbi glavni teret obrane imali hrvatski plemići, osobito Zrinski na rijeci Uni.

Cetingradска повеља.¹⁶⁴

Ferdinand je pomagao Zrinskimа u kovanju talira. Poništio je odluku kralja Ludovika II. o zabrani opticaja zrinskog novca i dao je dozvolu o obnavljanju rada kovnice. Štoviše u Gvozdansko je čak poslao i majstora Sebastiana Riedera koji je bio zadužen za kontrolu kvalitete novca.¹⁶⁵ To nam pokazuje kolika je bila važnost Zrinskih ne samo u ulozi obrane Kraljevstva nego i u političkom utjecaju obitelji. Nakon smrti Nikole III. početkom 1534. godine obitelj Zrinski se našla u financijskim

¹⁶⁴ *Cetingradска повеља - isprava o izboru Ferdinanda I. iz dinastije Habsburg za kralja Hrvatske na Saboru u Cetinu 1. siječnja 1527. godine*, dostupno na: https://hr.wikipedia.org/wiki/Cetingradска_повеља#/media/Datoteka:Isprava_o_izboru_Ferdinanda_I.,_Cetin_1527.jpg (preuzeto 15.6.2021.).

¹⁶⁵ Varga, *Hrana, kuhinja i blagovanje...*, str. 101.

poteškoćama.¹⁶⁶ Dolazi do parnice između Jelene Zrinski (Karlović) i Ludovika Pekrija radi medvedgradskog vlastelinstva.

Nikolu III. nasljeđuju sinovi Ivan I. i Nikola IV. Zrinski. Braća su u jednom trenutku pristali na separatno primirje s osmanskim graničnim pašama, kako bi koliko toliko obnovili fortifikacije svojih gradova i zbog toga su izgubili Ferdinandovo povjerenje. Kako bi vratili kraljevu naklonost smaknuli su u Kostajnici bjegunca Ivana Katzianera i njegovu glavu poslali Ferdinandu I. u Beč.¹⁶⁷ Stoga im je početkom 1541. darovnicama dodijelio posjede Vranskog priorata pokazujući im i na takav način novostečenu naklonost.¹⁶⁸

Nikola IV. Zrinski dodatno će porasti u očima kralja Ferdinanda I. kada će od potpunog uništenja spasiti postrojbe pod vodstvom brandenburškog markgrofa Joakima 1542. u bitci kraj Pešte. Inače, Ferdinand I. poslao je vojnu ekspediciju od 55.000 vojnika kako bi oslobodio godinu ranije okupirani Budim. Imamo zapise o tom događaju Antuna Vrameca, koji govori kako je Nikola IV. Zrinski u ključnom trenutku sa svojih 400 konjanika udario u bok Osmanlija i time spasio brandenburškog markgrofa Joakima. Kralj Ferdinand I. bio je zahvalan što je Nikola IV. Zrinski tim vojnim manevrom spasio, ne samo markgrofa Joakima, već i glavninu njegove vojske. Kao nagradu za sve prijašnje pothvate, viteštvo, uzorno ponašanje i vojnu službu kralj je Ferdinand Nikolu IV. Zrinskog na Požunskom saboru imenovao banom trojedne kraljevine umjesto dotadašnjeg Petra Keglevića.¹⁶⁹ Dana 24. prosinca 1542. dolazi odredba koja daje na znanje hrvatskom i slavonskom stanovništvu da imaju slušati svoga novog bana Nikolu IV Zrinskog.¹⁷⁰

Kao ban Nikola IV. Zrinski često je dolazio u sukobe s generalima, susjednim plemićima pa ponekad čak i sa samim Ferdinandom. Jedan od sukoba s kraljem nastao je zato što je Nikola IV. odbijao predati zarobljenog bosanskog vojskovođu Murata. Murata je prema naredbama Ferdinanda na slobodu trebao pustiti vrhovni vojni zapovjednik Krajine Ivan Ungnad. U pismu 21. prosinca 1553. Nikola IV. je dao na znanje Ugandu da je vjeran kralju, ali da je Murat prvenstveno pravo osobe koja ga je zarobila, te da će ga razmijeniti za ljude koje su Osmanlije u svojim pljačkaškim

¹⁶⁶ *Monumenta Habsburgica* 2, str. 23.

¹⁶⁷ Várkonyi, Očevi i sinovi..., str. 323.

¹⁶⁸ Matija Mesić, *Život Nikole Zrinjskoga Sigetskoga junaka*, ser. Zrinjska zvijezda, sv. 1, Zagreb: Matica ilirska, 1866., str. 79.

¹⁶⁹ Rattkay, *Spomen na kraljeve...*, str. 210.

¹⁷⁰ Varga, *Hrana, kuhinja i blagovanje...*, izvori na str. 23.

pohodima zarobili.¹⁷¹ Ovakav Nikolin čvrst stav, uzrokovao je veliku napetost između Habsburgovaca i Osmanskog Carstva, koja je mogla rezultirati prekidom primirja. Rješenje je bilo dvoboj između Nikole IV. Zrinskog i bosanskog paše Mehmeda. Nikola je bio toliko odlučan da povrati zarobljene suborce i civile da je po pristanak za dvoboj otišao u Beč kod kralja Ferdinanda. Čak je u slučaju svoje pogibije napisao i oporuku.¹⁷² Dvoboj se trebao održati 24. kolovoza 1554. u blizini Đurđevca, međutim bosanski se paša Mehmed nije pojavio na dvoboju a sama sudbina zarobljenog Murata vjerojatno je na kraju i završila razmijenom.¹⁷³

Nikola IV. Zrinski je u pismu javio Tomi Nádasdyju kako je dao ostavku na funkciju bana trojedne kraljevine.¹⁷⁴ Objašnjava kako je razlog tomu neispunjavanje obveza kraljevskog dvora za obranu hrvatskih zemalja od osmanske ugroze. Nadodao je kako zbog nemara kraljevskog dvora hrvatske zemlje trpe teška stradanja. Kralj Ferdinand nije odmah riješio pitanje Nikoline ostavke na bansku dužnost. No kada je uvidio da je situacija u Hrvatskoj zabrinjavajuća sastao se s plemićima Štajerske, Kranjske i Koruške te je odlučio kako će na granici držati stalnu vojnu posadu od oko 4.200 vojnika pod vodstvom vrhovnog zapovjednika Hrvatske i Slavonije Ivanom Ugandom.¹⁷⁵ Vojnici na granici trebali su biti plaćeni sredstvima iz riznica Štajerske, Kranjske i Koruške.¹⁷⁶ Vrhovni zapovjednik Krajine i ban trebali su sudjelovati zajedno u borbama protiv Osmanlija. Nakon ovog rješenja Nikola IV. Zrinski ostaje ban još neko vrijeme. Ferdinand I. mu također plaća zaostali dug za obnašanje dužnosti bana i držanje vojske, te se dodatno obvezao kako će mu omogućiti držanje dodatnih 600 konjanika i 400 pješaka. Njih se trebalo platiti iz ugarske riznice. Kasnije 1556. godine Nikola IV. Zrinski se unatoč svemu odriče banske titule te savjetuje Ferdinanda I. da bansku funkciju prepusti Petru II. Erdődyju. Kralj Ferdinand je konačno prihvatio ostavku Nikole IV. Zrinskog.

Nakon ostavke na bansku dužnost Nikola IV. Zrinski nije odustao od obrane hrvatskog teritorija, a kao nagradu za dotadašnje zasluge je od kralja dobio

¹⁷¹ Jurković, *Osmanska ugroza...*, str. 61-63.

¹⁷² Razmjena zarobljenika postojala je i u vrijeme ratova protiv Osmanlija. Za visoko pozicionirane zarobljenike poput paša i begova dobivao se novac, ili je dolazilo do razmijene za zarobljenika istog ranga odnosno za više njih nižeg ranga. Razmjene su se obično zbivale nakon završetka sukoba ili uspostave primirja. Motivi za razmjenu zarobljenika mogu biti različiti, a najčešće su to nastojanja da se spasi zarobljeno stanovništvo u čestim pljačkaškim pohodima.

¹⁷³ Klaić, *Povijest Hrvata* 5, str. 252.

¹⁷⁴ Rattkay, *Spomen na kraljeve...*, str. 215.

¹⁷⁵ Škvorc, *Protestantizam u Pokuplju...*, str. 245.

¹⁷⁶ Géza Pálffy, *Prekogranična povezanost Nikole IV. i Nikole VII. Zrinskog (dalje: Pálffy, Prekogranična povezanost)*, u: Bene – Ladić – Hausner (ur.), *Susreti dviju kultura...*, str. 129.

nasljednu titulu kraljeva tavernika. Kasnije će Nikola na prijedlog kraljeva sina Maksimilijana biti postavljen za kapetana Zadunavlja odnosno sigetskim kapetanom. Nikola IV. Zrinski vješto je uskladio interese habsburške vladarske kuće, interese Ugarsko-Hrvatskog Kraljevstva i na kraju svoje vlastite interese. Zahvaljujući tome dobiva ove titule i časti te je u dobrim odnosima s Habsburgovcima kojima je odgovaralo da je na čelu obrane južne Ugarske, u Sigetu, iskusna osoba.

Kolika je bila povezanost obitelji Zrinski i vladajuće kuće Habsburgovaca možemo vidjeti u dva primjera. Godine 1563. na krunidbenoj svečanosti kralja Maksimilijana II., Nikola IV. Zrinski je predvodio počasnu konjaničku jedinicu s oko 3.000 hrvatskih i ugarskih plemića i velikaša, a na pogrebu kralja Ferdinanda Nikola IV. Zrinski imao je čast nositi kopiju krune sv. Stjepana dok je njegov sin, Juraj IV., imao čast nositi zastavu Kraljevine Ugarske.¹⁷⁷

Za vrijeme osmanske opsade Sigeta 1566. kralj Maksimilijan II. je od Nikole IV. Zrinskog dobio pismo u kojem je opisan osmanski napad na Veliku Varoš. Prišeže kralju kako će stari grad i citadelu braniti do zadnjeg čovjeka. Kralj Maksimilijan je stoga odlučio čekati u Đeru okupljanje još brojnije carske vojske.¹⁷⁸ Odanost Nikole IV. kralju i Kraljevstvu za vrijeme opsade Sigeta vidimo tako što je odbijao prihvatiti razne ponude za predaju. Jedna je od ponuda bila i mjesto vazalnog kralja Hrvatske, međutim on je sve pozive i ponude na predaju čvrsto odbio.¹⁷⁹ Vjernost i postojanost u obrani Sigeta do smrti koju je Nikola pokazao kralju na koncu je rezultirala šokom, ali sramotom po zapovjednike kraljevskog vojnog tabora jer nisu učinili ništa da pomognu braniteljima Sigeta. Čak je i budimski paša Arslan kritizirao neodlučnost Maksimilijana i nadvojvode Karla te je rekao da su zanemarili svoju dužnost i propustili pomoć braniteljima Sigeta.¹⁸⁰

Nikolu IV. naslijedio je sin Juraj IV. Zrinski. Odnos Jurja i kralja Maksimilijana u početku bio je dobar, zato što su obojica simpatizirali protestantizam, prvo potajno zatim i javno. Čak je na prijedlog Ugarskog državnog vijeća 1574. godine kralj Jurju pored biskupa Jurja Draškovića ponudio obnašanje banske časti. On je to odbio, moguće zato što se 1570. godine javno deklarirao kao protestant, dok je Hrvatski sabor donio odluku da protestanti ne mogu obnašati javne dužnosti poput na primjer

¹⁷⁷ Isto, str. 134.

¹⁷⁸ Várkonyi, Očevi i sinovi..., str. 326.

¹⁷⁹ Mijatović, *Obrana Sigeta...*, str. 79.

¹⁸⁰ István Bitskey, Pogled na povijest i slika nacije u epu Nikole Zrinskog, u: Bene – Ladić – Hausner (ur.), *Susreti dviju kultura...*, str. 235.

bana, kapetana utvrda i slično. Nije bilo rijetka Maksimilijanova pomoć obitelji Zrinski.¹⁸¹ S njegovom novčanom pomoći gradili su utvrde poput Legrada, obnavljali fortifikacije i opskrbljivali vojnike u borbama protiv Osmanlija.¹⁸²

Poput oca, Juraj je bio istaknuti protuosmanski ratnik i vrlo hrabar čovjek. Kao takav je znao napadati susjedne begove i paše, kako bi im nanio što više vojne i ekonomske štete. No, svojim je vojnim pohodima znao dovesti svoga vladara u nepovoljnu situaciju. Za vrijeme pohoda Jurja IV. Zrinskog na Slavoniju, budimski beglerbeg Mustafa Sokol žalio se 21. siječnja 1572. kralju Maksimilijanu opominjući ga kako je Juraj IV. svojim ponašanjem doveo u pitanje primirje između dva carstva. Prema osmanskim navodima Juraj je potaknut pobjedom kod Lepanta i pogibijom svoga prijatelja, kapetana Kaniže (Nagykanizsa), napao Požeški sandžak, koji pali i pljačka baš kako su to radili i sami Osmanlije. Kao odgovor na pritužbu Maksimilijan je obećao kako će Jurja IV. Zrinskog kazniti zbog narušavanje primirja. Stoga je pozvan je u Beč kako bi svoje ponašanje opravdao pred samim Maksimilijanom i kako bi zarobljenike i stoku vratio osmanskim vlastima.

Odnos poglavara obitelji Zrinski sa svojim seniorima odnosno kraljevima mijenjao se kako se mijenjao pritisak Osmanskog Carstva na Hrvatsku i njihove posjede. Od kralja Matije Korina dobili su 1463. godine pravo na eksploataciju rudnog bogatstva na svojim imanjima (srebro, olova i željeza). Ta dozvola omogućila im je da brane svoje posjede u Pounju. Za kraljeva iz kuće Jagelovića obitelj Zrinski je na njih gledala kao na slabe vladare nezainteresirane za južne granice Kraljevstva. Zato je Nikola III. Zrinski svojim pečatom podupro Ferdinanda iz kuće Habsburg za novog kralja Hrvatske. Obitelj Zrinski je surađujući s Habsburgovcima postala dijelom mreže aristokratskih kuća koje su bile vezane s dvorom i carem, ali ipak vjerna i hrvatskoj i ugarskoj domovini.¹⁸³

¹⁸¹ Feletar, Značenje zrinskog Legrada..., str. 167.

¹⁸² Obitelj Zrinski za vremena Jurija IV. našla se u sličnoj situaciji kao kad je branila posjede u Pounju. Osmanska je ugroza dospjela i do Međimurja i bilo je potrebno ponovno se priviknuti na konstantnu prijetnju neprijateljskih pljačkaških pohoda, kakvu su trpjeli za vrijeme stolovanja obitelji u Zrinu.

¹⁸³ Pálffy, Prekogranična povezanost..., str. 130-131.

5. Bračne strategije obitelji Zrinski za vrijeme osmanske ugroze

Jedna od strategija za preživljavanje osmanske ugroze bila je pametno vođena bračna politika i ženidbena strategija. Smatram da je obitelj Zrinski ogledni primjer kako se kroz ženidbene ugovore i bračne strategije moglo rasti na vertikalnoj ljestvici ugarsko-hrvatskog plemstva. Također naspram drugih plemenitih obitelji Zrinski, ne samo da su preživjeli osmansku ugrozu, nego su za vrijeme njezina trajanja od lokalnih slavonskih plemića postali ključni igrači u Ugarsko-Hrvatskom Kraljevstvu. Kroz svoje inovativne strategije pokazali su se spretnijima od ostalih plemića koji su se našli na granicama s Osmanskim Carstvom.¹⁸⁴ No cijela ta priča nije započela odmah po dolasku Osmanlija na granice njihovih posjeda. Ona je išla kao reakcija na novonastalu situaciju. Zrinski su bili suočeni s gubitkom svoje djedovine i kao reakcija na to tražili su izlaze, između ostalih, i putem baš ženidbenih veza i ugovora. To je bio najlakši način da se dođe do novih imanja u sigurnijim krajevima, ali i do političkog saveza s drugima plemenitim rodovima. Upravo kroz ovo poglavlje ću pokušati objasniti kako je veliki dio borbe za prevlast u plemićkom svijetu, obrane posjeda i slično postizan kroz bračnu strategiju.¹⁸⁵ Broj djece, izbor partnera i dogovori oko miraza spadaju pod te bračne strategije, zahvaljujući kojoj će unatoč osmanskoj ugrozi osigurati svoje mjesto u ratom pogođenoj zemlji.

Za vremena Petra II. Zrinskog vodila se politika ženidbe sa susjednim velikašima, odnosno Blagajskima. Prije nego što se oženio s Jelenom Blagajskom znamo da je bio u braku s izvjesnom Sofijom i da je s njom imao četvero djece: Pavla, Jелenu (udanu za Ivana Karlovića, hrvatskog bana), Margaretu i Bernarda. Kako je ostao udovcem, Petar se po drugi put oženio za Jелenu Babonić, jer su i Blagajski bili zainteresirani ojačati svoje snage dinastičkim savezom sa susjednom velikaškom obitelji u Pounju zbog prisutnosti Osmanlija. I prije Petra II. muški dio obitelji ženio se za pripadnike sebi ravnim ili nižim plemićkim obiteljima. Tek nakon što su na Krbavskom polju 1493. godine poginuli Petar i njegov sin Pavao, došlo je do promjene bračne strategije – od tada se Zrinski žene za pripadnice moćnijih aristokratskih obitelji od njihove.

Naime Nikola III. Zrinski odlučio je povezati se s obitelji krbavskih knezova Kurjakovića, jednog od ogranaka starohrvatskog plemena Gusića. Za ženu je

¹⁸⁴ Jurković, *Osmanska ugroza...*, str. 57-58.

¹⁸⁵ Štefanec, *Heretik Njegova Veličanstva...*, str. 118.

odabrao kneginju Jelenu Karlović.¹⁸⁶ Ona je bila sestra Ivana Karlovića posljednjega muškog potomka knezova Krbavskih, te slavne hrvatske obitelji. Od tog su časa Zrinski napokon bili u povoljnijem položaju od druge strane u smislu ekonomske moći. Ivan Karlović je u nasljednom ugovoru naveo 22 tvrda grada s pripadajućim posjedima premda ih je većina bila devastirana osmanskim prepadima, dok je Nikola naveo 9 gradova! No ne smije se zanemariti činjenica da su pokušali pustiti korijene i u Slavoniji ženidbama s Susedgradskima, Blagajskima i Berislavićima Grabarskima.¹⁸⁷ Pun zgoditak za Zrinske bio je činjenica da je Ivan Karlović umro bez potomaka i sve mu posjede naslijedio je šurjak Nikola III. Zrinski i sestra Jelena, putem ugovora između Nikole III. i Ivana Karlovića iz 1509. i 1529. godine.¹⁸⁸ U braku Nikole III. i Jelene je bilo sedmero djece: Jelena (udana za Franju Tahyja), Margareta III. (udana za Ivana Alapića), Mihael, Ivan I., Juraj III., Nikola IV. i Petar III.¹⁸⁹

Ženidbene su veze u periodu od Petra II. do Nikole III. bile uglavnom ostvarivane s hrvatskim velikaškim obiteljima i obiteljima starih hrvatskih plemenitih rodova, dok se od Nikole IV. Zrinskoga ženidbena politika u potpunosti mijenja. Nikola IV. Zrinski bio je od ranog djetinjstva suočen s novom surovom realnošću, osmanska ugroza prijetila je svim pogledima života pa tako i braku. On je predstavljao prvi naraštaj plemića koji su uvidjeli da bez promjene u bračnoj strategiji prijeti mogućnost izumiranja obitelji i roda. Tako se 17. lipnja 1543. oženio za Katarinu, sestru Stjepana II., posljednjega muškog potomka iz ozaljske loze Frankopana.¹⁹⁰ Poput svoga oca Nikola je s šurjakom Stjepanom Frankopanom potpisao ugovor 1544. godine u kojem onaj koji ostane bez potomstva mora drugomu prepustiti svu imovinu. Oko trideset godina kasnije sinovi Nikole IV. i Katarine naslijedili su imanja svoga ujaka. Nikola i Katarina su bili svjesni da su u nepovoljnoj situaciji pa su odlučili prilagoditi se vremenu u kojem su živjeli. U braku koji je trajao osamnaest godina, Katarina je rodila trinaestero djece. Umrla je najvjerojatnije u mjesecu lipnju 1561. od postporodiljnih komplikacija.¹⁹¹ Nakon njezine smrti je Nikola tražio novu ženu koja bi se brinula za njegovu djecu. On se stoga u češkom gradu Jindřichovice 10. rujna 1564. oženio za Evu von Rosenberg,

¹⁸⁶ *Opća i nacionalna enciklopedija u 20 svezaka*, Zagreb, Pro Leksis i Večernji list, 2007., str. 398.

¹⁸⁷ Karbić – Miljan, *Knezovi Zrinski...*, str. 40.

¹⁸⁸ Rattkay, *Spomen na kraljeve...*, str. 207.

¹⁸⁹ Varga, *Hrana, kuhinja i blagovanje...*, str. 12.

¹⁹⁰ Varga, *Hrana, kuhinja i blagovanje...*, izvor na str. 28.

¹⁹¹ *Isto*, str. 32.

kći moćnih čeških aristokrata.¹⁹² Drugi Nikolin brak nije dugo potrajao zbog njegove pogibije kod Sigeta, ali je unatoč tomu iza njega ostao sin Ivan (János) Zrinski, kojega je pod pritiskom Jurja IV. majka odvela u Češku gdje je odrastao i umro mlad bez potomstva. Nikola IV. je među svim Zrinskima imao najviše djece. Svima je nastojao biti dobrim ocem koji im je, unatoč brojnim obavezama s kojima se morao nositi, osigurao koliko toliko sigurnu budućnost.

Što se tiče udaje svojih kćeri Nikola IV. Zrinski je također napravio iskorak u povijesti svoje obitelji. Za razliku od svojih predaka on je uspio iskoristiti svoje dvorske i političke veze kako bi djecu poženio s pripadnicima isto tako moćnih aristokratskih obitelji. Svojih sedam kćeriju poudavao je za članove obitelji koje su predstavljale plemićku elitu Srednje Europe.¹⁹³ Neki od njih bili su predsjednici carske i ugarske komore poput Franje i Eleka II. Thurza, a neki državni sudci poput Krištofa Országha i Božidara Batthyánya.¹⁹⁴ Kao što je ranije spomenuto brakovi su bili jedno od glavnih načina za stvaranje obiteljskih saveza koje su čak mogle osigurati snažan utjecaj u Kraljevstvu i Carstvu. Jedno od važnih saveza Zrinskih bio je s plemićkom obitelji Batthyány. Naime Doroteja Zrinski udala se za Baltazara (Boldizsár) Batthyánya. Nikola je s Baltazarom bio izrazito dobar prijatelj, a tim su brakom veze postale su još čvršće.¹⁹⁵ Još jedna plemićka obitelj s kojom je veza bila neizbježna su Banići (Bánffy). Naime posjedi obitelji Banića su se rasprostirali uzduž granica Međimurja, a samim time i posjeda Zrinskih. Bilo kako bilo, ne smijemo zaboraviti niti ostale ugarske magnate s kojima su se Zrinski povezali kao što su: Gábor Perényi, Miklós Homonayi, István Balassa, Miklós Bánffy, Imre Forgách i Istvan Teleky. Nikola IV. i Juraj IV. Zrinski su tako stvorili mrežu saveznika na ugarskoj vrlo turbulentnoj političkoj sceni skućenoj na ostatke ostataka Ugarske i Hrvatske. Kada sagledamo strategiju udaje kćeri Nikole IV. a kasnije i Jurja IV. ona je usmjerena ka povezivanju sa susjednim ugarskim plemstvom vjerojatno radi što bolje koordinacije u obrani posjeda od osmanskih trupa.¹⁹⁶ I ugarskim plemićima je išlo na ruku povezati se s jednom tako snažnom obitelji poput Zrinskih koji su držali razne vojne časti. Zanimljivo je da su Zrinski gotovo u potpunosti odustali od potrage

¹⁹² Štefanec, *Heretik Njegova Veličanstva...*, str. 116.

¹⁹³ Pálffy, *Prekogranična povezanost...*, str.133.

¹⁹⁴ Varga, *Hrana, kuhinja i blagovanje...*, str. 29.

¹⁹⁵ Zágorec-Csuka, *Tragom Zrinskih...*, str. 10.

¹⁹⁶ Varga, *Hrana, kuhinja i blagovanje...*, str. 29-34.

bračnih partnera u Hrvatskoj.¹⁹⁷ Neki od razloga mogli su biti prelazak Zrinskih na protestantizam, a možda i premještanje u ugarske krajeve gdje su odlučili pustiti svoje korijene. Način za bržu i lakšu integraciju Zrinskih u Ugarskoj. Još jedan od mogućih razloga je činjenica da nitko u Hrvatskoj nije mogao konkurirati statusu i zahtjevima obitelji Zrinski u drugoj polovici XVI. stoljeća. Hrvatska i njezini plemići bili su na rubu egzistencije te je osmanska vojna sila prijetila svakog trenutka u potpunosti osvojiti hrvatske zemlje.¹⁹⁸

Ovaj skok u usporedbi sa strategijom Nikole III. je pokazatelj adaptacije Zrinskih na osmansku ugrozu. Sinovi su bili odgajani prvenstveno kao vojnici, zatim političari i poslovni ljudi. Upravo zbog vojnih aktivnosti sinovima je budućnost bila nesigurna, pa su se Zrinski počeli ženiti u ranijoj životnoj dobi, a ako bi ostali udovcima iznova su se ženili. Dodatnu važnost ženidbe sinova donosio je i miraz koje su žene donosile u obitelj Zrinski. Od šestorice sinova Nikole IV. ženili su se Juraj IV., koji je kasnije postao i glava obitelji Zrinski, i Ivan (János) III. Zrinski koji se u Češkoj oženio s Marijom Magdalenom Kolowrat, ali je umro bez potomstva.¹⁹⁹ Ostali se sinovi nisu uspjeli oženiti.²⁰⁰ Jurjev se mlađi brat Nikola V. dogovorio da podijele upravu zrinskih imanja, pa je Juraj stolovao u Čakovcu, a Nikola je uglavnom boravio u Ozlju i odande je upravljao zrinskim posjedima od Pokuplja do Jadrana gdje je i umro bez djece.

Juraj IV. Zrinski bio je prva generacija Zrinskih koji su prolazili kroz proces povezivanja jedne slavonske obitelji s ugarskim protestantskim obiteljima. Takvim povezivanjem u obitelji Zrinski počinju se razvijati nove osobine i novi identiteti. To se prvenstveno može vidjeti kod Jurja IV. preko odabira njegovih žena. Obitelj Zrinski prihvaća druge kulture i s njima se počinje miješati što joj nije bilo strano s obzirom na činjenicu da su već prošli procese aklimatizacije i učvršćivanja u novoj sredini od dolaska iz hrvatske Ostrovice u Zrin i u Slavoniju.²⁰¹ Juraj IV. Zrinski i Ana Erdődyi bili su obećani jedno drugom. Ovakve zaruke bile su izrazito povoljne za obitelj Zrinski jer bi se tim brakom povezali s trećim najbogatijim rodом u Hrvatsko-

¹⁹⁷ Štefanec, *Heretik Njegova Veličanstva...*, str. 129.

¹⁹⁸ Jurković, *Osmanska ugroza...*, str. 57.

¹⁹⁹ Dragutin Feletar, Rodoslovlje obitelji Zrinski, *Meridijani*, god. 11, br. 84 (2004.), str. 31-35.

²⁰⁰ Varga, *Hrana, kuhinja i blagovanje...*, str. 13.

²⁰¹ Primjer Juraja I. Zrinskog (Bribirski III.) koji je dobio 30. srpnja 1347. grad Zrin. Naime nakon doseljenja u Zrin ogranak Šubića koristi pridjev Zrinski (*de Zrino*). Njihova aklimatizacija u Slavoniji bila je rezultat pomnog planiranja i prikupljanja posjeda bračnim ugovorima i ostalim prihvatljivim načinima integracije u toj sredini.

Slavonskom Kraljevstvu. Ipak do braka Jurja IV. i Ane nije došlo zbog navodno štetnog ugovora za obitelj Erdődy. Nakon što su se zaruke razvrgnule Juraj se odlučio oženiti s kneginjom Anom d'Arco. Inače rod d'Arco ili von Arco pripadao je njemačkom plemstvu u Svetom Rimskom Carstvu. Bili su pripadnici kneževskog staleža (*Fürsten*) Carstva.²⁰² Juraj se dakle brakom s Anom d'Arco povezo s jednom od poznatijih aristokratskih obitelji u Svetom Rimskom Carstvu. O braku se ne zna puno osim činjenice da se u braku rodio sin Nikola VI. Zrinski. Ana d'Arco umrla je 1570. godine. Juraj IV. se nakon njezine smrti odlučio oženiti Sofijom Stubenberg.²⁰³ Sofija je potekla iz stare i poznate štajerske plemenite obitelji, koja je također simpatizirala protestantizam. Jurju je očigledno bilo u cilju povezati se s jednom obitelji koja bi mogla biti veza Zrinskima s Grazom kao vojnim središtem za krajeve pod izravnom osmanskom ugrozom.²⁰⁴ Odlukom cara su Štajerska, Kranjska i Koruška bile obavezne preuzeti financiranje obrane Vojne krajine, a među uglednijim i bogatijim obiteljima s tih prostora koje su financirale obranu bila je i obitelj Stubenberg.²⁰⁵ Premda je obitelj Zrinski u okvirima habsburškog dominija bila puno moćnijom od Stubenberga, Jurju je trebalo poznanstvo i savez unutar vodećih ljudi u ratnom vijeću za Vojnu krajinu, a tu vezu našao je u svome puncu Wolfu Herr von Stubenbergu. Na vjenčanju Sofije Stubenberg i Jurja IV. Zrinskog 21. travnja 1577. prisustvovali su mnogi ugledni gosti od kojih je važno spomenuti Baltazara Batthyányja i nadvojvodu Karla Habsburškog.²⁰⁶

Jurju se u dva braka rodilo petero djece – dva sina i tri kćeri. Sin Nikola VI. Zrinski biti će nasljednik i poglavar obitelji. No u Nikolinom braku s ugarskom groficom Anom Nádasdy nije bilo potomaka, pa je, kad je Nikola umro 1625. godine sva imanja koja je posjedovao, naslijedio brat mu Juraj V. koji je bio oženjen za groficu Magdalenu Szechy. Kćeri su se također udale za poznate ugarske obitelji; Elizabeta se udala za Tomu Erdődyja, koji će kasnije postati hrvatski ban i heroj Sisačke bitke. Jedina iznimka bila je Suzana koja se udala za Jurja Lenkovića, po ugledu nižega velikaša, ali je bio zanimljivim partnerom Zrinskima jer je bio zapovjednik Hrvatske krajine.²⁰⁷ Možemo primijetiti kako je ponovno došlo do

²⁰² Štefanec, *Heretik Njegova Veličanstva...*, str. 119.

²⁰³ Feletar – Petrić – Šetić, *Zrinski i Frankopani...*, str. 67.

²⁰⁴ Eduard Hercigonja (ur.), *Srednji vijek i renesansa (XIII.-XVI. stoljeće)*, sv. II, u: Ivan Supičić (ur.), *Hrvatska i Europa, kultura, znanost i umjetnost*, Zagreb: HAZU – Školska knjiga, 2000., str. 49.

²⁰⁵ Štefanec, *Heretik Njegova Veličanstva...*, str. 120-121.

²⁰⁶ Varga, *Hrana, kuhinja i blagovanje...*, str. 34.

²⁰⁷ Štefanec, *Heretik Njegova Veličanstva...*, str. 124.

promijene bračne strategije unutar obitelji. Najvažnije od svega je to što su se barem na neko kraće vrijeme uspjeli udaljiti od osmanske ugroze. Sama ta činjenica nam ukazuje kako više nije bilo tolike potrebe za brojnim potomstvom pa je stoga i došlo do promjene u vođenju bračne strategije vezane uz preživljavanje osmanskog udara.

Vidimo kako su kroz ženidbene veze Zrinski stvarali krug novih rodbinskih, političkih, poslovnih i prijateljskih veza. Obitelj Zrinski uspjela je reagirati na novonastalu situaciju. I to ne samo reagirati nego i profitirati i ponovno postići važnost i prestiž koji su imali još za vremena Šubića. Prvo su se povezali sa susjednim plemenitim rodovima poput Blagajskih kako bi zajedno djelovali protiv osmanskih osvajača. Zatim su se okrenuli vodećim obiteljima u Hrvatskom Kraljevstvu poput Karlovića koji su bili ključni za obranu države. Ključni momenti u povijesti obitelji su ugovori i s Karlovićima i s Frankopanima o međusobnom nasljeđivanju sviju imanja u slučaju da jedna od strana ostane bez muških potomaka. To se i dogodilo prvo s banom Ivanom Karlovićem, a zatim i sa Stjepanom II. Frankopanom. Zahvaljujući tim događajima Zrinski se naslijedivši ogromne posjede izumrlih obitelji uspinju na vertikalnoj ljestvici plemića u Kraljevstvu. A nakon dobitka Čakovca Zrinski se okreću stvaranju saveza, prijateljstva i poznanika u Ugarskom Kraljevstvu. Nikola IV. se ženidbenom strategijom umrežio sa srednjoeuropskim plemstvom. Veze s obiteljima d'Arco, Salm, Ungnad, Pernstein, Rosenberg, Kolowrat i Thurzo usmjerile su Zrinske prema nadnacionalnoj mreži aristokracije u Habsburškoj Monarhiji.²⁰⁸ Putem koji je započeo Nikola IV. nastavio je Juraj IV., tako Zrinski puštaju korijene u ugarskom prostoru. Nisu samo Zrinski pokušavali potražiti nove posjede u sigurnijim krajevima. To su činili svi plemići koji su se našli pred udarom osmanske ugroze. No činjenica je da je obitelj Zrinski bila sretne ruke, prvo s nasljednim ugovorima, a kasnije i s dobitkom Međimurja. Dakako postojalo je tu i truda koji su Nikola III. i Nikola IV. ulagali ali ne smijemo zanemariti da ih je u teškim vremenima sreća dotakla. Ako sve to uzmemo u obzir (faktor sreće i vojnu, političku i ekonomsku vještinu) ne čudi njihova brza i učinkovita integracija u vrh političkog života Ugarsko-Hrvatskog Kraljevstva, a zatim i pronalazak dostojnih i korisnih ženidbenih drugova.²⁰⁹ Zrinskima je kako im je rasla moć bilo važno pronaći dostojne velikaške obitelji Ugarsko-Hrvatskog Kraljevstva i Svetog Rimskog Carstva s kojim bi se orodili, nakon čega je došlo i do formiranja

²⁰⁸ Pálffy, *Prekogranična povezanost...*, str. 132.

²⁰⁹ Štefanec, *Heretik Njegova Veličanstva...*, str. 130.

novih identiteta Zrinskih. Smatram zato da su jedno od glavnog "oružja" širenja teritorija plemića ženidbe strategije. Zrinski su se tim putem pokazali kao spretni i proračunati. Činili su sve kako bi zadovoljili svoje interese i kao takvi su uspjeli ne samo osigurati egzistenciju obitelji, nego i dosegnuti nove visine i ucrtati se u hrvatsku i mađarsku povijest kao jedna od najvažnijih obitelji za vrijeme najvećeg pritiska Osmanskog Carstva na ove prostore.

6. Pitanje nacionalnosti obitelji Zrinskih

U Mađarskoj i Hrvatskoj historiografiji postoji pitanje koje su "nacionalnosti" bili Zrinski. Sinovi obitelji Zrinskih su jedni od najupečatljivijih junaka hrvatske povijesti, međutim oni su također dio mađarske povijesti i Mađari ih prisvajaju kao svoje.²¹⁰ U današnje vrijeme, kada termini nacije, nacionalnog identiteta i opredijeljenosti nose sasvim drukčija značenja, nije uvijek lako shvatiti složenu situaciju XV. i XVI. stoljeća. Što se tiče etničkog identiteta obitelj Zrinski je obitelj porijeklom iz Hrvatskog Kraljevstva. Dakle u tom smislu Zrinski su sebe smatrali Hrvatima, što je posve razumljivo s obzirom na činjenicu da su pripadali staležu plemstva, dakle "političkom narodu" Hrvatskog Kraljevstva.²¹¹ Ali nakon što su dobili međimursko vlastelinstvo su oni istog časa postali i dijelom "političkog naroda" u Ugarskom Kraljevstvu, jer su posjedujući plemenito nasljedno dobro u županiji Zala postali ugarskim indigenema i kao takvi su mogli sudjelovati i u radu Ugarskog sabora. Zanimljivo je spomenuti kako Zrinski od druge polovine XVI. stoljeća sve rjeđe prisustvuju zasjedanjima Hrvatskog sabora, jer su procijenili da se ključne odluke po Kraljevstvo donose ipak na Ugarskom, dok su na Hrvatskom saboru izglasavani zakoni i odluke koje su najčešće pored kralja morali potvrditi i zastupnici Ugarskog sabora. Uostalom, na zasjedanjima Hrvatskog sabora poteškoće su im počeli činiti plemići i crkveni predstavnici koji su po bogatstvu i moći bili na puno nižoj razini od Zrinskih. Za vrijeme najvećeg osmanskog pritiska od 1463. do 1593. dominantan je identitet političkih elita na prostoru Ugarsko-Hrvatskog Kraljevstva bio ipak mađarski. To će posebno doći do izražaja u XVII. stoljeću. Pitanje modernih historiografija, pa i javnog i političkog mnijenja, jesu li Zrinski bili Mađari ili Hrvati je besmisleno pitanje

²¹⁰ Pálffy, *Prekogranična povezanost...*, str. 118.

²¹¹ Bene, *Povijest jedne obiteljske...*, str. 255.

zato što je karakteristika svih moćnih dinasta i vladara tadašnje Europe bila upravo multiidentitetska opredjeljenost. Uostalom, na vanjskopolitičkom planu su se po dvorovima Europe mnogi hrvatski diplomati predstavljali ili su tretirani kao Ugri, jer je ugarski identitet politički bio nadređen hrvatskom. Znamo kako su pojedinci iz obitelji Zrinski činili sve kako bi za sebe izborili što bolju poziciju i slavu unutar granica Kraljevstva i Carstva. S obzirom na njihovu višezemaljsku pripadnost (Hrvatskoj, Slavoniji, Ugarskoj) treba nas čuditi da su se Zrinski od sredine XVI. st. počeli smatrati i Mađarima. Zrinski su kao i sve aristokratske dinastičke kuće prije svega bili oportunisti i kao takvi su se prilagođavali svakoj situaciji bez obzira na dileme i načela koja su mogla nositi pitanja identiteta.²¹² S obzirom na njihov politički angažman preko Ugarskog sabora, može se zaključiti kako su po pitanju političke pripadnosti preuzeli ugarski identitet dok su se po pitanju regionalnog i etničkog značaja smatrali Hrvatima. Ipak važno je spomenuti da su se pripadnici kasnijih generacija Zrinskih počeli nazivati Mađarima i u etničkom smislu premda takvo njihovo izjašnjavanje nije nikad u potpunosti prevladalo. Mogli su se nazivati Mađarima, ali svoje podrijetlo (etničko i zemaljsko) nikad nisu zanijekali ili od njega kao identitetske osnove odustali.²¹³ Zahvaljujući svomu dvojnomo identitetu, prihvatili su dvojezičnost. Ne smije se zaboraviti da su Zrinski živjeli na pograničnom prostoru, prvo s Osmanskim Carstvom, a onda na prostoru dodira četiriju političkih entiteta – Ugarskog Kraljevstva, Hrvatskog Kraljevstva, Austrijskog nadvojvodstva i Osmanskog Carstva.²¹⁴ U takvim obiteljima očekivalo se poznavanje nekoliko jezika i poznavanje hrvatske, mađarske, osmanske i austrijske kulture.

Pitanje Hrvat ili Mađar najviše se postavlja za Nikolu IV. Zrinskog. Svima nam je dobro poznato kako i Hrvati i Mađari prisvajaju ovog poznatog junaka povijesti XVI. stoljeća. Mađari smatraju kako je Zrínyi Miklós bio ugarski velikaš, intelektualac, političar i borac protiv Osmanlija. Poginuo je braneći mađarski grad Szigetvár i svoju kraljevinu Ugarsku od osmanske opasnosti. Hrvati pak tvrde kako su Zrinski potomci stare hrvatske plemićke loze Šubića, a Nikola IV. Zrinski hrvatski plemić, velikaš i vojskovođa i ban, koji je sa svojom hrvatskom posadom branio kršćanstvo od islama. Zanimljivo je spomenuti kako su na Nikolu IV. Zrinskoga gledali Osmanlije. Naime veliki vezir Mehmed paša Sokolović nudio je Nikoli titulu gospodara Hrvatske, po

²¹² Pálffy, *Prekogranična povezanost...*, str. 130-131.

²¹³ László Szörényi, *I Mađar i Hrvat (Pojam domovine kod Nikole Zrinskog)*, u: Bene – Ladić – Hausner (ur.), *Susreti dviju kultura...*, str. 303.

²¹⁴ Várkonyi, *Očevi i sinovi...*, str. 320.

čemu možemo zaključiti kako su oni u njemu vidjeli hrvatskoga vojskovođu. Uostalom, kada su janjičari donijeli odrubljenu Nikolinu glavu Sokoloviću, ovaj je navodno rekao: "Hrvate, Hrvate, više sam te puta poticao da mi predaš utvrdu, i nisi htio...".²¹⁵ Tako je Hrvat Nikola IV. Zrinski postao jedan od najvećih mađarskih junaka. U suvremenoj Mađarskoj se Zrinski, a pogotovo Nikola IV., smatraju mađarskim junacima što potvrđuju brojna književna djela nastala kao povijesni romani. Ipak istina je uvijek negdje između obiju teza. Nikola IV. je sebe smatrao prvenstveno kršćanskim vitezom koji se bori za obranu drage domovine. Možemo primijetiti da je pored zemaljskog identiteta kod Nikole izgrađen i onaj na svijesti o nužnosti kršćanskog zajedništva, dakle, na religijskom identitetu, koji je bio u konfrontaciji s novopridošlim islamom, pa Nikolu zaista možemo puno lakše gledati kao jednoga od ključnih zapovjednika s identitetom branitelja i mučenika Predziđa Kršćanstva.²¹⁶ Bilo kako bilo Nikola IV. Zrinski bio je hrvatski i ugarski velikaš odan Habsburgovcima i ugarskoj kruni svetog Stjepana i kao takav bio je spreman položiti svoj život za Boga i domovinu.²¹⁷ Službu vladaru i Ugarskoj vješto je uskladio s interesima obitelji, to jest s obranom Međimurja. Tako se hrvatski velikaš podigao na razinu prvaka Ugarske političke elite i uspio je usuglasiti lojalitete, osobnu koristi i identitet obitelji Zrinski.²¹⁸

Nisu samo Zrinski prihvaćali dvojne identitete. Naime većina plemićkih rodova u Slavoniji bila je porijeklom iz ugarskih zemalja. Nakon nekoliko generacija provedenih u Slavonskom Kraljevstvu ugarski plemići poprimaju i hrvatski identitet. Zanimljivo je to što je bio moguć proces prihvaćanja politički podređenog hrvatskog identiteta u Kraljevini. Obitelj Zrinski prošla je i tu fazu stvaranja novog identiteta u Slavoniji, ali bez odricanja staroga identiteta. Na prostorima na kojima su vladali Habsburgovci u XVI. stoljeću radilo se o aristokratskim obiteljima koje su bile iznad nacije. Takva je bila i obitelj Zrinski. One su imale plemićki status u više država Monarhije i kao takve su imale pravo na dvojno čak i trojno državljanstvo.²¹⁹ Zato smatram da pitanje identiteta obitelji Zrinski nije crno bijelo.

²¹⁵ Mijatović, *Obrana Sigeta...*, str. 95.

²¹⁶ Jurković, *Osmanska ugroza...*, str. 42-54.

²¹⁷ Bene, *Povijest jedne obiteljske...*, str. 299.

²¹⁸ Pálffy, *Prekogranična povezanost...*, str. 131.

²¹⁹ *Isto*, str. 124.

7. Uloga obitelji Zrinski u obrani Ugarsko-Hrvatskog Kraljevstva

7.1. Uloga Petra II.

Godina 1463. označava dva ključna događaja vezana za obitelj Zrinski. Prvi događaj označava pad Bosanskog Kraljevstva pod osmansku vlast. Sultan Mehmed II. sa 150.000 vojnika osvojio Bosansko Kraljevstvo. Drugi događaj izuzetno bitan za obitelj Zrinski je pravo na eksploataciju prirodnih bogatstava njihovih imanja (ruda srebra, olova i željeza).²²⁰ Zanimljivo je da imamo paralelni proces u kojem možemo pratiti kako su Zrinski reagirali na sve bližu osmansku ugroze s istoka. Naime zna se da su za Petra II. Zrinski morali stražariti na Uni kako bi odbili moguće osmanske pljačkaške pohode na njihove posjede. Istovremeno je pravo na eksploataciju rude omogućilo Zrinskima raspolaganje velikom količinom novca.²²¹ S tim novcem Zrinski su imali dobro financijsko zaleđe što im je omogućavalo da angažiraju poprilične vojne snage u obrani svojih posjeda u Pounju. Petar II. Zrinski je dodatno utvrđivao svoje gradove tako što je podizao kaštele i branič kule na rijeci Uni kako bi stvorio mrežu fortifikacija kojima bi efikasno branio svoje posjede od Osmanlija.²²² Čini se da je Petar II. nove ideje o fortifikacijama pronalazio u Veneciji, gdje je tijekom boravka stupio je u kontakt s arhitektima koji su mu pomogli u moderniziranju utvrda u Pounju. Ako uzmemo u obzir način ratovanja Osmanlija gdje se otima, pljačka, pustoši i pali, tada plemići gube onu svoju primarnu ekonomsku bazu za zaradom od poljoprivrede. Prihod od eksploatacije rude je dodatan i poseban izvor prihoda. Spomenuo sam kako su Zrinski branili granicu na Uni od 1463. godine, ali valja upozoriti i da je kralj Matija Korvin iste godine vodio vojni pohod na Bosnu i uspješno osvojio sjever Bosanskog Kraljevstva. Na osvojenim teritoriju Bosne osniva Jajački i Srebrenički banat, a južno od Jajca prema Jadranu do Neretve kapetanije. Već 1469. godine osnovao je i Senjsku kapetaniju u zaleđu uspostavljenoga obrambenog protuosmanskog sustava. Matija Korvin je dakle Zrinskima olakšao život, jer su koliko toliko bili zaštićeni tako uspostavljenom granicom s Osmanskim Carstvom. Petar II. Zrinski djelovao je sa susjednim plemićkim rodovima kako bi kreirali učinkovit obramben pojas tvrđava koji bi ih štutio od osmanskih prodora. Zanimljivo je da je Petar II. sudjelovao u raznim poslanstvima i dogovorima s papinim, mletačkim i

²²⁰ Josip Adamček – Ivan Kampuš – Igor Karaman, Zrinski (Šubić, Bribirski), u: *Enciklopedija hrvatske povijesti i kulture*, Zagreb: Školska knjiga, 1980., str. 776.

²²¹ Varga, *Hrana, kuhinja i blagovanje...*, str. 97.

²²² Horvat, *Kašteli knezova Zrinskih...*, str. 115-116.

drugim izaslanicima u cilju dobivanja pomoći za obranu od sve češćih i intenzivnijih napada.²²³ Znamo da su Osmanlije ipak uspijevali probijati taj obrambeni sustav, pa je tako 1475. godine Ahmet-paša provalio i opljačkao posjede Zrinskih u Pounju.²²⁴ Vještom intervencijom Petar II. Zrinski ga je dočekaao pri povratku iz pljačkaškog pohoda te je porazio pljačkašku ekspediciju. S time će početi višestoljetno ratovanje obitelji Zrinski s Osmanlijama. Naime sultan Bajazid šalje vojnike da pljačkaju i osvajaju hrvatske zemlje. Tako je zabilježeno da su Osmanlije 1477. u pljačkaškom pohodu doprli čak do Furlanije preko Slavonije i Kranjske, a u proljeće 1478. godine preko Krbave i Grobnika dolaze te pljačkaju i pale područje Istre. Nakon povratka iz pljačkaškog pohoda 1478. godine ususret im dolazi Petar II. Zrinski, te ih prisiljava da se uz velike gubitke povuku u Bosnu. Za Petra II. i Pavla III. znamo da su 9. rujna 1493. poginuli s ostatkom hrvatskih vojnika i plemića na Krbavskom polju. Iako je Krbavska bitka završila porazom hrvatske feudalne vojske Korvinov sustav obrane je i dalje postojao i predstavljao je prepreku daljnjim osmanskim osvajanjima. Nakon Krbavske bitke na prostoru Hrvatskog Kraljevstva zavladao je strah i masovno iseljavanje zbog straha da će Osmanlije ponovno iduće godine poći u pljačkaške pohode.

7.2. Uloga Nikole III.

Obranu granice na Uni od Petra II. preuzima sin mu Nikola III. Naime zahvaljujući Petru II. najvažniji gradovi i kašteli na rijeci Uni bili su do tada ojačani i modernizirani. Nikola je dakle naslijedio posjede koji će za njegova života predstavljati *de facto* granicu s Osmanskim Carstvom. Prvi vojni pohod u kojem je Nikola III. sudjelovao bio je kod Jajca 1500. godine kada je Ivaniš Korvin potukao Osmanlije.²²⁵ Tada mu je bilo tek dvanaest godina, a bio je suočen sa sve češćim i jačim napadima Osmanlija na granicu i preko nje! Naime nakon smrti kralja Matije Korvina na prijestolje dolaze Jagelovići. Nikola III. vrlo rano se upoznao sa slabošću Ugarske i Hrvatske pod dinastijom Jagelovića, koji su zbog financijskih problema teret obrane pograničja s Osmanlijama prepustili lokalnim plemićkim obiteljima i njihovim banderijalnim vojskama. S jedne strane Nikola III. gleda nezainteresiranost Jagelovića za obranu Kraljevstva, a s druge nezaustavljivu osmansku vojsku s

²²³ Isto, str. 116.

²²⁴ Isto, str. 104.

²²⁵ Mirnik, *Srebra Nikole Zrinskog...*, str. 12.

Bajazidom II., Selimom i Sulejmanom, moćnim sultanima na čelu. Obranu posjeda i granice je znao organizirati, ali za to mu je bila potrebna pomoć. Pomoć u koordinaciji, novcu i vojnicima Nikola III. je tražio od susjednih plemića, hrvatskih banova, i Habsburgovaca. Činjenica da su Zrinski raspolagali novcem iz rudnika u Gvozdanskom bila je jedini pozitivan faktor u tadašnjoj Nikolinoj situaciji. Zbog stalnih pljačkaških pohoda, na Hrvatskom je saboru, ali i kralju predložio napuštanje viteškog načina ratovanja.²²⁶ Kako se drugačije moglo boriti s najjačom i najprofesionalnijom vojskom Svijeta nego da joj se taktički i strateški prilagodi? Zato se Nikola III. kao i ostali plemići koji su trpjeli stalne pljačkaške napade počeli koristiti taktiku neprijatelja – pljačku osmanskih podanika. Dvadesetih godina XVI. stoljeća osmanski pritisak na zrinske posjede na Uni počinje jačati. Tako Osmanlije poduzimaju pljačkaške pohode između 1524. i 1527. koje Nikola s mukom odbija, ali mu je primjerice 1527. postrojba od 300 akindžija odvela u roblje dvije stotine ljudi i pokretnine u Bosnu.²²⁷ Padom Banja Luke i Jajaca 1528. godine agresija postaje još učestalijom i snažnijom.²²⁸ U nemogućnosti da obrani svoje gradove Nikola se obratio nadvojvodi Ferdinandu za pomoć i ponudio mu je svoje dvije utvrde Novigrad na Uni, današnji Dvor na Uni, te Dobru Njivu na Uni za smještaj nadvojvodinih vojnika koji su trebali braniti utvrde i granicu na Uni. Ovo nam ukazuje kako je Nikola III. Zrinski gospodarski i vojno iscrpljen u dugogodišnjem sukobu s bosanskim pašama i akindžijskim pljačkaškim postrojbama. Snaga i moć knezova Zrinski bila je velika, ali stalnim ratovanjem i postupno kopnila, jer se pored financijskih osobito teško moglo podnijeti ljudske gubitke.²²⁹ Ne treba nas zato čuditi da je dolazilo do slučajeva uglavljanja separativnih primirja s Osmanlijama.²³⁰ Zbog potpisivanja primirja i plaćanja danka Nikola se morao braniti pred kraljevim poslanikom Kristofom Rauberom.²³¹ Pored plaćanje tributa, Osmanlijama je trebao biti omogućen i slobodan prolaz preko posjeda Zrinskih dublje u Ugarsko-Hrvatsko Kraljevstvo i austrijske zemlje. Nikola III. sve više se okretao prema zapadu i nadvojvodi Ferdinandu. Moćni Habsburgovci su se činili kao jedina moguća strana koja bi ne samo knezove Zrinske nego i cijelu Kraljevinu spasiti od osmanske

²²⁶ Jurković, Nikola Stariji..., str. 14.

²²⁷ Mirnik, *Srebra Nikole Zrinskog...*, str. 36.

²²⁸ Feletar – Petrić – Šetić, *Zrinski i Frankopani...*, str. 30.

²²⁹ Ante Milinović, Novi prinosi poznavanju graditeljske baštine knezova Zrinskih u Pounju, u: Ladić – Vidmarović (ur.), *Povijest obitelji Zrinskih...*, str. 200.

²³⁰ *Monumenta Habsburgica* 1, str. 434.

²³¹ Kruhek, Kostajnica u protuturskoj obrani..., str. 74.

ugroze. Ferdinandu je isto toliko bilo stalo da granica ostane na rijeci Uni kako bi se koliko toliko zaštitili prostori Štajerske, Kranjske i Koruške. Mohačka bitka 29. kolovoza 1526. samo je ubrzala proces dogovora o suradnji i pomoći pri obrani gradova i utvrda koji je Nikola III. Zrinski započeo s Ferdinandom. Tako da su hrvatski staleži u saboru u Cetingradu, među kojima je i Nikola III. Zrinski prihvatili Ferdinanda za kralja. Znamo kako nakon toga dolazi do sukoba između pristaša Ivana Zapolje koje je predvodio neustrašivi Krsto Frankopan i kralja Ferdinanda koje je predvodio Franjo Batthyány.²³² Normalno za vrijeme trajanja su građanskog rata za ugarsku krunu najviše koristi izvukli su Osmanlije. Dok su dva pretendenta za krunu međusobno ratovala Osmansko Carstvo osvajalo je dio po dio Ugarske i Hrvatske. Nikola III. je u bilo kojem trenutku mogao podići do 200 konjanika što je pokazivalo koliko su snažni bili knezovi Zrinski unatoč stalnom pograničnom ratu s bosanskim pašama.²³³ Nikola III. je pokazao izuzetno znanje o strateškoj ulozi granice na Uni. Štoviše, poznao je položaj svakog mosta, stanje i položaj utvrda i kula s obiju strana granice te položaje, opremljenost i moral branitelja na granici. Veliki Nikolin prijatelj i saveznik bio je Ivan Katzianer koji mu je pomagao kao vrhovni zapovjednik vojske kralja Ferdinanda u Hrvatskoj. Smrt Ivana Karlovića pokazala je koliko je Nikola III. želio za obitelj priskrbiti sigurno boravište pokušavajući, doduše za života bezuspješno, preuzeti Karlovićev Medvedgrad.²³⁴ Nikola III. umire u stolnom gradu svoje obitelji Zrinu 1534. godine.²³⁵ Pokopan je najvjerojatnije u franjevačkoj crkvi svete Margarete čiji se ostaci i danas mogu naći u blizini Zrina. Činjenica da za života nije uspio naći sigurnije mjesto za svoju obitelj ga je frustrirala. Nakon Nikoline smrt kovnica novca u Gvozdanskom prestaje s radom, dok su rudnici otvoreni sve do 1577. godine kada padaju u osmanske ruke. Nikola III. bio je među prvim generacijama knezova Zrinskih koji su čitav život proveli u ratu s Osmanlijama. Branio je svoje posjede i Kraljevstvo kolikogod je to bilo moguće. U stalnom ratu na granici potrošio je svoje vojne i gospodarske resurse. Premda su Zrinski bili u povoljnijem položaju naspram drugih plemića zbog stalnih prihoda iz svojih rudnika, ni oni nisu bili dovoljni kada je s druge strane granice prijetila osmanska ugroza.²³⁶

²³² Mirnik, *Srebra Nikole Zrinskog...*, str. 21.

²³³ *Monumenta Habsburgica* 1, str. 251.

²³⁴ *Monumenta Habsburgica* 2, str. 78.

²³⁵ Feletar – Petrić – Šetić, *Zrinski i Frankopani...*, str. 40.

²³⁶ *Isto*, str. 32.

Nikola je iza sebe ostavio utvrde, kaštele, znanje i vještine svojim sinovima Ivanu I. i Nikoli IV. koji će se dvanaest godina nakon njegove smrti preseliti u Čakovec.

7.3. Uloga Nikole IV.

Braća su Ivan I. i Nikola IV., baš kao i otac im, proveli također svoje živote u stalnom ratu s Osmanskim Carstvom. Poznatiji od dvojice Nikola IV. je rođen u Zrinu, stolnom gradu svoje obitelji, oko 1508. godine. Bio je potomak s očeve strane slavni^h Šubića, a s majčine strane moćnih krbavskih Karlovića, pa ga zato neki nazivaju Nikola Šubić Zrinski.²³⁷ S bratom je predstavljao tipičnog pripadnika hrvatskog plemstva XVI. stoljeća. Odmalena je učio kako postati što bolji ratnik, političar i strateg.²³⁸ Nikola IV. Zrinski živio je u jednom od najgorih vremena za pripadnike svih staleža hrvatskog naroda. Kao dječak svjedočio je koje sve opasnosti sa sobom nose Osmanlije, svojim neprestanim pljačkanjem, otimanjem i pustošenjem hrvatskog teritorija. Iz tog razloga roditelji su ga odmalena usmjeravali prema vojnom obrazovanju koje sa sobom nosi proučavanje strategije i taktike ratovanja, usvajanje vojničkih vještina do razine dvoboja, jahanje i općenito vojnu spremnost.²³⁹ Upravo ta edukacija će mu poslužiti za daljnji razvoj i širenje svoje plemenite obitelji. Od svoga oca mogao je vidjeti kakav je to teret bilo biti plemićem odgovornim za obranu svojih posjeda od osmanske ugroze. Kao vojnik s dvadesetak godina starosti prvi put se ističe u opsadi Beča 1529. godine kada ga je jedan od najvećih osmanskih sultana Sulejman napao i pokušao osvojiti. Sigurno da je iz te opsade Nikola stekao iskustvo koje će tijekom svoga života često upotrebljavati. Dobio je i nagrade od cara Karla V. – konja i zlato za hrabrost i službu. Kao mladi plemić i vojnik stekao je i priznanje svojih neprijatelja koji su mu prijetili poput osmanskog vezira Ajasa 1534. godine.²⁴⁰ Jedna zanimljiva činjenica je da je uspio smanjiti pritisak osmanske vojske i konstantno pljačkanje tako da je s bratom Ivanom ugovorio separatno primirje s Osmanlijama ne bi li, dok je primirje trajalo, ojačali defenzivne strukture svojih utvrda. Vidimo da su kao i otac im, u trenutku nemogućnosti obrane granice bili spremni na dogovore s neprijateljem. Kada je riječ došla do Ferdinanda da se braća Zrinski dogovaraju s Osmanlijama braća odbijaju

²³⁷ *Nikola IV. Šubić Zrinski*, Matica hrvatska, dostupno na: <https://www.matica.hr/hr/530/nikola-iv-subic-zrinski-27448/> (pristupio 5.4.2021.).

²³⁸ Jurković, Nikola Stariji..., str. 17.

²³⁹ Várkonyi, Očevi i sinovi..., str. 321.

²⁴⁰ Mijatović, *Obrana Sigeta*..., str. 39.

dalje plaćati tribut bosanskim pašama. Kao odgovor na neplaćanje godišnjeg danka Osmanlije od 1540. godine neprestano napadaju i pljačkaju posjede Zrinskih u Pounju.

Tako od 1540. Zrinski kontinuirano brane svoje utvrde i ratuju s Osmanlijama. Zahvaljujući majci Jeleni koja se izborila za medvedgradsko vlastelinstvo, Nikola se s bratom Ivanom preselio u Medvedgrad koji im je Ferdinand 1541. darovao sa svim pomoćnim i pripadajućim utverdama i posjedima. Nikola je i dalje svom snagom i resursima branio svoj stolni grad Zrin i sve svoje posjede na granici od osmanskih nasrtaja. Sa smrću brata mu Ivana (1541.) Nikola postaje jednim nasljednikom svih imanja i posjeda svojih roditelja i ujaka Ivana Karlovića.²⁴¹ Nikola je bio i prvi iz obitelji Zrinski koji je imenovan banom (*Regnorum Dalmatiae, Croatiae et Sclavoniae banus*). Ban Nikola je to mjesto zaslužio kod Pešte u bitci s Osmanlijama kada je spasio brandenburškog nadvojvodu Joachima koji je 1542. god. poveo svoje vojne postrojbe sastavljene od 55.000 vojnika u neuspješno oslobađanje Budima.²⁴² Nakon što je s 400 Hrvata spasio nadvojvodu od smrti, ali i zbog svih njegovih dotadašnjih pothvata, viteškog i uzornog ponašanja i vojnu službu, kralj Ferdinand je Nikolu na Požunskom saboru imenovao banom trojedne kraljevine i priorom vranskim.²⁴³ Za vrijeme svoga banovanja često je boravio u svojim utverdama u Pounju, Gvozdanskom i Zrinu.²⁴⁴ Zanimljivo je što su imanja koja su Zrinski kontrolirali ustvari činili teritorij koji je držao granicu u obrani od Osmanskog Carstva od rijeke Mure do Jadranskog mora. Za vrijeme banovanja Nikola IV. pokazao se kao vješt strateg i vojskovođa, izvojevao je više pobjeda nad Osmanlijama,²⁴⁵ od najranije bitke u prvoj opsadi Beča 1529. do stjecanja međunarodne slave u obrani Sigeta 1566. godine.²⁴⁶ U prvoj opsadi Sigeta 1556. godine koji je branio tadašnji kapetan Marko Stančić Horvat, Nikola IV. je odlučio s ugarskim palatinom Tomom Nádasdyjem napasti Bobovišće što je uzrokovalo prekid i odustajanje od daljnje osmanske opsade Sigeta.²⁴⁷

Obrambena linija u vrijeme Nikole IV. protezala se od Senja preko Bihaća, Kostajnice, Siska, Ivanića i Križevaca do Koprivnice. Vrijeme osmanske ugroze

²⁴¹ Feletar – Petrić – Šetić, *Zrinski i Frankopani...*, str. 42.

²⁴² *Isto*, str. 53.

²⁴³ Varga, *Hrana, kuhinja i blagovanje...*, izvori na str. 23.

²⁴⁴ *Monumenta Habsburgica 2*, str. 23.

²⁴⁵ Rattkay, *Spomen na kraljeve...*, str. 213-215.

²⁴⁶ Mažuran, *Hrvati i Osmansko Carstvo...*, str. 121.

²⁴⁷ Mijatović, *Obrana Sigeta...*, str. 36.

predstavlja jednu od najtežih epoha u povijesti hrvatskog naroda. Vidimo da je karijera Nikole IV. Zrinskoga bila prepuna vojnih uspjeha protiv Osmanlija. Zbog te uspješne vojne karijere i duga koji se nagomilao za vremena banovanja Nikola IV. dobiva novo sjedište u Čakovcu 1546. godine. Nakon što je preselio obitelj u Čakovec polagano se povlači iz utvrda i kaštela u Pounju koje je sve teže i teže braniti. Tako naposljetku napušta svoju djedovinu koja je obitelji služila kao centar njihove moći gotovo tri stoljeća. Tako Dubica pada 1538.,²⁴⁸ Kostajnica 1556., Pedalj ruše Osmanlije 1563., a sam grad Zrin Osmanlije su osvojili 1577. godine.²⁴⁹ Titulu bana Nikola IV. držao je do 1556. godine jer nije bio zadovoljan resursima i sredstvima koje je dobivao za obranu Kraljevstva i zbog dogovora s Petrom Erdődyjem da će tu titulu prepustiti njemu. Kralj je pristao na nagovor Nikole IV. te on od 1556. dobiva nekoliko novih titula i službi. Prva je bila nasljedna titula tavernika (*Tavernicorum Regalium Magister*) čime mu naglo raste prestiž.²⁵⁰ Druga služba bila je dužnost kapetana Sigeta te zapovjednika obrambenog pojasa od Drave do Dunava odnosno Transdanubijske-Prekodunavske kapetanije.²⁵¹

7.4. Nikola IV. i opsada Sigeta

Sultan Sulejman bio je nezadovoljan s gubicima u bitkama na kopnu i moru na prostorima Europe i Azije, a pogotovo neuspjelom opsadom Malte 1565. godine. Ti porazi utjecali su na njega, osobito njegov ugled, pa se odlučio za posljednji pohod na Beč 1566. godine koji je osobno vodio nadajući se pobjedi.²⁵² Broj osmanske vojske koja je krenula na pohod 1566. godine bio je oko 90 000 vojnika.²⁵³ Osmanske postrojbe su išle uz Dunav radi lakše opskrbe i logističke potpore preko Beograda i Osijeka. Kao odgovor na ogromni osmanski pohod Maksimilijanu pomoć dolazi iz cijele Europe u novcu, vojnicima i drugim sredstvima. Nikola IV. Zrinski bio je svjestan da je jedan od puteva koji vodi do Beča bio kroz Siget. Bio je spreman obavljati svoju dužnost te se odlučio opremiti Siget za moguću opsadu.²⁵⁴ Raspolagao je s oko 2.500 ratnika koji su u velikom broju bili izbjegli Hrvati iz

²⁴⁸ Rattkay, *Spomen na kraljeve...*, str. 209.

²⁴⁹ *Isto*, str. 223.

²⁵⁰ Feletar – Petrić – Šetić, *Zrinski i Frankopani...*, str. 56.

²⁵¹ Varga, *Hrana, kuhinja i blagovanje...*, str. 23-25.

²⁵² Rattkay, *Spomen na kraljeve...*, str. 218.

²⁵³ Franjo Črnko, *Nikola Zrinski branitelj Sigeta grada* (dalje: Črnko, *Nikola Zrinski branitelj Sigeta*), ur. Alojz Jembrih, Zagreb: Hrvatsko književno društvo sv. Jeronima, 2016., str. 49.

²⁵⁴ Mažuran, *Hrvati i Osmansko Carstvo...*, str. 125-126.

okupiranih područja. Bio je siguran da će u slučaju opsade Sigeta uspjeti izdržati opsadu od dva do tri mjeseca te se nadao da će ostale kršćanske snage pritiskati opsadnike sa strana i tako razbiti opsadu. Prije opsade je poslao nekoliko pisama među kojima je oporuka od 23. travnja 1566. u kojoj većinu posjeda, nekretnina i pokretnina ostavlja sinovima.²⁵⁵ Iz ostalih pisama vidljivo je da je bio spreman braniti Siget do zadnjeg čovjeka ... *da prolije krv svoju za Boga i domovinu veselo i vjerno, a sudbina htjedne, da i život svoj žrtvuje.*²⁵⁶

U bitci kod Šikloša Nikola se sukobio s prethodnicom Sulejmanove goleme vojske, postrojbom sandžak-bega Muhameda od Trikale. Zrinski je u bitku dobio i zarobio mnoge zarobljenike, te je suprotno običajima da se vojskovođe i časnike suparničke vojske poštedi i omogućiti im se otkup dao sve zarobljenike smaknuti.²⁵⁷ Kada je za taj čin saznao sultan Sulejman pobjesnio je. Ne samo da je sandžak-beg Muhamed od Trikale bio je jedan od njegovih omiljenih zapovjednika, nego je i Nikolin postupak shvatio kao neoprostivu uvredu i neutemeljenu izazivačku bahatost premda mu je Nikola bio odavna poznat kao dostojan protivnik i zapovjednik. Tako izazvan je Sulejman morao pokazati čvrstinu i moć da učinkovito i brzo kazni drznika.²⁵⁸ Tako se sultan 1. kolovoza uputio prema Sigetu – pitamo se nije li Nikoli smaknućem sandžak-bega Muhameda to i bila namjera. Nikola IV. je uoči opsade okupio sve svoje zapovjednike, vojnike i civile koji su boravili u Sigetu, te ih je pozvao na vjernu službu, hrabrost, slogu i vjeru. Tada je rekao ... *neću vas ostaviti, nego da oću trpiti s vami zlo i dobro i da oću ovdje s vama živiti i umrijeti.*²⁵⁹

Sultan Sulejman stiže pod zidine Sigeta 6. kolovoza, a osmanske postrojbe započinju s opsadom grada. Prvi dan opsade Osmanlije započinju tako što su sa svim topovima pucali po zidinama Nove Varoši. Osmanlije su napad na Novu Varoš organizirali s tri strane, nakon čega je Nova Varoš, koja je imala najslabije obrambene položaje, pala. Odmah 10. kolovoza započinju napadi na Veliku Varoš uz velike nasipe, prokope i konstantne juriše na branitelje. Glavnina borbi zbivala se u tom dijelu grada, a konačan juriš koji je uzrokovao pad Velike Varoši odigrao se

²⁵⁵ Bruna Kuntić Makvić – Žarka Vujić (prir.), Oporuka Nikole Zrinskog, u: Damjanov (ur.), *Zrinski i Europa...*, str. 136-150.

²⁵⁶ Mijatović, *Obrana Sigeta...*, str. 57.

²⁵⁷ Otkupnina je praksa držanja zatvorenika ili predmeta radi iznude novca ili imovine radi njihovog puštanja na slobodu. Otkupnina je bila dio ratne ekonomije i prakticirale su ju i Osmansko Carstvo i Habsburška Monarhija.

²⁵⁸ *Usp. Engleski životopis*, u: Damjanov (ur.), *Zrinski i Europa...*, str. 211.

²⁵⁹ Ferenc Črnko, *Podsjeđanje i osvojenje Sigeta i popratni tekstovi*, prir. Nikica Kolumbić – Milan Ratković – Jaroslav Šidak, Zagreb: Liber – Mladost, 1971., str. 7-9.

19. kolovoza kada Osmanlije probijaju nasip na dva dijela i jurišaju u samu Varoš. Najviše gubitaka bilo je u povlačenju iz Velike Varoši kada su se branitelji probijali do utvrde.²⁶⁰ Nakon tog probijanja mrtvih napadača bilo je oko 3.000, a branitelja je u utvrdi ostalo oko 800 uz djecu žene i ostale civile. Padom Velike Varoši dolazi do promjene taktike u osmanskome taboru. Naime odlučili su konstantno pucati po utvrdi, odnosno starom gradu sa sve četiri strane te su počeli podizati nasip s kojega bi bilo lakše bombardirati branitelje. Obje strane radile su pod konstantnom paljbom topova i pušaka, a dok su napadači gradili nasipe, branitelji su popravljali i zakrpavali štete na zidinama. Prvi juriš je izveden 26. kolovoza u kojemu je poginulo oko 1.000 janjičara te dvojica zapovjednika. Bližio se i 29. kolovoza koji kod Osmanlija ima izuzetno važno značenje (obljetnica bitke na Mohačkom polju 1526. godine i bitke kod Beograda 1521. godine). Kako bi podigao moral svojoj vojsci iz šatora izlazi sultan Sulejman, uzjahao je konja i dao zapovijed za juriš koji je – odbijen.²⁶¹ Velik broj poginulih napadača polako počinje zadavati muke sultanu, međutim juriši traju i sljedeća tri dana. Napadači su izgubili oko 4.000 ljudi, ali je poginulo i puno branitelja.²⁶² Nakon neuspješnog jurišanja dolazi do poziva na predaju s ponudom da Nikola IV. Zrinski postane gospodar cijele Hrvatske ako se preda – ponuda je odbijena. Sultan i paše počinju se služiti i trikovima kako bi izmamili pobjedu. Tjeraju zarobljenog trubača Jurja IV. Zrinskog da svira poznate pjesme ne bih li namamili Nikolu da preda grad, ali i to se pokazalo bezuspješnim.²⁶³ Lukom i strijelom dobacivali su i letke na hrvatskom, mađarskom i njemačkom jeziku pomoću kojih su pozivali branitelje na predaju.

Uspješna obrana utvrde odnosno Starog Grada demoralizirala je osmansku vojsku. K tomu su u osmanskome taboru harale i bolesti, najviše dizenterija, što je dodatno utjecalo na borbeni moral vojske.²⁶⁴ Borba vatrenim oružjem i juriši su se nastavili sve do 4. rujna jednog od ključnog trenutka opsade – do smrti sultana Sulejmana.²⁶⁵ Ne zna se točno od posljedica koje bolesti je Sulejman umro, pa se pretpostavlja da se radilo o kombinaciji iscrpljenosti, dizenterije i reumatskog

²⁶⁰ *Isti, Nikola Zrinski branitelj Sigeta...*, str. 14.

²⁶¹ Marko Šarinić, 450. obljetnica sigetske bitke (dalje: Šarinić, 450. obljetnica sigetske bitke), *Numizmatičke vijesti*, vol. 58, no. 69 (2016.), str. 227.

²⁶² Mijatović, *Obrana Sigeta...*, str. 78.

²⁶³ Anđelko Mijatović, *Iz riznice hrvatske povijesti i kulture*, Zagreb: Školska knjiga, 1996., str. 201

²⁶⁴ Mijatović, *Obrana Sigeta...*, str. 80.

²⁶⁵ Črnko, *Nikola Zrinski branitelj Sigeta...*, str. 63.

artritis.²⁶⁶ Smrt sultana ostala je tajnom zahvaljujući velikom veziru Sokoloviću. On je znao da ako se sazna za sultanovu smrt da će doći do rasula u vojsci.²⁶⁷ Znao je također da će Siget morati pasti kroz par dana ili će iz opsade Osmansko Carstvo izaći kao gubitnik.²⁶⁸ Naredio je opće napade na Stari Grad gdje su braniteljima prijetili neprijateljski topovi i požari unutar same utvrde. Zbog nemogućnosti držanja vanjskog dijela Starog Grada, Zrinski je naredio povlačenje u unutarnji dio.

Nakon zauzimanja vanjskog dijela Starog Grada Sokolović šalje poziv Zrinskom da se preda u zamjenu za život i slobodu. Nikola je ponovno odbio predati grad, našto su osmanske postrojbe 7. rujna počele s vatrenim strijelama i vatrenim kuglama pucati po braniteljima u nadi da će ih zapaliti. Grad počinje gorjeti, a Nikola s braniteljima ne može ugasiti vatru, te je zapovjedio svome komorniku da mu donese svečanu odjeću i najskupocjenije oružje. Uzima sablju svoga oca i govori: *Ovo je moja stara sablja i još mojih starijih bila i s ovom sabljom ja sam najprvo poštenje zadobil i s ovom sam sabljom dobil vse ča imam, i s ovom oču vse sada trpiti ča mi gospodin Bog sudi.*²⁶⁹ Nakon toga poziva svoje suborce na trg te im govori da će jurišati iz zapaljenog grada, susresti se s neprijateljem ... *i za Boga i domovinu umrijeti.* Nakon govora zavladała je euforija te su svi bili spremni za juriš.²⁷⁰ Na njegov su se znak otvorila vrata, iz njih je opalio jedan teški top te je započeo juriš branitelji grada Sigeta s Nikolom na čelu. Kada su izletjeli iz grada krenuli su u borbu prsa o prsa sa sabljama. Nikolu su pogodila tri zrna iz arkebuza te umire brzo u jurišu na neprijatelja. Oko njegova mrtva tijela skupljaju se vitezovi koji ga štite, te na kraju ginu uz svoga kapetana i zapovjednika.²⁷¹

²⁶⁶ Šarinić, 450. obljetnica sigetske bitke..., str. 227.

²⁶⁷ Joseph von Hammer, *Historija Turskog (Osmanskog) Carstva 1.*, Zagreb: Elbookers, 1979., str. 511-512. Vojska je za smrt sultana saznala tek 24. i 25. listopada na povratku iz pohoda. Sultana Sulejmana naslijedio je Selim II., a na mjestu smrti sultana Sulejmana podignut je Turbe odnosno mauzolej s organima sultana.

²⁶⁸ Mijatović, *Obrana Sigeta...*, str. 82.

²⁶⁹ *Isto*, str. 86.

²⁷⁰ Črnko, *Nikola Zrinski branitelj Sigeta...*, str. 35.

²⁷¹ Mijatović, *Obrana Sigeta...*, str. 94.

Iveković, *Provala Nikole Zrinskog iz Sigeta*.²⁷²

S jurišom iz zapaljenog grada, Siget pada u ruke Osmanskog Carstva. Nakon opsade muškarce su ubili, žene i djecu odveli u roblje. Za sedmoricu branitelja se zna da su preživjeli opsadu Sigeta među kojima su važniji Franjo Črnko, Stjepan Oršić, Berto Gereci i Gašpar Alapić.²⁷³ Gubitci Osmanskog Carstva broje 18.000 konjanika i 7.000 janjičara, dok je branitelja izginulo oko 2.500, gotovo svi.²⁷⁴ Pirovom pobjedom Osmansko Carstvo zauzima Siget, ali gubi pored brojnih vojnika i jednog od najpoznatijeg sultana u svojoj povijesti – Sulejmana. Iako su zauzeli grad odustaju od daljnjeg pohoda prema Beču zbog slabog morala i brzog dolaska zime.

7.5. Uloga Jurja IV.

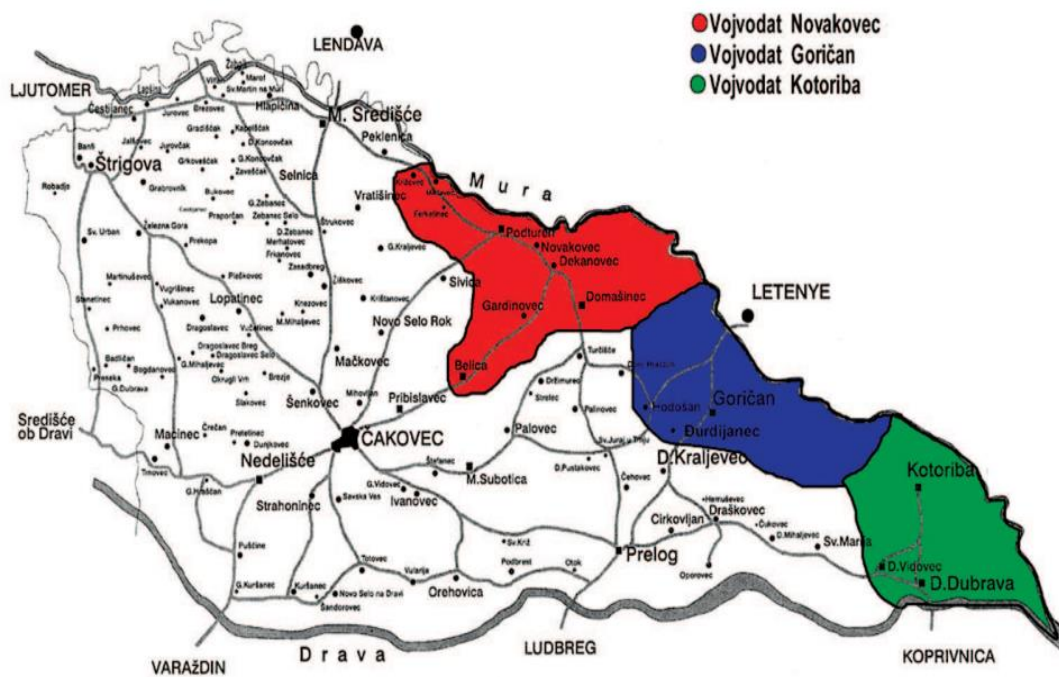
Nikolu IV. naslijedio je Juraj IV. Zrinski. Situacija za Juraja IV. bila je nepovoljna jer je padom Sigeta 1566. Čakovec i Međimurje ostalo nezaštićeno. No kao i njegovi predci Juraj IV. bio je sposoban, vješt protuosmanski borac i zapovjednik granice. Ponovno se obitelj Zrinski našla na samoj granici s Osmanskim Carstvom. Kao reakcija na to Juraj IV. Zrinski naređuje svojim podanicima da počnu s gradnjom novih utvrda i kaštela. Gradi se sedam kaštela i devetnaest tornjeva na desnoj obali Mure, a najvažnija je tvrđava bila Legrad. Obitelji Zrinski od granice s

²⁷² Oton Iveković, *Provala Nikole Zrinskog iz Sigeta*, 1890.

²⁷³ Šarinić, 450. obljetnica sigetske bitke..., str. 227.

²⁷⁴ Franko Mirošević – Franjo Šanjek – Anđelko Mijatović, *Povijest za drugi razred gimnazije*, Zagreb: Školska knjiga, 1997., str. 287.

Osmanlijama nije mogla pobjeći ni u Međimurju. Bez sigetske utvrde da brani Međimurje bilo je potrebno u nove kaštele i utvrde postaviti i posadu koja će stražariti na granici. Jedna od opcija za pronalazak novih vojnika je sustav vojnika seljaka. Sjedište međimurskog vlastelinstva bilo je Čakovec. Vojno središte bilo je u Legradu. Juraj IV. Zrinski tako nosi titulu legradskog kapetana, kao i titulu kapetana granice od Drave do Balatona (*supremus capitaneus partium regni Hungarie Transdanubiarum*) gotovo sedamnaest godina, a pored toga je bio i kapetanom Kaniže.²⁷⁵ Na Muri su osnovana tri vojvodata (Novakovec, Goričan i Kotoriba) koji su služili kao manje teritorijalne organizacije s ciljem bolje obrane granice. U tim vojvodatima bili su familijari i vojnici obitelji Zrinski.

Međimurški vojvodati u XVI. i XVII. stoljeću.²⁷⁶

Posjedi Jurja IV. Zrinskoga postaju metama pustošenja i otmica, 30. kolovoza i 7. rujna upadaju osmanske pljačkaške postrojbe i odvođe gotovo 2.000 zarobljenika prema Bosni.²⁷⁷ Kaštel Legrad preuzima mjesto Sigeta i postaje glavna utvrda za obranu od Osmanlija. Sam kaštel dodatno je fortificiran i obnavljan kao moderna

²⁷⁵ Štefanec, *Heretik Njegova Veličanstva...*, str. 88.

²⁷⁶ Međimurški vojvodati u 16. i 17. stoljeću, preuzeto i dostupno na 84. str.: <https://zrinski.mev.hr/wp-content/uploads/2014/01/Materijali-za-kviz.pdf> (pristupio 5.4.2021.).

²⁷⁷ Štefanec, *Heretik Njegova Veličanstva...*, str. 51.

utvrda.²⁷⁸ Kod legradske su utvrde vojnici Jurja IV. Zrinskog 1568. godine porazili oko 4.000 vojnika Skender-bega iz Požege. Zanimljivo je spomenuti Gašpara Svastića koji je u bitci ubio Skender-bega i kao nagradu dobio titulu plemića. Poznato je da 1568. godine Juraj u Legradu držao posadu od 50 pješaka i 150 lakih konjanika.²⁷⁹ Osmanlije su čak uspjeli osvojiti Legrad 1577., međutim za dvije godine ga je Juraj vratio pod svoju vlast. Unatoč stamenoj i hrabroj obrani, Jurju postaje sve teže i teže braniti granicu i posjede u Međimurju jer je teret opreme i držanja vojnika bio na njegovoj obitelji. Kada se na saboru izglasalo da uz to moraju plaćati i porez za opremu banske vojske, pobunio se sa susjednim ugarskim plemenitim obiteljima i odbio je plaćati taj porez, koji je na koncu ipak morao uplatiti. Potom je s Franjom Nádasdyjem i Baltazarom Batthyányjem organizirao i poveo pohod tijekom kojeg je 22. kolovoza 1587. potukao sigetskog paše Šušvara.²⁸⁰ Juraj je često sudjelovao s Franjom Nádasdyjem i Baltazarom Batthyányjem u takvim pohodima pa su njih trojica sloveli kao nepokolebljivi branitelji i zaštitnici zapadne Ugarske. Vanjska pomoć od Kranjske više puta se pokazala nedostatnom. Napori Jurja IV. Zrinskog da dodatno utvrdi granicu na Muri pokazali su se na kraju uspješnima, istina da su par puta osmanski pohodi probili granicu, ali posljedice su brzo sanirane.²⁸¹ Kaštel Legrad opsjedan je bio i 1593. godine u otvorenom ratu Carstava, ali je opsada je uspješno odbijena zahvaljujući Jurju Zrinskom. Zbog konstantnog rata na cijeloj crti bojišnice došlo je do opće mobilizacije i kod kršćana i kod Osmanlija. Juraj IV. Zrinski bio je svjestan ogromne vojske kojom je zapovjedio Hasan paša. Doduše nije se mogao pridružiti kršćanskoj vojsci pod vodstvom Tome Erdödyja zbog potrebe organizacije obrane svojeg djela granice. Pobjedom kod Siska 1593. godine rat je započeo povoljnije po kršćansku stranu. Juraj IV. Zrinski se kasnije pridružio ostatku kršćanske vojske u opsadi Petrinje koja je završila neuspješno. Čak i Sisak nakratko pada 30. kolovoza 1593. u ruke Osmanlija. Bez obzira na tu epizodu, bitka kod Siska bila je prekretnicom u stoljetnom ratovanju s Osmanlijama, jer je naznačila zaustavljanje osmanskog prodiranja dalje u Europu, a imala je i osobiti psihološki utjecaj za hrvatske i ugarske plemiće.²⁸²

²⁷⁸ Feletar, Značenje zrinskog Legrada..., str. 166.

²⁷⁹ Ljerka Perči, Neki prikazi tvrđave Legrad iz 16. i 17. stoljeća, *Muzejski vjesnik: Glasilo muzeja sjeverozapadne Hrvatske*, vol. 9, no. 9 (1986.), str. 15.

²⁸⁰ Štefanec, *Heretik Njegova Veličanstva...*, str. 104.

²⁸¹ *Isto*, str. 96.

²⁸² Rattkay, *Spomen na kraljeve...*, str. 226.

Obitelj Zrinski iz svojih je redova dala mnoge hrabre i odvažne protuosmanske borce i zapovjednike. Upravo je ta obitelj uspjela unatoč stalnoj prijetnji od početaka i njihovoga preseljenja iz Ostrovice u Zrin do dobivanja čakovečkog vlastelinstva preživjeti jedno od najtežih perioda u hrvatskoj povijesti. Sukobljavali su se s rivalima unutar Kraljevstva i s inovjernim neprijateljima koji su dolazili s maloazijskih i balkanskih prostora. Sve su izdržali i štoviše napredovali unatoč tragičnim, ali junačkim pogibijama svojih članova. Do Zrinsko-Frankopanske urote bili su vodeći plemićki rod i političko-gospodarski faktor koji je spajao hrvatske zemlje i hrvatski narod na ostacima ostataka nekad slavnog Kraljevstva od Mure do Jadrana.²⁸³

Prikaz granice Habsburške Monarhije i Osmanskog Carstva 1576. godine.²⁸⁴

²⁸³ Štefanec, *Heretik Njegova Veličanstva...*, str. 239.

²⁸⁴ *Prikaz granice Habsburške Monarhije i Osmanskog carstva 1576. godine*, dostupno na: https://upload.wikimedia.org/wikipedia/commons/f/f2/Eastern_Adriatic_1576.svg (preuzeto 25.8.2021.).

8. Zaključak

Padom Bosanskog Kraljevstva 1463. godine hrvatske zemlje upoznati će se s nezasitnom vojnom organizacijom Osmanskog Carstva. Balkanske države nisu mogle pružiti otpor takvom vojnom divu ali dolaskom do Ugarsko-Hrvatskog Kraljevstva Osmanlije će napokon naići na dostojna neprijatelja. Na samoj granici s najvećom vojnom silom Svijeta naići će se plemićka obitelj Zrinski. Za vrijeme trajanja osmanske ugroze obitelj Zrinski gotovo stoljeće i pol biti će nositelj političkog otpora u stalnom ratu s Osmanlijama. Oni će sa svojom banderijskom vojskom praktički sami držati dijelove granice – primarno u Pounju gdje su čuvali granicu dokle god su mogli. Od kralja Matije Korvina dobili su pravo eksploatacije rudača (srebra, olova i željeza) što im je omogućilo financiranje obrane. Stekavši posjede i u Međimurju, gdje su našli utočište od stalne osmanske ugroze, čelnici su aristokratske obitelji Zrinski u srazu s Osmanlijama pokazali iznimnu političku, ekonomsku i diplomatsku vještinu. Zahvaljujući bračno-ženidbenim vezama stvarali su krug novih rodbinskih, političkih, poslovnih i prijateljskih veza. Umrežili su se sa srednjoeuropskim visokim plemstvom i postali dio elite Srednje Europe. Zrinski su u XV. i XVI. stoljeću predstavljali ključan i neizostavan dio hrvatske i mađarske povijesti. Oni su bili zrcalo stvarnih događanja za vrijeme provala, pljačkanja i paleži Hrvatske i Ugarske. Obitelj se pokazala i vezivnim tkivom obrane hrvatskih zemalja za vrijeme „ostataka ostataka ostataka nekadašnjeg slavnog Hrvatskog Kraljevstva“. Branili su mnoštvo utvrda, upravljali životima bezbroj ljudi. Financirali i zapovijedali obranom onog područja koje je naviše nastradalo u stalnom malom Hrvatsko-osmanskom ratu. Preseljenjem u Čakovec pokrenuli su migraciju Hrvata u sigurnije krajeve. Od jedne velikaške obitelji lokalnog značaja, Zrinski su postali jednim od najvažnijih ljudi u Kraljevstvu. Bez obzira na to što su uvijek gledali vlastiti interes, on se gotovo pa uvijek podudara s interesom Hrvatskog Kraljevstva. Od XIV. stoljeća kada su preci Zrinskih, Šubići Bribirski, doživjeli politički slom, članovi se te obitelji polagano koristeći se raznim vještinama, taktikama i načinima uzdižu na vertikalnoj ljestvici plemstva, a dolaskom osmanske ugroze doživjeti će renesansu kakvu nisu doživjeli od vremena slavnog Pavla Šubića Bribirskog. Iz redova obitelji Zrinski poteklo je nekoliko slavnih banova, kapetana, vojskovođa, pisaca i drugih istaknutih muškaraca i žena. A ime te poznate obitelji ostati će zauvijek povezano s hrvatskom i mađarskom povijesti i njihovom borbom protiv osmanske ugroze.

9. Izvori

- Bak, János M. – Domonkos, Leslie S. – Harvey, Paul B. (prir.), *The Laws of the Medieval Kingdom of Hungary, 1458–1490*, vol. 3, Los Angeles: Charles Schlacks Publisher, 1996.
- Bedeković, Josip, *Knjiga o sv. Jeronimu, Iliriku i Međimurju*, prev. Marko Rašić, Zagreb: Meridijani i dr., 2017.
- Cetinska povelja*, dostupno na: https://hr.wikisource.org/wiki/Cetinska_povelja (pristupio 15.6.2021.).
- Čaušević, Ekrem (prir.), *Autobiografija Osman-age Temišvarskog*, Zagreb: Srednja Europa, 2004.
- Črnko, Ferenac, *Podsjeđanje i osvojenje Sigeta i popratni tekstovi*, prir. Nikica Kolumbić – Milan Ratković – Jaroslav Šidak, Zagreb: Liber – Mladost, 1971.
- Engleski životopis, u: Jadranka Damjanov (ur.), *Zrinski i Europa 2*, Zagreb: Društvo mađarskih znanstvenika i umjetnika u Hrvatskoj, 2003. str. 197-259.
- Frankapan, Bernardin, *Oratio pro Croatia – Govor za Hrvatsku*, prir. Ivan Jurković – Violeta Moretti, ser. Posebna izdanja, knj. 1, Zagreb: Katedra Čakavskog sabora Modruše, 2010.
- Gligo, Vedran, *Govori protiv Turaka*, ser. Humanisti, sv. 7, Split: Splitski književni krug, 1983.
- Kuntić Makvić, Bruna (prir.), Šesto putno pismo Jakova Tolla, u: Jadranka Damjanov (ur.), *Zrinski i Europa*, Zagreb: Društvo mađarskih znanstvenika i umjetnika u Hrvatskoj, 2000., str. 155-156.
- Kuntić Makvić, Bruna – Žarka Vujić (prir.), Oporuka Nikole Zrinskog, u: Jadranka Damjanov (ur.), *Zrinski i Europa*, Zagreb: Društvo mađarskih znanstvenika i umjetnika u Hrvatskoj, 2000., str. 136-150.
- Laszowski, Emilij (prir.), *Monumenta Habsburgica Regni Croatiae Dalmatiae Slavoniae*, knj. 1, *Od godine 1526. do godine 1530.*, ser. Monumenta spectantia historiam Slavorum meridionalium, knj. 35, Zagreb: JAZU, 1914.

- , *Monumenta Habsburgica Regni Croatiae Dalmatiae Slavoniae*, knj. 2, *Od godine 1531. do godine 1540.*, ser. Monumenta spectantia historiam Slavorum meridionalium, knj. 38, Zagreb: JAZU, 1916.
- , *Monumenta Habsburgica Regni Croatiae Dalmatiae Slavoniae*, knj. 3, *Od godine 1544. godine do godine 1554.*, ser. Monumenta spectantia historiam Slavorum meridionalium, knj. 40, Zagreb: JAZU, 1917.
- Mirnik, Ivan, *Srebra Nikole Zrinskog: gvozdanski rudnici i kovnica novca*, knj. 56 Društva povjesničara umjetnosti Hrvatske, Zagreb: Društvo povjesničara umjetnosti Hrvatske, 1992., dok. 3, str. 76.
- Nikšić, Boris, *Osmansko Carstvo 17. stoljeća očima bivšeg zarobljenika: Opis osmanskog dvora i države Nikole Matije Iljanovića*, Zagreb: Hrvatski institut za povijest, 2001.
- Rattkay, Juraj, *Spomen na kraljeve i banove Kraljevstava Dalmacije, Hrvatske i Slavonije*, prev. Zrinka Blažević i dr., ser. Biblioteka Hrvatska povjesnica. Hrvatska latinistička historiografija, knj. 5, Zagreb: Hrvatski institut za povijest – Hrvatski studiji, 2016.
- Šišić, Ferdo, *Acta comitialia regni Croatiae, Dalmatiae et Slavoniae (Hrvatski saborski spisi)*, IV. svezak (1578. - 1608.), dodatak (1573. - 1605.), ser. Monumenta spectantia historiam Slavorum meridionalium, knj. 41, Zagreb: JAZU, 1917.
- , Rukovet spomenika o hercegu Ivanišu Korvinu i o borbama Hrvata s Turcima (1473-1496), *Starine JAZU*, knj. 38 (1937.), str. 1-181.
- Varga, Darko, *Hrana, kuhinja i blagovanje u doba Zrinskih*, Zagreb: Meridijani, 2016., izvori na str. 23 i 97-98.

10. Popis literature

- Adamček, Josip, Zrinsko-frankopanski posjedi u XVII. stoljeću, *Radovi Zavoda za hrvatsku povijest Filozofskoga fakulteta Sveučilišta u Zagrebu*, vol. 2, no. 1 (1972.), str. 23-46.

- Adamček, Josip – Kampuš, Ivan – Karaman, Igor, Zrinski (Šubić, Bribirski), u: *Enciklopedija hrvatske povijesti i kulture*, Zagreb: Školska knjiga, 1980., str. 775-780.
- Babić, Kristina – Milošević, Ante – Peković, Željko, *Zrinski u Pounju*, Split – Dubrovnik: Muzej HAS – Core d.o.o., 2020.
- Bartolić, Zvonimir, *Sjevernohrvatske teme. Knjiga IX. Studije i građa. Memoari podmaršala baruna Vinka Kneževića od Sv. Jelene & Dosje Zrinski mauzolej*, Čakovec: Matica hrvatska, 2008.
- Bene, Sándor, Povijest jedne obiteljske povijesti (Rađanje i žanrovska pozadina genealogije Zrinskih), u: Sándor Bene – Zoran Ladić – Gábor Hausner (ur.), *Susreti dviju kultura. Obitelj Zrinski u hrvatskoj i mađarskoj povijesti*, Zbornik radova, Zagreb: Matica hrvatska, 2012., str. 251-302.
- Bene, Sándor – Ladić, Zoran – Hausner, Gábor (ur.), *Susreti dviju kultura. Obitelj Zrinski u hrvatskoj i mađarskoj povijesti*, Zbornik radova, Zagreb: Matica hrvatska, 2012.
- Bitskey, István, Pogled na povijest i slika nacije u epu Nikole Zrinskog, u: Sándor Bene – Zoran Ladić – Gábor Hausner (ur.), *Susreti dviju kultura. Obitelj Zrinski u hrvatskoj i mađarskoj povijesti*, Zbornik radova, Zagreb: Matica hrvatska, 2012., str. 229-250.
- Bratulić, Josip, *Istarske književne teme*, Pula: Istarska naklada – Međunarodni slavistički centar SR Hrvatske, 1987.
- Budak, Neven, *Hrvatska i Slavonija u ranome novom vijeku*, Zagreb: Leykam It., 2007.
- Črnko, Franjo, *Nikola Zrinski branitelj Sigeta grada*, ur. Alojz Jembrih, Zagreb: Hrvatsko književno društvo sv. Jeronima, 2016.
- Damjanov, Jadranka (ur.), *Zrinski i Europa*, Zagreb: Društvo mađarskih znanstvenika i umjetnika u Hrvatskoj, 2000.
- Draganović, Krunoslav Stjepan, *Masovni prijelazi katolika na pravoslavlje hrvatskog govornog područja u vrijeme vladavine Turaka*, ser. Biblioteka "Crkve na kamenu", knj. 29, Mostar: Biskupijski ordinarijat, 1991.

- Feletar, Dragutin, Rodoslovlje obitelji Zrinski, *Meridijani*, god. 11, br. 84 (2004.), str. 31-35.
- , Značenje zriinskog Legrada i Novog Zrina u obrani od Osmanlija, u: Sándor Bene – Zoran Ladić – Gábor Hausner (ur.), *Susreti dviju kultura. Obitelj Zrinski u hrvatskoj i mađarskoj povijesti*, Zbornik radova, Zagreb: Matica hrvatska, 2012., str. 165-188.
- Feletar, Dragutin – Petrić, Hrvoje – Šetić, Nevio, *Zrinski i Frankopani 100 godina od povratka u domovinu*, Zagreb: Meridijani, 2019.
- Filipović, Nedim, *Islamizacija u Bosni i Hercegovini*, Tešanj: Centar za kulturu i obrazovanje, 2005.
- Golub, Ivan (ur.), *Barok i prosvjetiteljstvo (XVII.-XVIII. stoljeće)*, sv. III, u: Ivan Supičić (ur.), *Hrvatska i Europa, kultura, znanost i umjetnost*, Zagreb: HAZU – Školska knjiga, 2003.
- Grgin, Borislav, *Počeci rasapa – Kralj Matijaš Korvin i srednjovjekovna Hrvatska*, Zagreb: Zavod za hrvatsku povijest Filozofskog fakulteta Sveučilišta u Zagrebu, 2002.
- Hammer, Joseph von, *Historija Turskog (Osmanskog) Carstva 1.*, Zagreb: Elbookers, 1979.
- Hercigonja Eduard (ur.), *Srednji vijek i renesansa (XIII.-XVI. stoljeće)*, sv. II, u: Ivan Supičić (ur.), *Hrvatska i Europa, kultura, znanost i umjetnost*, Zagreb: HAZU – Školska knjiga, 2000.
- Horvat, Zorislav, Kašteli knezova Zrinskih potkraj 15. i početkom 16. stoljeća u Pounju, u: Zoran Ladić – Đuro Vidmarović (ur.), *Povijest obitelji Zrinskih*, Zagreb: Matica hrvatska, 2007., str. 97-136.
- , Fortifikacijska djelatnost Bernardina Frankopana, *Modruški zbornik*, sv. 3 (2009.), str. 237-286.
- Jurković, Ivan, Klasifikacija hrvatski raseljenika za trajanje osmanske ugroze (od 1463. do 1593.), *Migracijske i etničke teme*, vol. 19, no. 2/3 (2003.), str. 147-174.

- , Raseljena plemićka obitelj za osmanske ugroze: primjer Berislavića *de Werhreka de Mala Mlaka* (Dio drugi – Nasljednici Stjepana Berislavića tijekom 16. st.), *Zbornik Odsjeka za povijesne znanosti Zavoda za povijesne i društvene znanosti HAZU*. vol. 21 (2003.), str. 119-180.
- , Socijalni status i prisilni raseljenici podrijetlom iz hrvatskih plemićkih obitelji u zemljama njihovih doseoba za trajanja osmanske ugroze, *Zbornik Odsjeka za povijesne znanosti Zavoda za povijesne i društvene znanosti HAZU*, vol. 23 (2005.), str. 63-85.
- , Osmanska ugroza, plemeniti raseljenici i hrvatski identitet, *Povijesni prilozi*, vol. 25, no. 31 (2006.), str. 39-69.
- , Nikola Stariji i Nikola Sigetski, u: Zoran Ladić – Đuro Vidmarović (ur.), *Povijest obitelji Zrinskih*, Zagreb: Matica hrvatska, 2007., str. 11-19.
- Kalšan, Vladimir, *Međimurska povijest*, Zagreb: vlast. naklada, 2006. (<https://zrinski.mev.hr/wp-content/uploads/2014/01/Materijali-za-kviz.pdf>)
- Karbić, Damir, Plemstvo – definicija, vrste, uloga, *Povijesni prilozi*, vol. 25, no. 31 (2006.), str. 11-21.
- Karbić, Damir – Miljan, Suzana, Knezovi Zrinski u 14. i 15. stoljeću između starog i novoga teritorijalnog identiteta, u: Sándor Bene – Zoran Ladić – Gábor Hausner (ur.), *Susreti dviju kultura. Obitelj Zrinski u hrvatskoj i mađarskoj povijesti*, Zbornik radova, Zagreb: Matica hrvatska, 2012., str. 15-43.
- Kekez, Hrvoje, *Plemićki rod Babonića do kraja 14. stoljeća*, Doktorska disertacija, Zagreb: Hrvatski studiji Sveučilišta u Zagrebu, 2012.
- Kekez, Hrvoje – Regan, Krešimir, Zrin: srednjovjekovno sjelo knezova Babonića i Zrinskih: tvrdi grad, urbana aglomeracija i posjed, Zagreb: Srednja Europa, 2020.
- Klaić, Nada, *Medvedgrad i njegovi gospodari*, Ljubljana – Zagreb: ČGP Delo – Globus, 1987.
- Klaić, Vjekoslav, *Povijest Hrvata, Knjiga peta*, Zagreb: Nakladni zavod MH, 1980.

- Kolarić, Juraj (ur.), *Politička, kulturna i društvena djelatnost Zrinskih i Frankopana u Hrvatskoj*, Zbornik radova sa znanstvenog skupa održanog 6. i 7. listopada, 2010., Čakovec: Zrinska garda Čakovec, 2011.
- Kruhek, Milan, Stari gradovi i feudalni posjedi, u: Mile Joka (ur.), *Dvor na Uni: zbornik naučnih i publicističkih radova*, Dvor na Uni: Skupština općine, 1991., str. 95-113.
- , Kostajnica u protuturskoj obrani Hrvatskoga Kraljevstva, *Povijesni prilozi*, vol. 20, no. 21 (2001.), str. 71-97.
- , *Gvozdansko – Kaštel Zrinskoga srebra*, Split: Muzej hrvatskih arheoloških spomenika Split, 2007.
- Ladić, Zoran – Vidmarović, Đuro (ur.), *Povijest obitelji Zrinskih*, Zagreb: Matica hrvatska, 2007.
- Lovrenović, Dubravko, O historiografiji iz Prokrustove postelje (Kako se i zašto kali(o) bogumilski mit), *Status: magazin za političku kulturu i društvena pitanja*, br. 10 (2006.), str. 256-286.
- Mandušić, Iva, *Povijest obitelji Drašković u 16. i prvoj polovici 17. stoljeća*, Doktorska disertacija, Zagreb: Filozofski fakultet Sveučilišta u Zagrebu, 2020.
- Mažuran, Ive, *Hrvati i Osmansko Carstvo*, ser. Biblioteka Povijesna istraživanja, Zagreb: Golden marketing, 1998.
- Mesić, Matija, *Život Nikole Zrinjskoga Sigetskoga junaka*, ser. Zrinjska zvijezda, sv. 1, Zagreb: Matica ilirska, 1866.
- Mijatović, Anđelko, *Iz riznice hrvatske povijesti i kulture*, Zagreb: Školska knjiga, 1996.
- , *Obrana Sigeta o 420. obljetnici (1566. – 1986.)*, Zagreb: Školska knjiga, 2010.
- Milić, Jasmin – Balta, Ivan, Povijesni razvoj protestantizma s posebnim osvrtom na kalvinizam u Slavoniji, *Život i škola: časopis za teoriju i praksu odgoja i obrazovanja*, vol. LI, no. 14 (2005.), str. 46-50.

- Milinović, Ante, Novi prinosi poznavanju graditeljske baštine knezova Zrinskih u Pounju, u: Zoran Ladić – Đuro Vidmarović (ur.), *Povijest obitelji Zrinskih*, Zagreb: Matica hrvatska, 2007., str. 193-218.
- Mirdita, Zef, Sudjelovanje vojske Hrvatskog Kraljevstva u Bitci naroda kod Varne, *Povijesni prilozi*, vol. 13 (1994.), str. 9-25.
- Mirošević, Franko – Šanjek, Franjo – Mijatović, Anđelko, *Povijest za drugi razred gimnazije*, Zagreb: Školska knjiga, 1997.
- Mirnik, Ivan, *Srebra Nikole Zrinskog: gvozdanski rudnici i kovnica novca*, Zagreb, Društvo povjesničara umjetnosti Hrvatske, 1992.
- Moačanin, Nenad, *Turska Hrvatska. Hrvati pod vlašću Osmanskoga Carstva do 1791. Preispitivanja*, ser. Povijesna knjižnica, knj. 2, Zagreb: Matica hrvatska, 1999.
- Pálffy, Géza, Prekogranična povezanost Nikole IV. i Nikole VII. Zrinskog, u: Sándor Bene – Zoran Ladić – Gábor Hausner (ur.), *Susreti dviju kultura. Obitelj Zrinski u hrvatskoj i mađarskoj povijesti*, Zbornik radova, Zagreb: Matica hrvatska, 2012., str. 117-163.
- Pavičić, Slavko, *Hrvatska ratna i vojna povijest i prvi svjetski rat*, Zagreb: "Mato Lovrak", 1994.
- Perči, Ljerka, Neki prikazi tvrđave Legrad iz 16. i 17. stoljeća, *Muzejski vjesnik: Glasilo muzeja sjeverozapadne Hrvatske*, vol. 9, no. 9 (1986.), str. 15-17.
- Petrić, Hrvoje, Prilozi poznavanju povijesti stanovništva Međimurja u vrijeme Zrinskih, u: Juraj Kolarić (ur.), *Politička, kulturna i društvena djelatnost Zrinskih i Frankopana u Hrvatskoj*, Zbornik radova sa znanstvenog skupa održanog 6. i 7. listopada, 2010., Čakovec: Zrinska garda Čakovec, 2011., str. 27-50.
- , Prilozi poznavanju veza Zagreba i Zrinskih, u: Zoran Ladić – Đuro Vidmarović (ur.), *Povijest obitelji Zrinskih*, Zagreb: Matica hrvatska, 2007., str. 219-235.
- Raukar, Tomislav, *Hrvatsko srednjovjekovlje: prostor, ljudi, ideje*, II. izdanje, Zagreb, Školska knjiga, 2007.

- Regan, Krešimir, Plemićki gradovi kašteli i tvrđave obitelji Zrinski, u: Zoran Ladić – Đuro Vidmarović (ur.), *Povijest obitelji Zrinskih*, Zagreb: Matica hrvatska, 2007., str. 137-192.
- Strčić, Petar, Bernardin Frankopan i njegovo doba, *Modruški zbornik*, vol. 3, no. 3 (2009.), str. 3-27.
- Szörényi, László, I Mađar i Hrvat (Pojam domovine kod Nikole Zrinskog), u: Sándor Bene – Zoran Ladić – Gábor Hausner (ur.), *Susreti dviju kultura. Obitelj Zrinski u hrvatskoj i mađarskoj povijesti*, Zbornik radova, Zagreb: Matica hrvatska, 2012., str. 303-316.
- Šanjek, Franjo, Crkva u Hrvata u doba Petra Zrinskog i Frana Krste Frankopana, *Radovi Zavoda za znanstveni rad Varaždin*, no. 12-13 (2001.), str. 15-23.
- , *Crkva i kršćanstvo u Hrvata*, Zagreb: Kršćanska sadašnjost, 1993.
- , *Kršćanstvo na hrvatskom prostoru*, Zagreb: Kršćanska sadašnjost, 1996.
- Šarinić, Marko, 450. obljetnica sigetske bitke, *Numizmatičke vijesti*, vol. 58, no. 69 (2016.), str. 224-231.
- Šimunović, Petar, Imena naselja u banijskoj općini Dvor na Uni, *Rasprave: Časopis Instituta za hrvatski jezik i jezikoslovlje*, vol. 17, no. 1 (1991.), str. 253-273.
- Šišić, Ferdo, *Povijest Hrvata: pregled povijesti hrvatskog naroda*, priur. Jaroslav Šidak, Split: Marijan tisak, 2004.
- Škvorc, Đuro, Protestantizam u Pokuplju i obitelj Zrinski, u: Zoran Ladić – Đuro Vidmarović (ur.), *Povijest obitelji Zrinskih*, Zagreb: Matica hrvatska, 2007., str. 237-254.
- Štefanec, Nataša, *Heretik Njegova Veličanstva: povijest o Jurju IV. Zrinskom i njegovu rodu*, ser. Homines, tempora, loci, Zagreb, BARBAT, 2001.
- , Struktura posjeda na Zrinskim imanjima i porezni popisi Međimurja i okolice (1550. – 1610.), u: Juraj Kolarić (ur.), *Politička, kulturna i društvena djelatnost Zrinskih i Frankopana u Hrvatskoj*, Zbornik radova

sa znanstvenog skupa održanog 6. i 7. listopada, 2010., Čakovec: Zrinska garda Čakovec, 2011., str. 13-26.

—————, *The ascend of the Zrinski family and their role in the spread of Protestantism in the second half of the 16th century*, Magistarski rad, Budimpešta: CEU, 1997.

—————, Braća Nikola i Petar Zrinski. Velikaška obitelj u srednjoeuropskim vojno-političko-ekonomskim konstelacijama, u: Jadranka Damjanov (ur.), *Zrinski i Europa*, Zagreb: Društvo mađarskih znanstvenika i umjetnika u Hrvatskoj, 2000., str. 387-403.

Valentić, Mirko, Turski ratovi i hrvatska dijaspora u XVI. stoljeću, *Senjski zbornik: prilozi za geografiju, etnologiju, gospodarstvo, povijest i kulturu*, vol. 17, no. 1 (1990.), str. 45-60.

Valentić, Mirko – Čoralić, Lovorka (ur.), *Povijest Hrvata, knj. 2, Od kraja 15. st. do kraja Prvog svjetskog rata*, Zagreb: Školska knjiga, 2005.

Varezić, Nikša, Transmigracijske sudbine knezova Šubića Zrinskih. *Kristina Babić, Ante Milošević, Željko Peković, Zrinski u Pounju, Dubrovnik/Split: Cored.o.o. / Muzej HAS, 2020, 335. str.*, u: *Radovi Zavoda za hrvatsku povijest Filozofskoga fakulteta Sveučilišta u Zagrebu*, vol. 52, no. 2 (2020.), str. 444-446.

Varga, Darko, *Hrana, kuhinja i blagovanje u doba Zrinskih*, Zagreb: Meridijani, 2016.

Varga, Szabolcs, "Kuća Zrinskih nije nikad bila istinski dom obitelji Erdődy". Poglavlja iz odnosa obitelji Zrinskih i Erdődy u ranom novom vijeku, *Zbornik Odsjeka za povijesne znanosti Zavoda za povijesne i društvene znanosti HAZU*, vol. 34 (2016.), str. 107-123.

Várkonyi, Ágnes R., Očevi i sinovi (Naraštaji i vrijednosni sustavi u obitelji Zrinski), u: Sándor Bene – Zoran Ladić – Gábor Hausner (ur.), *Susreti dviju kultura. Obitelj Zrinski u hrvatskoj i mađarskoj povijesti*, Zbornik radova, Zagreb: Matica hrvatska, 2012., str. 317-352.

Vlašić, Anđelko, Obitelj Zrinski u Putopisu Evlije Čelebija i usporedba s neosmanskim izvorima, *Povijesni prilozi*, vol. 36, no. 52 (2017.), str. 29-51.

Zágorec-Csuka, Judit, *Tragom Zrinskih: zbirka studija*, prev. Helena Molnar, Zagreb: Društvo mađarskih znanstvenika i umjetnika u Hrvatskoj, 2009.

11. Mrežne stranice

Antemurale, u: *Hrvatska enciklopedija*, dostupno na: <https://www.enciklopedija.hr/natuknica.aspx?id=2940> (pristupio 11.2.2021.).

Cetingradska povelja - isprava o izboru Ferdinanda I. iz dinastije Habsburg za kralja Hrvatske na Saboru u Cetinu 1. siječnja 1527. godine, dostupno na: https://hr.wikipedia.org/wiki/Cetingradska_povelja#/media/Datoteka:Isprava_o_izboru_Ferdinanda_I.,_Cetin_1527.jpg (preuzeto 15.6.2021.).

Drašković, Juraj II., u: *Hrvatska enciklopedija*, dostupno na: <https://www.enciklopedija.hr/natuknica.aspx?ID=16194> (pristupio 6.4.2021.).

Juraj IV. Zrinski, dostupno na: [https://hu.wikipedia.org/wiki/Zrínyi_György_\(tárnokmester\)#/media/Fájl:Juraj_IV._Zrinski_\(konjanik\).JPG](https://hu.wikipedia.org/wiki/Zrínyi_György_(tárnokmester)#/media/Fájl:Juraj_IV._Zrinski_(konjanik).JPG) (preuzeto 25.6.2021.).

Nikola IV. Šubić Zrinski, Matica hrvatska, dostupno na: <https://www.matica.hr/hr/530/nikola-iv-subic-zrinski-27448/> (pristupio 5.4.2021.).

Prikaz granice Habsburške Monarhije i Osmanskog carstva 1576. godine, dostupno na: https://upload.wikimedia.org/wikipedia/commons/f/f2/Eastern_Adriatic_1576.svg (preuzeto 25.8.2021.).

Primjer talira visoke kvalitete za vrijeme Nikole Zrinskog III. Starijeg, dostupno na: <http://virtualna.nsk.hr/zrinski/2019/03/19/privilegij-vadenja-ruda-srebra-i-olova/> (preuzeto 7.5.2020.).

12. Sažetak

Padom Bosanskog Kraljevstva započinje jedna od najtežih epoha za hrvatski narod. U periodu od dvjesto godina Hrvatsko Kraljevstvo svedeno je na ostatak ostataka, a demografski gubi oko 60 posto stanovništva u ratovima protiv Osmanlija. Na granici s Osmanskim Carstvom bili su hrvatski plemići. Oni su uz plaćenike bili zaduženi za obranu Kraljevstva s vlastitim vojskama i sredstvima. Jedna od tih plemićkih obitelji bila je kneževska kasnije grofovska obitelj Zrinski, koja je od vremena Petra II. do Jurja IV. Zrinskog i njegovih nasljednika branila granice od osmanskih osvajanja, pljačkanja i ubijanja. Bez obzira na to što su Zrinski branili svoje vlastite interese oni su se poklapali s interesima hrvatskog naroda i kraljevstva. Obitelj Zrinski je bila kohezivni faktor na prostoru hrvatskih zemalja i bez njihove djelatnosti bilo bi teško zamisliti obranu Hrvatske. U političkom životu Ugarsko-Hrvatskog Kraljevstva igrali su važnu ulogu, kao banovi, kapetani, političari i slično. Obitelj Zrinski koja od 14. stoljeća doživljava pad s dolaskom osmanske ugroze na prostore Ugarsko-Hrvatskog Kraljevstva u principu doživjeti će renesansu kakvu nisu imali od Pavla Šubića Bribirskog. Grofovi Zrinski raznim su načinima širili svoj utjecaj u Kraljevstvu i tako na kraju za života Jurja IV. postaju jedna od najmoćnijih aristokratskih obitelji u državi. Bračno-ženidbene veze, vlastita služba i mnoge druge dužnosti i pomno smišljene aktivnosti bile su razlog opstojanja i širenja grofova Zrinskih. Kao takvi zaslužili su svoje mjesto u ranonovovjekovnoj hrvatskoj i mađarskoj povijesti.

Ključne riječi:

Grofovi Zrinski, zrinško Pounje, Hrvatsko-osmanski ratovi, Nikola IV. Zrinski, Juraj IV. Zrinski, opsada Sigeta, protestantizam u Hrvatskoj, Zrinski u Međimurju, osmanska ugroza, bračno-ženidbene strategije

13. Summary

The fall of Bosnian Kingdom marked the beginning one of the most difficult epochs for the Croatian people. Over a period of 200 years, the Croatian Kingdom was reduced to “the rest of the remnants”, demographic losses were about 60% percent of the total population due to the wars against the Ottomans. Croatian nobles were on the border with the Ottoman Empire. They in addition to the mercenaries oversaw defence of the kingdom with their own armies and resources. One of these noble families were the lords and later the counts Zrinski, who from the time of Peter II. Zrinski to Juraj IV. Zrinski and their descendants who were the defenders of the borders from the Ottoman conquest, plundering and killing. Although Zrinski family defended their own interests, they coincided with the interests of the Croatian people and kingdom. The Zrinski family was a cohesive factor in Croatian lands and without their merits it would be difficult to imagine the defence of Croatia. They played an important role in the political life of the Kingdom of Hungary and Croatia, as bans, captains, politicians, and more. The Zrinski family, which has been in decline since the 14th century turned theirs fate with the arrival of the Ottoman threat on the territory of the Kingdom of Hungary and Croatia. They experienced a renaissance of their family of the kind they did not have from Pavle Šubić Bribirski. The Counts Zrinski spread their influence through the kingdom in various ways and so in the end during the life of Juraj IV. Zrinski became one of the most powerful aristocratic families in the kingdom. Marital relations, personal service and many other duties and carefully thought-out activities were the reason for the survival and expansion of the Counts Zrinski. As such, they deserved their place in early modern Croatian and Hungarian history.

Keywords:

Counts Zrinski, Zrinski in Pounje, Croatian–Ottoman Wars, Nikola IV. Zrinski, Juraj IV. Zrinski, Siege of Szigetvar, Protestantism in Croatia, Zrinski in Međimurje, Ottoman threat, marriage strategies